

**Selçuk Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**

ABD’NİN AFGANİSTAN MÜDAHALESİ VE TALİBAN

Abdul Raouf SAFI

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Aşlgül Sarıkamış Kaya

Konya 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR	IV
Özet... ..	VII
SUMMARY	VIII
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

11 Eylül 2001 Saldırıları Öncesi Afganistan ve Taliban Örgütün Ortaya Çıkışı

1.1. Giriş.....	8
1.2. Afganistan'ın Siyasi Tarihi	8
1.2.1. Afgan-Rus Savaşı ve İktidar Mücadelesi (1979-1996).....	14
1.3. Afganistan'ın Siyasal Yapısı	18
1.4. Afganistan'ın Etnik Yapısının Afgan Siyaseti Üzerindeki Etkisi.....	21
1.5. Taliban'ın Ortaya Çıkışı ve Nedenler	26
1.5.1 Taliban'ın İdeolojisi ve Amaçları.....	38
1.6. Taliban'ın İktidara Yükselişi.....	40
1.7. Taliban'a Karşı Tutumlar	42
1.8. Sonuç	44

İKİNCİ BÖLÜM

11 Eylül 2001 Saldırıları ve ABD'nin Afganistan'a Askeri Müdahalesi

2.1. Giriş.....	47
2.2. 11 Eylül 2001 Saldırıları.....	47
2.3. George W. Bush'un - Önleyici Savaş Doktrini ve BM	50
2.4. ABD'nin Afganistan'a Askeri Müdahalesi.....	54
2.5. Askeri Müdahalenin Sonuçları.....	63
2.6. Sonuç	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Taliban’a Karşı Mücadelede NATO ve Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvvetleri (UGYK)

3.1. Giriş.....	70
3.2. UGYK Kuvvetleri’nin Afganistan Misyonu.....	71
3.3. NATO Yönetiminde UGYK.....	73
3.4. Terörle Mücadele ve NATO/UGYK ve ABD	84
3.5. NATO’nun Kararlı Destek Misyonu	93
3.6. Sonuç.....	100

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ABD’nin Afganistan Stratejisi ve Amerikan Birliklerinin Geri Çekilişi

4.1. Giriş.....	102
4.2. Barack Obama’nın Afganistan Stratejisi	102
4.3. Donald J. Trump Yönetimi’nin Afganistan Politikası	111
4.4. Joe Biden Yönetimi’nin Afganistan Politikası	118
4.5. ABD Birliklerinin Geri Çekilmesi ve Taliban’ın İktidara Gelişi	122
4.6 Afganistan’ın Geleceği.....	131
4.7. Sonuç.....	136
Sonuç.....	139
Kaynakça	145

TEŞEKKÜR VE ÖNSÖZ

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Türkiye burslusu öğrencisi olarak, yüksek lisansımı Türkiye’de yapma fırsatı sunduğu için YTB ailesine teşekkürlerimi saygıyla sunarım. Ayrıca bu tezin hazırlamasında samimiyetiyle yardımlarını benden esirgemeyen ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Aslıgül Sarıkamış Kaya’ya, tez jürisinde yer alarak değerli görüşlerini paylaşan Doç.Dr. Yiğit Anıl Güzelipek’e ve Dr. Öğr.Üyesi Esra Akgemci’ye teşekkür ederim.

Son olarak yüksek lisans eğitimim ve hayatım boyunca bana manavi ve maddi desteklerini esirgemeyen aileme özellikle annem ve babama, tüm değerli hocalarıma teşekkür ederim.

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ANCOF	Afgan Ulusal Sivil Düzen Gücü
ANP	Afgan Ulusal Polis
ANSF	Afgan Ulusla Güvelik Kuvvetleri
APRP	Afganistan Barış ve Yeniden Entegrasyon Programı
ASFF	Afganistan Güvenlik Kuvvetleri Fonu
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BSA	İkili Güvenlik Anlaşması
CSTC-A	Birleşik Güvenlik Geçiş Komutanlığı-Afganistan
DDR	Silahsızlandırma, Dağıtılma ve Yeniden Entegrasyon
DIAG	Yasadışı Silahlı Grupların Dağıtılması
EUPOL	Avrupa Birliği Polis Misyonu
FATA	Pakistan'ın Federal Olarak Yönetilen Kabile Bölgeleri
ISAF	International Security Assistance Force
İSİ	Inter-Services Intelligence
İED	Doğaçlama patlayıcı Cihazları (IED)

İŞİD	Irak ve Şam İslam Devleti
JCMB	Ortak Koordinasyon İzleme Kurulu
KİS	Kitle İmha Silahlarına
KMTC	Kabil Askeri Eğitim Merkezi
LOTFA	Afganistan Kanun ve Düzen Güven Fonu
MTA	Askeri Teknik Anlaşma
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NRF	Afganistan Ulusal Direniş Cephesi
NTM-A	NATO Eğitim Misyonu-Afganistan
OEF	Sonsuz Özgürlük Operasyonu
PRT	İl İmar Ekibi
RSM	Kararlı Destek Misyonu
SACEUR	Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı
SHAPE	Avrupa Müttefik Kuvvetler Yüksek Karargâhı
SOFA	Kuvvetlerin Statüsü Anlaşması
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSR	Afganistan'da Güvenlik Sektörü Reformu
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TTP	Tehrik-i Taliban Pakistan- Pakistan'ın Taliban Hareketi

UGS	Ulusal Güvenlik Strateji
UGYK	Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti
UNAMA	Afganistan'daki Birleşmiş Milletler Yardım Misyonu
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNSCR	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı

Özet

Bu çalışmanın amacı 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında ABD ve uluslararası ortaklarının Afganistan ve Taliban'a yönelik politikalarını ele alarak, 2001-2021 yılları arasında ABD'nin Afganistan müdahalesinin nedenlerini ve sonuçlarını incelemektir. ABD'nin 20 yıllık Afganistan müdahalesinde terörizmle ve Taliban'la mücadele etmeyi amaçlamıştır. Bu dönemde ABD ve müttefikleri Taliban'a karşı başarılı olamamış ve Amerikan müdahalesi uzun vadede Taliban'ın tekrar güçlenerek iktidara gelmesine yol açmıştır. Bush yönetimi Düşman Odaklı yaklaşımıyla terörle mücadeleye öncelik vermiş ve tek taraflı bir politika izlemiştir. 2009 yılında görevi devralan Başkan Obama ise Afganistan'da terörle doğrudan mücadele etmek yerine dolaylı bir şekilde, aşırıcılık ve radikalizme karşı mücadeleye öncelik vermiş ve istikrarın sağlanması için isyancı güçler ile uzlaşmaya çalışmıştır. Trump yönetimi ise Obama'nın kullandığı yumuşak güç yaklaşımı yerine barış odaklı bir politika izlemiş ve Ocak 2020'de Afganistan'da barış getirmek için Taliban ile Doha Anlaşması'nı imzalamıştır. 2021 yılında Biden ABD Afganistan'dan tamamen çekilme kararı alarak, Afganistan'da 20 yıllık ABD müdahalesine son vermiştir. 15 Ağustos 2021'de iktidara gelen Taliban ile Afganistan İslami Cumhuriyeti yerine Taliban Afganistan İslami Emirliği kurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: ABD, Afganistan, Doha Anlaşması, NATO, UGYK, Taliban, 11 Eylül 2001.

SUMMARY

This study aims to examine the causes and outcomes of the US's intervention to Afghanistan from 2001 to 2021 by looking at the policies of the US and its international partners towards Afghanistan and the Taliban after the 9/11 attacks. The US aimed at combating terrorism and the Taliban regime during its intervention in Afghanistan. However, The US and its allies policies failed against the Taliban and the US intervention led to the empowerment of the Taliban in the long run. While the Bush administration pursued a unilateral suppression strategy in Afghanistan, President Obama gave priority to combating extreme violence and radicalism and implemented reconciliation strategy. The Trump administration focused on the peace process and signed the Doha Agreement with the Taliban in January 2020 to put an end to the war in Afghanistan. Biden administration decided to withdraw all its military forces from Afghanistan and ended the twenty-year intervention. Consequently, the Taliban came into power and replaced the Islamic Republic of Afghanistan with the Taliban's Islamic Emirate of Afghanistan.

Keywords: United States, Afghanistan, Doha Agreement, NATO, ISAF, Taliban, 11 September 2001.

Giriş

İmparatorlukların mezarlığı olarak tanımlanan Afganistan inişli ve çıkışlı bir tarihe sahip olup kuruluşundan itibaren istilalar ve savaşlar ile boğuşmaktadır. Konum açıdan Orta-Asya, Güney-Asya ve Orta Doğu bölgeleri birbirine bağlayan koridor üzerinde yer alıp Güney Asya'nın önemli ülkelerinden birdir. Coğrafi bakımından sarp, yüksek dağlar ve derin ovalara sahip olan Afganistan dağlar ile çevrilmiş ve hiç deniz kıyası olmayan yeraltı kaynaklar açısından zengin bir ülkedir. Dolayısıyla hem jeo-stratejik ve jeo-ekonomik açıdan dolayı tarih boyunca farklı imparatorlukların ve süper güçlerin saldırılarına maruz kalmıştır.

Tek din ve otuz farklı etnik gruba ev sahipliği yapan Afganistan, 1747'de Ahmet şah Abdali önderliğinde ilk resmi devlet kurulmuştur. 1973'e kadar monarşi sistem ile yönetilen Afganistan Davud Han önderliğinde bir darbe sonucunda Cumhuriyet sistemini geçiş yapmıştır. Afganistan tarihinde önemli bir geçişe neden olan bu darbe aynı zaman Afganistan tarihinin bugünlere kadar uzanan problemlerin de ortaya çıkmalarına neden olmuştur. Böylece 1979-1989 yıllar arsında Sovyetler Birliği'nin işgaline maruz kalan Afganistan'da Sovyetler geri çekildikten sonra farklı silahlı grupların çatıştığı iç savaş ortaya çıkmıştır.

Cihat adı altında Sovyetler Birliğine karşı oluşan bu gruplar işgalci güçlerin yenilmesinden sonra Afganistan'ın karışık etnik ve sosyal yapısını kullanarak iktidarı ele geçirebilmek için birbiriyle savaşmaya başladılar. Bu gruplardan biri de radikal düşüncelere sahip olup Sunni mezhebinin katı yorumunun uygulamasını amaçlayan Taliban¹ Hareketi dir. Taliban ilk kez 1994'te Afganistan'ın siyasi, sosyal ve ekonomik

¹ Arapça kökenli bir kelime olup Türkçe dilinde "talipler, talebeler, öğrenciler" anlamına gelmektedir. Farsça dilinde talebelerin çoğunluğuna işaret eden Taliban, Afganistan'da isyancı bir hareket olarak 1994'de ortaya çıkmışlar ve o tarihten bu yana Afganistan'ın hükümetlerine ve halkına karşı isyancı faaliyetlerine sürdürmektedirler. Silahlı isyancılar (Militan) olarak da bilinen bu grup kendilerini Afganistan İslami Emirliği (IEA) olarak tanıtlıp, islami köktendinci askeri bir harekettir. Taliban, çoğunluğu Afganistan'ın en kalabalık etnik grubu olan Peştunlardan oluşmaktadır. Genelde Afganistan ve Pakistan'daki islami medreselerde eğitim görmüş bireylerden oluşan bu hareket, Pakistan Taliban grubu, Hakani Şebekesi, El-Kaide ve birçok diğer gruplar ile derin ilişkililere sahip oldukları söylenmektedir (Asfandiyar, 2020).

krizinden faydalanarak ortaya çıkıp kısa bir zamanda iktidara el koyup 1996'den 2001'e kadar Afganistan'da hâkim olmuşlardır. Öğrenci veya talebe anlamına gelen *Taliban* Afganistan'ın İç Savaşı'na da bir tepki olarak halkı o dönemdeki kaos ve dehşetten kurtarmak için eski mücahit komutalarının ve dini medrese öğrencilerinin birleşiminden oluşan bir gruptur. Afganistan'da iç Savaş etnik ve mezhepsel çatışmalara doğru giderken, her bir etnik grup kendine has silahlı bir gruba sahip olmuştu ve Afganistan farklı parçalara bölünüp ülkede düzen bozulmuştur. Böylece Taliban ortaya çıkıp kısa sürede iktidara el koymuşlardı.

Katı İslami düşüncelerinden dolayı yenilik karşıtı olan Taliban kısa bir sürede Afganistan'da iktidara el koyarak İslami Emirliği sistemi kurmuşlardı. Böylece Taliban'ın hakimiyeti altında radikal İslami düşüncelerinin yuvasına dönüşen Afganistan El-Kaide dahil birçok terörist gruplarının güvenli sığınağına dönüşüp 1994'ten 2001'e kadar dışa kapalı ve unutulmuş bir ülke haline gelmişti. Ancak 11 Eylül 2001 terör saldırıları ile Afganistan ve Taliban tekrar gündeme gelmiş ve küresel çapta dünyanın barışı ve güvenliği ayrı bir önem kazanmıştır.

11 Eylül 2001 günü ABD'de gerçekleştirilen korkunç terör olayları ABD'de büyük bir dehşete neden olmuştu ve bu terör olayları ise Afganistan'da varlığı düşünülen El-Kaide ve Bin Ladin tarafından gerçekleştiği açıklanmıştı. Bu terör saldırıları ABD ve Afganistan için bir dönüm noktası olup dünyada birçok değişikliğe neden olmuştur. Bu saldırılardan sonra ABD dahil uluslararası toplum, teröristler ve Taliban rejimi gibi onlara destekleyen haydut devletlere karşı küresel çapta bir mücadele başlatarak terörle mücadeleyi dış politikalarının ana hedefi olarak tanımlamışlardı. Terörle mücadele adıyla başlayan bu mücadelenin en önemli girişimi ise Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) El-kaide ve Taliban'a karşı Afganistan'a yapılan askeri müdahalesi olmuştur.

7 Ekim 2001'de Afganistan'ı Taliban dahil terörizmden temizlemek ve Afganistan'da yeni bir düzen getirmek için başlayan bu müdahale iki ay sürmüştü ve ABD ve müttefiklerinin başarıyla sonuçlanmıştı. Müdahale sonucunda Taliban devrilmiş ve

Afganistan’da yeni bir düzen getirip istikrarı sağlamak için 5 Aralık 2001’de Almanya’nın Bonn şehrinde bir konferans düzenlenmiştir. Bu konferans sonucunda Afganistan’da istikrarı sağlamak için, Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvvetleri (UGYK)’nin konuşlandırılması, yeni bir hükümet, yeni anayasa, cumhurbaşkanlık seçimleri dahil birçok diğer yeniliklerin getirilmesi öngörülmüştür.

Afganistan’da demokratik bir devletin temellerini oluşturan Bonn konferansı ile uluslararası toplum Afganistan’ın yeniden yapılandırması ve tekrar teröristlerin sığınağına dönmemesi için Afganistan’ın ekonomik, siyasi, sosyal ve güvenlik sektörlerde yatırım yapıp Afganistan yeniden yapılanmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu ülkeler arasında asıl müdahaleyi yapan ABD Afganistan’da istikrarın ve barışın sağlanması için Afgan güvenlik güçlerinin oluşumu, gelişimini ve güçlendirilmesi için farklı program yürütmüştür. Buna ek olarak sosyal, kültürel dahil diğer alanlarda da kalkınma projeleri destekleyerek yeni kurulmuş hükümetin devamlılığını sağlamıştır.

ABD Afganistan’a askeri müdahale yaptığında Afganistan’da Taliban rejiminin devrilmesi, El-Kaide terör örgütünün kamplarının imha edilmesi, Afganistan’da modern dünyanın ilkelerine dayalı meşru bir hükümetin kurulmasını stratejik hedefleri olarak belirlenmiştir. Bush yönetimiyle yapılan bu müdahaleden sonra zamanla hedefler ve öncelikler genişletilmiş ve Afganistan’ın ekonomik, güvenlik, siyasi, sağlık, eğitim ve diğer sektörleri geliştirilmiştir.

Yeniden yapılandırma programların yanısıra ABD’nin bir diğer önemli görevi ise terör ve isyana karşı mücadele olmuştur. ABD, askeri müdahaleden sonra Afganistan’da güvenliği sağlamak ve El-Kaide ve Taliban’ın kalıntılarını yok etmek için farklı dönemlerde farklı stratejiler uygulanıp Afganistan’da barış ve istikrar getirmek için NATO ve diğer uluslararası ortaklarıyla farklı politikalar ve programlar yürütmüştür.

Müdahaleden sonra Afganistan’da Taliban ve El-Kaide kalıntılarına karşı mücadelesini sürdüren ABD tarihinin en uzun ve masraflı savaşına tanık olmuş ve ABD için bir çıkmaza dönüşmüştü. El-Kaide ve Taliban’ı imha etmek için NATO/UGYK

kuvvetlerinin yardımıyla başlatılan bu mücadele ABD önderliğinde 20 yıl sürmüş ve bir türlü batılı ülkelerinin özellikle ABD'nin istediği gibi sonuçlanmamıştır. Dolayısıyla Afganistan çıkmazından kurtarmak savaşı sonlandırıp birliklerinin geri çekilmesi için askeri mücadelenin yanısıra Taliban ile barışı sürecini başlatmış ve mücadeleyi sonlandırmak adına Taliban ile bir anlaşma imzalamıştır.

Bu tez çalışmasında ABD ve uluslararası ortaklarının Afganistan ve Taliban karşı uyguladıkları stratejiler ve politikalar araştırılmıştır. 20 yıl boyunca ABD Taliban ve terörü yok etmek için farklı dönemlerde farklı politikalar izlemiş ve bu politikaların başarı düzeyi de farklı bölgelerde farklılık göstermektedir. Dolayısıyla çalışmanın asıl amacı ABD'nin stratejileri ve politikaları incelenmek ve ABD'nin başarılı ve başarısız nedenlerinin araştırılmasıdır. Zira ABD ve müttefikleri 20 yıl boyunca terör ve Taliban'a karşı kapsamlı bir mücadele başlatmışlardı ve bu mücadelede askeri alanını yanısıra siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ve birçok diğer alanlarda da faaliyet gösterip yatırım yapmışlardı. Ancak ne yazık ki bütün bu yatırımlar Afganistan'da istikrarın sağlanmasından ziyade güvensizliğin ve mücadelenin tırmanmasına neden olmuştu. Bu nedenle çalışmada ABD'nin Taliban'a karşı eylemleri ve stratejisi incelenip NATO/UGYK çerçevesinde ABD'nin Taliban'a yönelik mücadelesi ve Afganistan'ın barış süreci, sonuçlar ve etkiler araştırılmıştır.

Bu bağlamda bu çalışmada temel sorunlar şunlardır;

-Taliban örgütü kimlerden oluşmuştur ve nasıl ortaya çıkmıştır?

-Taliban'ın oluşumunda Afganistan'ın etnik yapısının rolü nedir ve Taliban'ın 11 Eylül saldırılarındaki rolü nedir?

-ABD'nin Afganistan'a askeri müdahalesinin nedenleri ve sonuçları nelerdir?

-Doha Anlaşmasının sonuçları nelerdir?

Bahsi geçen soruları yanıt bulabilmek ABD'nin Afganistan politikaları, Bush, Obama, Trump ve Biden dönemleri şeklinde araştırılmış ve ABD'nin politikaları üç ayrı bölüme, 2001'den 2008'e kadar terör ve isyancıları *Taliban*'ı bastırma stratejisi, 2009'den 2014'e kadar muharebe operasyonlardan kapsamlı sivil-askeri operasyonlarına hızlı bir geçiş ve Afganistan'daki savaşı kazanmanın tek yolu askeri operasyon olmadığını anlamak ve 2014'ten sonra uzlaşma görüşmeleri ve barışın güçlendirilmesi şeklinde incelenmiştir.

Cumhurbaşkanı Bush Afganistan misyonu tek taraflı ve sadece askeri yoluyla sürdürür iken Obam, Trump ve Biden ise Afganistan sorusunu çok taraflılık ilkesine dayanarak kapsamlı ve entegre bir şekilde çözmeye çalışıp ve Taliban ile uzlaşmaya da göze aldılar. Zira müdahale sonrası dönemde ABD Başkanı Bush'un askeri politikaları ve stratejilerin savaşın uzun sürmesine yol açtığı düşünülmektedir. ABD'nin stratejileri arasında, ABD'nin uzun savaşına neden olup Afganistan'da 20 yıllık uluslararası toplumun angajmanına rağmen güçlü bir devletin kurulmasına engel oluşturup ve Taliban'ın yeniden ortaya çıkmalarına neden olan ABD'nin *Düşman Odaklı*² stratejileri ve yanlış politikaları olduğu söylenmektedir. Zira muhafazakâr bir yapıya sahip olan Afgan halkına karşı uygulandıkları bu strateji yabancı güçlere karşı düşmanlık duygusunun oluşumuna ve güçlenmesine neden olup beklenmedik bir isyanın başlamasının yanısıra Taliban'ın da tekrar gruplanmalarına ve güçlenmelerine neden olmuştur.

Dolayısıyla bu çalışma müdahale sonrası dönemde ABD'nin izledikleri askeri ve siyasi stratejileri ve politikaları incelenip başarısızlığının nedenleri açıklanmıştır. Üstelik ABD'nin mücadelesi neden bu kadar uzun sürdüğü ve savaşın tırmanmasına neden olan faktörleri araştırılıp Taliban tekrar iktidara gelmesi ve sebepleri araştırılmıştır.

² Başarıya giden ana yol olarak, düşmanın fiziksel olarak yok edilmesine odaklanmaktır. Bu stratejiye göre isyanı bastırmak için muharebe operasyon en başarılı yoldur ve ABD'nin Afganistan'daki öldür veya tutukla yaklaşımı ise buna dayalı olduğunu söyleyebiliriz

Bahsi geçen konuları yanıt bulabilmek için çalışmada nitel yöntem kullanılmıştır. Konu ile ilgili Türkçe, Farsça ve İngilizce dillerinde yayınlanmış akademik, kitap, makale, tezler, kongre bildirileri, raporlar, derlemeler ve diğer akademik kaynaklar kullanılmıştır.

Tezin birinci bölümünde çalışmanın giriş mahiyetinde kavramsal bir çerçeve oluşturmak adına Afganistan'ın yakın ve geçmiş siyasi tarihi ele alınıp, Afganistan'ın coğrafisi, jeo-stratejik ve jeo-ekonomik konumu, demografisi, etnik yapısı ve siyasal yapısı araştırılmıştır. Afganistan'ın bitmek bilmeyen savaşı ve dış ülkelerinin müdahaleleri Afganistan'ın coğrafi konumu, siyasi ve etnik yapısından kaynaklandığı için Afganistan'ın ile ilgili her çalışmada olduğu gibi bu çalışmada adı geçen konuları ele alınarak Taliban gibi grupların ortaya çıkışı, ideolojisi amaçları ele alınmıştır.

Tezin ikinci bölümünde Afganistan ve ABD arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktasına neden olan 11 Eylül 2001 terör saldırıları ele alınıp Taliban'ın bu saldırıları ile olan ilişkisi ve ABD askeri müdahalenin nedenleri ve sonuçları araştırılmıştır. 11 Eylül saldırıları gerçekleştiğinde, ABD El-Kaide'yi saldırılarından sorumlu tutup ve Taliban'ı Ladine güvenliği sığınak sağladığı için suçlu tutulmuştur. Dolayısıyla ikinci bölümde saldırılarının sorumlularını adalete teslim etmek için ABD Afganistan'a askeri müdahalede bulunmuştur. Dolayısıyla bu bölümde ABD'nin askeri operasyonu ve müdahalenin etkileri araştırılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde; ABD'nin askeri müdahalesinden sonra ABD liderliğindeki NATO/UGYK'nin Afganistan'daki varlığı, misyonu ve Taliban karşı koymasındaki rolü araştırılmıştır. Afganistan misyonunda ABD'nin birincil müttefiki olan NATO ABD'ye terörle mücadele yardımcı olmuştur. Teröre karşı savaşında lider bir rol oynayan ABD Afganistan'da konuşlandırılan UGYK ve NATO çerçevesinde en çok askeri personele sahip olup en çok muharebe operasyonlarını gerçekleştirerek Taliban ve terör grupları yok etmeye çalışmıştır. Dolayısıyla bu savaşta ABD ile yan yana faaliyet gösteren ve savaşın yumuşak tarafını seçen NATO/UGYK'nin Afganistan'da angajmanının incelenmesi gerektiği için üçüncü bölümde ABD dahil NATO/UGYK'nin

görevleri, stratejileri, operasyonel planı ve Afganistan’da istikrarın sağlanmasındaki rol araştırılmıştır.

Tezin dördüncü bölümünde ise; 20 yıl savaştan sonra Taliban’a karşı koyamayan ABD yönetimlerinin stratejilerini ele alınıp başarısızlığını nedenleri araştırılmıştır. Ayrıca bu bölümde tam geri çekilmeye ve uzlaşmaya giden yolu ve barış süreci araştırılarak ABD Taliban arasındaki Doha anlaşması, Kabil hükümetinin çöküşü ve Taliban’ın tekrar iktidara gelmesi ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

11 Eylül 2001 Saldırıları Öncesi Afganistan ve Taliban Örgütün Ortaya Çıkışı

1.1. Giriş

Bu bölümde çalışmanın ana konusunun tarihsel arka planını anlatabilmek amacıyla Afganistan'ın coğrafyası jeo-stratejik ve jeo-ekonomik konumu ele alınıp Afganistan'ın siyasi tarihi, demografisi, etnik yapısı ve siyasal yapısı araştırılmıştır.

Bilindiği gibi Taliban, Afganistan adıyla örtüşmüş bir isimdir ve yaklaşık 30 yıldır Afganistan'ın iç ve dış politikasını derinden etkilemektedir. Son yirmi yılda Afganistan ve bölgesel ve küresel ortaklıklar ile Taliban'a karşı mücadele etmelerine rağmen varlığını devam ettiren Taliban, 2021'de tam 20 yıl sonra Afganistan'da tekrar iktidara gelmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde, Afganistan'ın siyasi tarihi ele alınıp, Afganistan'da birçok soruna neden olan SSCB'nin Afganistan'a müdahalesi ve İç Savaş dönemi araştırılmıştır. Bunun yanısıra karışık bir sosyo kültürel bir yapıya sahip olan Afganistan etnik grupları ele alınmış ve Afganistan'ın siyasetinde ve tarihinde etkin olan etnik gruplar araştırılmıştır. Afganistan'ın siyasi tarihini ve etnik yapısı ile birlikte, çalışmanın ana konusu olan Taliban ortaya çıkışının nedenlerini araştırılmıştır. Ayrıca, Taliban'in yükselişinde dış aktörlerin rolü araştırılmıştır.

1.2. Afganistan'ın Siyasi Tarihi

Orta Asya'nın Kalbi olarak bilinen “Afganistan İslam Cumhuriyeti” Orta çağlarda Aryana ve çağdaş dönemlerde Horasan olarak adlandırılmış ve 1747 yılından itibaren “Afganistan” adı almış ve 1919'de son Afgan-İngiliz savaşından sonra istiklalini almıştır (Danish, 2012, s. 19). Yaklaşık 50 yıldır farklı çatışmalar ve müdahaleler ile boğuşan Afganistan, Coğrafi bakımından sarp, yüksek dağlar ve derin ovalara ev sahipliği yapmakta ve 652.860 kilometre karelik bir alana sahiptir (Musbahzada, 2009, s. 17).

Güney Asya'nın önemli ülkenin biri olan Afganistan'ın coğrafi konumu ile ilgili tam olarak hangi bölgede yer aldığına dair farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak bilinen görüşe göre Afganistan Güney Asya'da yer alıp Ortay Asya'yı Güney Asya'ya bağlayan güzergahı üzerinde yer almıştır. Bunun yanısıra Afganistan Orta Asya ülkeleri ile ortaklıkları nedeniyle Orta Asya'da yer aldığına dair de görüşler bulunmaktadır. Dolayısıyla Afganistan Orta Asya ve Güney Asya arasında bir koridor konumuna sahip olup hem Orta ve hem de Güney Asya ile yakın coğrafi, tarihi, kültürel, dini değerleri de paylaşmaktadır (Pishgahifardi & Rahimi, 2010, s. 111).

Halford J. Mackinder hâkimiyet teorisinde tanımladığı “Heartland”³ ve Nicholas John Spykman Kara ve deniz hakimiyet teorisinde tanımladığı “Rimland ya Kenar Kuşak”⁴ bölgeleri incelersek eğer Afganistan here iki teorisinin merkezi bölgelerinde yer alıp sıcak sulara ve Orta Asya'nın doğal kaynaklarına erişebilmek için önemli bir konuma sahiptir (Masood, 1996, s. 153-170). Adı geçen hakimiyet teorilere göre Afganistan “Heartland ve Rimland” denilen bölgelerin merkezinde yer alıp Asya ve dünya yönetiminde vazgeçilmez ülkelerden birdir (Şeyhanlıoğlu, 2008, s. 65).

Coğrafi açısında ise küresel ve bölgesel çapta söz sahibi olan Rusya, Çin, Pakistan ve İran ile ortak sınırlara sahiptir. Afganistan güney-doğusunda Pakistan, batısında İran, uzak doğusunda Çin ve kuzeyinde ise Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan ile ortak sınırlara sahiptir (Ataai & Jafari, 2019, s. 161). Dolayısıyla coğrafi açıdan bakıldığında Afganistan Orta Asya, Güney Asya ve Orta Doğu'ya birbirine bağlayan güzergâh üzerinde yer almış ve bu bölge ülkelere hâkim olmak ve Orta Asya ülkelerinin doğal kaynaklarına erişebilmek açıdan uluslararası arenada stratejik bir öneme sahiptir. Bu yüzden Afganistan eskiden bu yana ister sıcak sulara inme ister Hazar bölgesinin doğal kaynaklarına erişme ve ister bölgenin güçlü ülkelerine etki edebilecek bir konuma sahip olduğu için baskılar ve istilalara maruz kalmış ve 18 ve 19 yüz yıllarda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

³ Heartland; Sibirya'dan başlayıp Doğu Avrupa ve Asya'yı içeren büyük bir alandır.

⁴ Rimland bölgesi, Çin, Tibet, Hindistan, Pakistan, Afganistan, İran, Türkiye, Irak, Suudi Arabistan ve Kore gibi ülkeleri kapsayan stratejik bir bölgedir.

(SSCB) ve İngilizler'in tampon bölgesi olarak kullanılmış ve onların dünyaya hâkim olma politikalarında önemli rol oynamıştır (Obayda, 2017, s. 7-8).

Afganistan'ın istatistikleri ile ilgili bilgi edinmek zor ve verilen rakamlar da birbirinden çok farklıdır. Özellikle son gelişmelerden dolayı bu konu ile ilgili bilgi edinmek imkânsız olduğu için bu çalışmada daha önce resmî belgelerde yayınlanmış istatistikler kullanılmıştır. Afganistan'ın Ulusal İstatistik ve Bilgi Kurumunun (NSIA) 2020'de yayınlandığı yıllık raporuna göre, Afganistan 32,9 milyon nüfus sahip olup ve Afganistan'ın en büyük etnik grupları ise, Peştun, Tacik, Özbek, Hazara ve Türkmen etnik gruplardır. Nüfusunun 51%'ini erkeler ve 49%'ünü kadınlar oluşturmakta olup ve nüfusunun yaklaşık 47,2%'sı 15 yaş altında olup ve 2,72%'sı ise 65 yaş üstüdür (NSIA Report, 2020). Ancak Taliban rejiminin açıklamalarına göre Afganistan'ın nüfusu 34,3 milyondur (Ariana News, 2022).

Jeo-stratejik ve jeo-ekonomik açıdan önemli bir konuma sahip olan Afganistan tarih boyunca farklı imparatorlukların istilacı ve saldırgan politikalarına maruz kalıp, Yunanlılar, Araplar, Türkler ve Persler tarafından istilaya maruz kalmıştır (Keskin, 2013, s. 4-6).

Ancak 1747'de beylikler tarafından yönetilen Afganistan kurtuluş mücadelesi neticesinde Pers hükümlardan kurtulmuş ve ilk kez Afganistan milli bir devlete şahit olmuştur. Pers hükümdarlarının devrilmesinden sonra kurtuluş mücadelesinde kendisinden gayret gösteren ve siyasi ve askeri farkındalığına sahip olan Ahmet Şah Abdali "Dürrani"⁵ liderliğinde İlk Milli Devlet kurulmuş ve beylikler tarafında yönetilen Afganistan tek bir devlete sahip olmuştu. Afganistan'ın kiralı olarak seçilen ve Afganistan'ın Baba'sı olarak lakap alan Ahmet Şah Afganistan'ın parçalanmış topraklarını bir araya getirerek güçlü bir devlet kurup ve kendi yetki alanını genişletme politika izleyip Meşhet, Keşmir, Delhi ve Umman Deniz'ine kadar kendi yetki alanını genişletmişti. Ancak 1773'de Ahmet Şah Baba'nın ölümünden sonra ve Çarlık Rus ve

⁵ Afganistan'ın Peştun etniğine bağlı önde gelen aşiretlerden biridir.

İngilizlerin bölgeye adım atması ile Afganistan'da beylikler ve kabilelerin iktidar üzerindeki çatışmaları başlayıp Afgan devletinin zayıflamasına neden olmuştu. Ahmet Şah Baba'dan sonra Afganistan 1773-1823 yıllar arası Abdali Hanedanı ve 1826-1926 yıllar arası Barızkayler Hanedanı ve küçük beylikler tarafında yönetilmişti (Ghobar, 2014).

1773'ten sonra Afganistan'da iktidar üzerindeki çatışmalar sürdürür iken Afganistan'a yönelik İngilizlerin ve Rusların yayılmacı politikaları gün gittikçe yoğunlaşmaya başlamıştı. 18. yüzyılda kendi sömürgesinin güvenliğini sağlamak isteyen ve Çarlık Rusya'nın bölgedeki ilerlemesini önlemek isteyen İngilizler Afganistan'ı kontrol altına almak için İngilizler üç defa Afganistan'a askeri müdahalede bulunmuşlardır. Tarihte Birinci Afgan-İngiliz Savaşı (1838-1845) olarak bilinen savaşta İngilizler büyük kayıp vererek mağlup olmuşlardı. İngilizler ikinci kez 1878'da Afganistan'a karşı savaş açmışlardı. İkinci Afgan- İngiliz olarak bilinen bu savaşın ilk günlerinde sınırlı başarıya sahip olan İngilizler elde ettikleri toprakların korunması için dönemin kralı Muhammet Yakup Han ile 26.Mayıs.1879'de Gendimak Anlaşmasını imzalamışlardır. Bu anlaşma ile Afganistan'ın iç ve dış işlerinde müdahale etme yetkiye sahip olup Afganistan'ın büyük bir kısmını kontrol etmeye başarmışlardır. Ancak utanç verici anlaşmayı ve istilaya kabul etmeyen Afgan halkı aynı yılda İngilizlere karşı Cihat ilan etmişler. İkinci Afgan-İngiliz Savaşı 1880'de tekrar İngilizlerin yenilgisiyle sonuçlanmış ve Afganistan'da Emir Abdurrahman Han tahta geçmiştir.

İki defa yenilgiye uğrayan Britanya İmparatorluğu, Çarlık Rusya tarafından duyulan endişe nedeniyle Afganistan'ın işgalini ve dağıtmasını hiçbir zaman unutmamış ve artık Afganistan'ı askeri müdahale ile ele geçiremediğini bildikten sonra bu defa siyasi planlar kurup bölgedeki etkisini kullanarak Rusya ile Afganistan sınırlarını sorgulamaya başlamıştı. Dolayısıyla Rusların sıcak sulara inmesini engellemek için bir siyasi oyun kurarak daha önce imzalatılmış Gendimak anlaşmasını gündeme getirip Afganistan'ın sınırlarını yeniden çizmeye başarmıştır. Neticede 12 Kasım 1893'te Emir Abdurrahman Han ve Mir Timur Durand adlı İngiliz heyeti arasında Durand Anlaşması imzalanıp ve

Durand Hat'ı olarak bilinen 2450 kilometre uzunluğunda Afganistan ve 1893'te İngilizler'in sömürgesi olan Hindistan arasında sınır hattı çizildi. Böylelikle bu anlaşma ile şimdiki Afganistan sınırlarını belirlenmiştir (Ghobar, 2014, s. 687-698).

1880-1919 yıllar arasında Emir Abdurrahman Han ve oğlu Emir Habibullah Han Ruslar ve İngilizler arasında dengeleri koruyarak iki imparatorlukların çekişmelerinden uzak bir devlet kurmuşlardı. Ancak 1919'de Habibullah Han öldüğünde yerine yenilik yanlısı Emanullah Han iktidara geldiğinde dengelerin değişmesine neden olmuştu. Emanullah Han iktidara gelir gelmez İngilizler'in etkisi altındaki Afganistan'ı bağımsız yapmak için harekete geçip Afganistan'ın bağımsızlığını ilan ederek Gendomak Anlaşması ve Durand Anlaşması çerçevesinde zorla alınmış Afganistan topraklarını geri almak için İngilizlere karşı savaş açmıştı. Üçüncü Afgan-İngiliz savaşı olarak adlandırılan bu savaş here iki tarafın ağır kayıplar vermesinden sonra Ağustos.1919'de Ravalpindi Anlaşması'nın imzalanması ve Afganistan'ın tam bağımsızlığın alması ile sonlandırılmıştır (Ghobar, 2014, s. 354-838).

Yenilik yanlısı olan Emanullah Han, Afganistan'ın kapılarını dış ülkelere açık bırakıp ve ilk adımda 1921'de Ruslarla ilk Rus-Afgan kardeşlik anlaşmasına imza atıp Afganistan'ın ilerlemesine ve güçlenmesine yönelik daha önce görülmemiş politikalar izlemeye başlamıştı. Ayrıca Emanullah Han dönemindeki yenilik politikaları Türkiye'de Mustafa Kemal Atatürk'ün reformlarından etkilendiği düşünülmektedir. Bunun yanısıra Emanullah Han döneminde 1921'de ilk Türkiye Afganistan İttifak Anlaşması da imzalanmıştır (Aliye, 2010, s. 161).

Ancak kralın yenilikçi politikaları ve dış ülkelerin müdahaleleri geleneksel ve muhafazakâr unsurlarının direnişini yol açıp krala karşı Cihat'ın ilan edilmesine neden olmuştur. Kanlı savaşlardan sonra 1929'de kral Afganistan'da kaçarak yerine isyancıların lideri olan Habibullah Han Kalakani iktidara el koymuştur. Bu tarihten sonra Afganistan direnişler, ayaklanmalar ve darbelerin yuvasına dönüşmüştür. İslami düşüncelere dayalı bir devlet kurmaya çalışan Kalakani iç ihtilaflar ve İngilizler'in müdahalesinden dolayı

güçlü bir devlet kurmamış ve kısa bir zaman sonra sürüngende olan Nadir Han kendi Peştun etnik kimliğini kullanarak İngilizler'in yardımı ile Ekim.1929'de askeri bir müdahale düzenleyip iktidara el koyarak Kalakani ve diğer isyancı liderleri infaz etmişti. Nadir Han iktidara gelir gelmez bütün isyancı hareketlere bastırarak liderlin infaz edilmelerine emretmiştir. Ülkede korku ve dehşet duygusu hâkim olmuştu. Nitekim, kanlı bir yönetime sahip olan Nadir Han 1933'de bir suikast üzerinde öldürüldüğünde oğul Zahir Şah tahta geçmişti. Zahir Şah hem İngilizler ve hem Ruslar arasında dengeleri koruyarak batı ve doğu ülkeler ile iyi ilişkiler kurmaya çalışıp, ekonomik, siyasi ve sosyal reformlarda bulunmuştur. Ancak 17 Temmuz 1973'te Rusların yardımı ile Başbakan Davud Han yaptığı bir darbe ile İtalya'da tatilde olan Zahir Şah'ın monarşi sistemini devrilmiş ve Cumhuriyet sistemini ilan ederek kendisini Afganistan'ın ilk cumhur başkanı olarak ilan etmiştir (Ghobar, 2014, s. 153-237).

Davud Han iktidara geldiğinde Afganistan adına "Afganistan Cumhuriyeti" olarak değiştirerek Afganistan'ın geri kalmasından ve bütün krizlerden eski yönetimi suçlayıp yeni bir dönemin başlamasına vaat etmiştir. Davud Han Rus yanlısı hareket ederek komünist düşünceleri nedeniyle İslami faaliyet ve hareketleri yasaklanmış ve Afgan halkının kültür ve sosyal değerlerine ve İslami öğretilerine aykırı politikalar benimsemeye başlamış ve bu politikalara karşı çıkan gruplara ağır bir şekilde cezalandırıp bastırmıştı (Musbahzada, 2009, s. 145-150). Davud Han'ın iktidara gelmesiyle bu kez Afganistan İngilizlerin elinde değil Rusların eline gelmişti ve Ruslar Emanullah Han'ın döneminde imzalanmış ilk Afgan-Rus dostluk anlaşmasını kullanarak Davud Han'ı reform politikalarında siyasi, askeri ve ekonomik desteklerde bulunmuşlar ve Afganistan'ın iç ve dış meselelerine müdahale etmeye başlamışlardı. Her ne kadar Davud Han iktidarın ilk yıllarında Rus yanlısı hareket etmiş olsa da Rus tehlikesinde kurtulabilmek için batı ve diğer ülkeler ile de gizli bir şekilde ilişkiler kurmaya çalışmaktaydı. Ancak Davud Han'ın bu eylemleri SSCB'nin endişesine neden olup onun ölümüne yol açmıştı. SSCB Afganistan'da kurdukları komünist partilerin özellikle Nur Muhammed Tereki liderliğinde 1965'de kurulan Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin (ADHP) yardımı ile 27 Nisan 1978'de gerçekleştirdiği bir darbe ile Daud Han'ın öldürerek İktidarı Tereki 'ye

teslim etmişti. Tereki iktidara geldiğinde komünist düşüncelere dayalı baskıcı politikalar izleyip siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal huzursuzlukların arttırmasına yol açmıştı. Böylece merkezi hükümete ve komünist düşüncelere karşı Afganistan'ın farklı bölgelerde ayaklanmalar ve islami hareketler ortaya çıkmıştı. Tereki bu ayaklanmaları susturamadığı için bu kez ADHP'nin ayrılmış kanadı olan Parçam (Bayrak) Partisinin lideri Hafızullah Emin 14 Eylül 1979'de gerçekleştirdiği bir darbe ile iktidara el koyup Tereki'yi öldürmüştü. Emin iktidara geldiğinde ilk günlerde İslami hareketlerin desteklenmesinden söz etmesine rağmen ilerleyen zamanlarda bu hareketlerin bastırmasına çalışmıştı. Diğer yandan Ruslardan kurtulmak için batı ülkeler ile yakın ilişkiler kurmaya çalışarak Ruslar'ın de endişesine neden olmuştu. Nitekim Emin'i bir tehlike olarak gören Ruslar Aralık 1979'de Afganistan'a askeri müdahalede bulunup iktidarı fiili olarak el koymuşlardı. Dolayısıyla 1973'ten sonra Afganistan'daki hükümetleri Rus yanlısı ve komünist düşüncelere dayalı politikalar izleyip ve darbe ile iktidara gelip darbe ile devrilmişler olup ve neticeten SSCB'nin Afganistan'a müdahalesine yol açmışlardır (Musbahzada, 2009, s. 145-173).

1.2.1. Afgan-Rus Savaşı ve İktidar Mücadelesi (1979-1996)

1973'ten 1979'e kadar kukla hükümetlerce Afganistan'ı kontrol eden SSCB, Afganistan'da Emin'in rejimini devrilmek için 24 Aralık 1979'de Afganistan'a askeri müdahale edip Afganistan'ı işgal ederek Bebrek Karmel'i hükümet başına oturtmuş ve Afganistan'ın birçok bölgesinde başkaldıran ayaklanmalara ve mücahitlere karşı koymak için büyük çapta askeri operasyonlar başlatmıştır (Musbahzada, 2009, s. 236-250).

SSCB'nin Afganistan işgali ulusal ve küresel çapta farklı tepkilere neden olup Rusya'ya karşı Afganistan'ın içinde bir direniş ve Afganistan'ın dışında ise farklı yaptırımların uygulanmasına neden olmuştur. Afganistan'ın bugüne kadar süren sorunlarına ve bir türlü bitmeyen çatışmalarına sebep olan SSCB'nin işgali ve komünist hükümetlerinin İslami kimliğine karşı izledikleri yanlış ve baskıcı politikalar ve Afgan halkının geleneksel değerlerine karşı getirdikleri reform ve yenilikleri Afganistan'ın siyasi

hayatını bir bütün olarak değiştirmiş ve Afganistan'ın birçok bölgesinde merkezi hükümetine karşı isyanın ve ayaklanmalarının başlamasına neden olmuştur. Bunun yanısıra komünist hükümetlerinin baskıcı politikalarından dolayı Pakistan'a sığınan Afgan mülteciler ve İslami Partiler bir araya gelerek gerçekleştirdiği bir İslami Konferans'ta SSCB'yi işgalci bir güç olarak nitelendirmiş ve derhal Afganistan'dan işgalci faaliyetlerinin durdurulmasını isteyerek Ruslara karşı Cihat ilan etmişlerdi (Oğuz, 2001, s. 189-193). Böylece komünist hükümetlerinin ilk örneği olan 1973'teki Daud Han ve diğer hükümetlerinin izledikleri politikalar karşısında, zaman zaman Afganistan'ın farklı bölgelerde dağınık formlarda savaşmaya devam edip ve Cihat ruhunu bütün Afganistan'a yayılan Mücahitler SSCB'nin Afganistan işgalından sonra bütün Afganistan'da Ruslara karşı büyük bir hareket olarak savaşmaya başlamışlardı (Oğuz, 2001, s. 220-229).

Mücahit Arapça kökenli bir kelime olup Kutsal ülküler uğruna savaşan özellikle de İslam adına savaşan bireyleri hitap edilip Cihat'a aktif olarak yer alan bireylere, savaşan, uğraşan ve İslam dininin savaşçılarına hitap edilmektedir. Cihat ise; aynan Arapça kökenli bir kelime olup mücadele veya İslam uğruna savaşmak anlamına gelmektedir. İslam dininin temel konularından bir olan Cihat, İslam uğruna, kafirler, nefis, şeytan ve zalim hakkıma karşı doğrudan savaşmak anlamını taşıyıp kutsal bir görev olarak alınmaktadır. Afganistan'da ise Cihat, Afganların İngilizler, Ruslar ve işgalci güçlere karşı duran ve onlara karşı savaşın sürdüğü yıllara işaret edilmekte ve Mücahit ise bu savaşlarda aktif olarak yer alan bireylere hitap edilmektedir (Özel & Topaloğlu, ty).

Afganistan ve Pakistan'da ortaya çıkan ve SSCB'nin karşısında savaşan mücahit gruplar Afganistan'ın işgalinden endişe duyan batılı ülkeler özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin dikkatini çekmişlerdi. ABD ise Yeřil Kuřak Projesi kapsamında SSCB'yi yenilip sıcak sulara inmesini engellemeye çalışan ve birçok İslami ülkelerinin özellikle, Pakistan, İran ve Arap ülkelerinin desteğiyle, Afganistan ve Pakistan'da faaliyete başlayan SSCB'ye karşı Cihat hareketlerini desteklemek için bu gruplar ile iletişime gećip onlarla iş birliği yapmıştır. Komünizme karşı bir savunma projesi olan

“Yeşil Kuşak” projesi çerçevesinde ABD, İslam dininin öğretilerini kendi çıkarı doğrultusunda yorumlamış ve “Cihat” söylemini desteklemişti. Böylece bütün dünyadan özellikle Arap ülkelerden radikal düşünceleri toplayıp Pakistan’ın medreselerde ve kamplarda eğitilip SSCB’ye karşı savaşmak adına Afganistan’a yönlendirmişti. Bu projenin uygulanmasında batı dünyanın yanısıra, Pakistan, Suudi Arabistan ve diğer körfez ülkeler önemli rol oynamışlardı. Bu projede ABD zaten projenin mimari olup Arabistan ise finansal olarak ve Pakistan ise lojistik ve yönlendirme konusunda projenin uygulanmasına rol oynamışlardı (Şahin, 2008, s. 44-46).

Dolayısıyla Pakistan ve diğer ülkeler aracılığıyla batı ülkelerin desteğini ele geçiren Afgan mücahitler Rus (Kızıl) ordusuyla bütün güçle savaşarak ve ön yıllık aşkın bir savaştan sonra Rus ordusunu yerle bir edip onların geri çekilmesine neden olup ve Afganistan’ın daha önce görülmemiş olayların ortaya çıkmasına yol açmışlardır (Haya, 2014, s. 5-6). Nitekim bir savaştan sonra Birleşmiş Milletlerin (BM) ES-6/2 sayılı kararı ve 15 Şubat 1989’de Cenevre Anlaşması’nın imzalanması ile SSCB Afganistan’ı terk edip Afganistan’ın bağımsızlığını tanımıştır (Salihi, 2014, s. 47-48).

SSCB geri çekildiğinde, Doktor Muhammed Necibullah liderliğinde son kukla komünist hükümeti sürdürmekteydi. İç ve dış siyasetinden ve devam eden durumunun farkında olan Necibullah SSCB’nin çekilmesiyle Afgan mücahitlere karşı uzlaşma ve barış politikalar izlemiştir. Ancak savaşın ateşi, iktidar hasreti ve Batılı ülkelerin oyunlar ve politikaları bu çağrılara olumlu yanıt verilmesine engel olup, Necibullah Han’ın ölümüne ve Afganistan’ın İç Savaş’a doğru sürüklenmesine neden olmuştur. Nitekim, son komünist hükümeti mücahit gruplar ile başarısız etkileşimlerden sonra çöküp başkent Kabil 16 Nisan 1992’de mücahit grupların eline düştü ve Necibullah ve onun kardeşi BM’nin ofisine sığınmıştır. Sonrasında 1996’de Taliban tarafından Aryana dört yolu üzerinde infaz edilmişlerdi (Oğuz, 2001, s. 254-288).

1992’de son komünist hükümeti devrildiğinde mücahit gruplar Kabil’i ele geçirerek Afganistan’da Sibgatullah Müceddidi liderliğinde bir geçiş hükümet ve daha sonra Prof.

Burhaneddin Rabbani liderliğinde Afganistan'ın geçici hükümeti kurulmuştur. Kapsayıcı bir hükümetin kurulması için girişimlerde bulunan mücahit gruplar, güç dağılım konusunda anlaşamayınca grupları arasında ihtilaflara neden olmuştur. Bu ihtilafları alevlendirin dış müdahaleler ve partilerin aralarındaki husumetler ve düşmanlıklar daha da derinleşmiş ve Afganistan'da bir iktidara mücadelesi ve İç Savaş'ın başlamasına neden olmuştur (Beg, 2001, s. 49-52). İktidar üzerindeki mücadele gittikçe, etniksel, mezhepsel çatışmalara yol açıp terör, dehşet, kargaşaları ve birçok insanın öldürülmesine, ülkeyi terk etmelerine, Afganistan'da karışıklıklara neden olmuştur (Müsavi, 2009, s. 227).

Dolayısıyla SSCB'ye karşı savaştan ABD'nin Özgürlük Savaşçıları veya Mücahitler Afganistan'ın son komünist hükümeti çöktüğünde, terör, dehşet ve silahlı isyancılar grubuna dönüşüp ve bölgede güvensizliğe neden olup iktidar üzerindeki ihtilaflardan dolayı Afganistan'ı bir iç savaşa ve kaosa doğru sürüklenmişlerdir. SSCB'ye karşı Cihat döneminde ortaya çıkan gruplar 1989 ve 1996 yılları arasında farklı gruplara halinde faaliyete başlayıp ve iktidar üzerinde birbiriyle savaşmışlardır (Şahin, 2008, s. 46-47).

Afganistan'da Afgan-Rus Savaş döneminde birçok mücahit gruplar ortaya çıktı ve bu grupların ortaya çıkışında ve oluşumunda, coğrafi dağılımı, etnik faktörü, İslami görüşler, siyasi zıtlasmalar önemli rol oynamaktadır. Sünni inancına dayalı grupları Pakistan'da ve Şii inancına dayalı gruplar ise İran'da kurulmuşlardır. Pakistan'da ortaya çıkmış köktendinci gruplar ise "Cemiyet-i İslami (İslam Toplumu), Hizb-i İslami (İslam Partisi), İttihadı İslami (İslam Birliği), Liberal partiler ise, Hareketi İnkılabı İslami (İslami İnkılap Hareketi), Cephe-i Necat-i Milliye (Milli Kurtarma Cephesi), Mahaz-i Milli İslami (Afganistan Ulusal İslami Cephesi) olup bunların yanısıra Türk topluluğa sahip olan parti ise İttihadı İslami Vilayethai Şimali Afganistan (Afganistan'ın Kuzey Vilayetlerinin ittifakı) idi. İran'da ortaya çıkan mücahit grupların önde gelenleri ise Nehzeti İslami, Hareketi İslami, Şurayı İttifakı İslami, İttihadı Mücahidini İslami ve diğer partilerden bahsetmek mümkündür (Oğuz, 2001, s. 226-248). Adı geçen partiler SSCB Afganistan'da çekildiğinde iktidar mücadelesi için farklı ittifaklar kurmuşlardır. O dönemlerde güçlü bir ittifak olan Kuzey İttifak'ı, Cemiyet-i İslami, Hizb-i Vahdet (Birlik Partisi) ve Cünbüş-i

Milli İslam-i Afganistan (Afganistan Milli İslami Hareketi)'inin birleşmesinde oluşmakta ve genelde kuzey bölgelerinde faaliyet göstermekte olup 1992 Kabil'i ele geçirmişti. (Akkurt, 2005, s. 215-216) .

Böylece daha önce SSCB'ye karşı Cihat adına savaşan gruplar 1992'de iktidarı ele geçirmek için kendi aralarında ateş açıp Pakistan, İran, Arabistan, ABD ve diğer ülkelerin Afganistan'a müdahale etmelerine sağlamışlardı. İç Savaş'tan yararlanan Pakistan ise durumdan faydalanarak Afganistan'da kukla bir yönetimin oluşturulması için Kandahar ilinde köktendinci grubun yani Taliban'ın ortaya çıkmasına ve güçlenmesine zemin oluşturmuştur. Böylece 1994'te Afganistan'da istikrar getirmek için ortaya çıkan Taliban Hareketi iki yıl içinde bütün Afganistan'ı ele geçirip ve mücahit grupları Kabil'den kovulup, 1996'de Kabil'i ele geçirerek Afganistan İslami Emirliği'ni kurmuşlardı. Böylece Afganistan İç Savaşı bitmiş olup Afganistan'ın siyasi hayatında yeni bir sayfa açılmıştır. (Attai, 2008, s. 69-70).

1.3. Afganistan'ın Siyasal Yapısı

Afganistan'ın tarihine bakacak olursak, hükümetin kuruluşu her zaman etnik ve kabilelere göre olmuştur. Belki de bu yüzden Afganlar bir üst kimlik yaratma konusunda hep başarısız kalmışlardır. Afganistan 30 farklı etnik gruba ev sahipliği yapmakta ve tarihin farklı diliminde farklı etnik gruplar iktidara gelip diğer etnik grupların marjinalleştirdiğinden söz etmek mümkündür (Sajadi, 2012, s. 75).

Afganistan'ın devlet tarihine bakacak olursak altı farklı siyasi yapıya şahit olmuştur. Yukarıda değindiğim gibi 1747'de Afganistan'ın İlk Milli Devlet kurulmuştur. Beylikler ve Pers İmparatorluğu tarafından yönetilen Afganistan toprakları, 1747'de Ahmet Şah (Abdali) Durrani önderliğinde bir araya getirilerek İlk Milli Devlete sahip olup Abdali Hanedanlığını İktidar döneminin başlamışına neden olmuştur (Mutanoğlu, 2006, s. 32-33). 1747'den itibaren 1919'e kadar farklı hükümdarlarla yönetilen Afganistan, 1919'de son Afgan-İngiliz Savaş'ından sonra bağımsızlığını alıp monarşi sisteminin medeni ve gelişmiş bir yönetimine şahit olmuştu. 1919'de Emanullah Han tahta geçtiğinde

Afganistan'ın demokratikleşme sürecini başlatmış ve Afganistan'da siyasi, ekonomik, sosyal ve birçok diğer reformlar getirmişti. Ancak ne yazık ki bu reformlar Afganistan'da refah getirmek yerine daha da zor günlere sürüklemiştir (Akkurt, 2005, s. 99-103).

İkinci dönem 17 Temmuz 1973'te monarşi sisteminin çökmesi ve Afganistan'ın ilk Cumhuriyet dönemidir. Monarşi sistemi Davud Han'ın darbesi ile sona ermiş ve yerine Cumhuriyet sisteme geçmiştir. Afganistan'ın siyasi tarihini değiştiren Davud Han'ın darbesi 1973'ten sonra Afganistan'da kanların dökülmemesine ve farklı darbelerin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Davud Han'dan sonra ise 1978'de Afgan komünist partisi bir darbe sonucunda iktidara geldiğinde Afganistan'ın Adını Afganistan Demokratik Cumhuriyeti olarak değiştirmiş ve böylece komünist düşüncelerine dayalı kukla hükümetlerin iktidara gelmesi başlamış ve en sonunda ise SSCB'nin Afganistan'a müdahalesine yol açmıştır (Akkurt, 2005, s. 108-123) .

Üçüncü dönem ise 28 Nisan 1992 Mücahidin Devleti'nin kuruluşudur. Son komünist rejimi devrildiğinde mücahidin iktidara gelip Afganistan'da yeni bir siyasi düzen getirmeye çalışıp kabine ve diğer organların oluşturmaya başladılar. Ancak ne yazık ki iktidara gelen mücahidin iç muhalefetlerle karşılaştığında güçlü bir yönetimin kurulmasında başarısız kalmışlar ve Afganistan'da kargaşa, kaos, dehşet ve sonunda ise İç Savaş'a neden olmuşlardı. Tam bu zamanda Afganistan'ın farklı bölgeleri hatta başkent Kabil farklı silahlı gruplar arasında bölünmüş bir haldeydi. Dolayısıyla Afganistan'ı karanlığa sürüklenen bu savaşa bir tepki olarak 1994'de Taliban Hareketi oraya çıkıp Afganistan'ı kaotik durumdan katararak İslami bir rejimin kurulmasına vaat etmişlerdi.

Dördüncü dönem ise 1996'de Taliban Emirliği'nin dönemidir. Afganistan iç Savaş'ına bir tepki olarak ortaya çıkan Taliban 1994'den 1996'e kadar Afganistan'ı kontrol altına alarak Afganistan İslami Emirliği'ni kurmuştur. Bu dönemde Afganistan dışa kapalı ve radikal İslami düşüncelere dayalı merkezîyetçi bir rejimle yönetilmiştir (Akkurt, 2005, s. 124-133).

Beşinci dönem ise, 7 Ekim 2001 ABD'nin Afganistan'a askeri müdahalesi ve Bonn Anlaşmasını imzalanması ve Afganistan'ın İslami Cumhuriyeti devletinin kurulmasıdır. Taliban'dan sonra Afganistan'da kalıcı barışı getirmek, yeni hükümet kurmak, siyasal ve sosyal düzenini tekrar getirmek için 2004'te ilk defa Cumhurbaşkanlık ve parlamento seçimleri gerçekleştirilmiştir. Üstelik 4 Ocak 2004'te düzenlenen Büyük Meclis ya (Loya Cirga'da)⁶ Afganistan'ın yeni anayasası 12 bölüm ve 162 madde ile düzenlemiştir (Akkurt, 2005, s. 292-308).

Modern anayasaya sahip olan Afganistan İslami ilkelerine dayalı bir Cumhuriyet sistemine sahip olurken devlet üç organa yani Yürütme, Yasama ve Yargı organlara sahip olmuştur (Yegin, 2015, s. 47). Yasama organı iki ayrı meclisten yani Senato ve Millet Meclisi yani Parlamento'dan oluşmuştu. Parlamento üyeleri dört yıllık bir süre için doğrudan halk tarafından seçilir ve 250 temsilciden oluşmuştu. Senato üyeleri ise 3'te 1'i Cumhurbaşkan tarafından atılır ve geri kalan üyeleri ise il meclisleri tarafından seçilir. Senato'da temsilcilerin sayısı 102 olup ve meclislerin görevleri de anayasada yer almaktaydı. Yargı organı anayasasının 116'nci maddede bağımsız bir kurum olarak öngörülmüş ve yargı organının en yetkili ve yüksek kolu olan Yüksek Mahkeme, İstinaf Mahkeme ve Genel Mahkemelerden oluştu (Afganistan'ın Ana Yasası, 2004). Bunların yanı sıra Afganistan 422 idari birime ve 35 vilayete sahip olup ve hükümet 24 bakanlıktan oluşmaktadır (NSIA, 2019).

Son olarak ise; Ağustos 2021'de Afganistan İslami Cumhuriyet'inin devrilmesiyle tekrar Taliban'ın iktidara gelmiştir. 2021'de ABD birlikleri Afganistan'dan geri çekildiğinde Taliban iktidarı el koyarak Afganistan İslami Emirliği yönetim şekli uygulama başlamışlardır. Taliban'ın emirlik sistemi aşırı merkezi bir sistem olup ve bütün gücünü Emîrû'l-Mü'minîn'den almaktadır. En üst makam Emîrû'l-Mü'minîn halihazırda

⁶ Afganistan'ın sosyal ve siyasal yapısında çok öneme sahip olan Cirga, Peştuca bir kelime olup "büyük şura" anlamına gelmektedir. Afganistan'da yüzlerce yıllık bir geçmişe sahip olan büyük şura, islam düşüncelerinin danışma ve şura fikirlerinden kaynaklanmaktadır. Afganistan'da ulusal öneme sahip olan meseleleri tartışmak üzere, ülkenin dört bir yanından dini, siyasi, sosyal liderleri ve halk arasında söz ve saygıya sahip olan bireyleri bir araya getiren büyük şuradır.

Taliban lideri Mevlevi Hibetullah Ahundzade'ye mensuptur. Ondan sonra ise bir başbakan ve iki yardımcılar ve onlardan sonra bakanları bulunmaktadır. Taliban'ın Emirlik sisteminde ise liderlerin veya bakanların seçilme prosedürleri ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamakta ve genelde Emîrül-Mü'minîn tarafından seçilmektedirler (Rahimi, 2021).

1.4. Afganistan'ın Etnik Yapısının Afgan Siyaseti Üzerindeki Etkisi

Afganistan'ın etnik çeşitliliği, yüzyıllardır ülkedeki siyasetin ve çatışmanın merkezinde yer almakta ve bu bölünmeler siyasi istikrar için sürekli bir engel oluşturup farklı zaman dilimlerinde Taliban ve birçok diğer isyancı grupların oluşumunda önemli rol oynamıştır. Dolayısıyla Afganistan'ın gelişmesini ve ülkede bir ulus-devletin oluşmasını engelleyen temel sorunlardan biri farklı sosyal kültürel değerlere sahip olan etnik gruplar olduğunu söylemek mümkündür.

Tarih boyunca tüm etnik gruplar ve ırklar Afganistan'ın bayrağı ve coğrafi alanı altında yaşayıp yabancılara ve işgalcilere karşı ittifaklar ve koalisyonlar şeklinde durmuş olmalarına rağmen, güç dağıtma konusunda hiçbir zaman hem fikir olmayıp ortak karar alma konusunda başarısız kalmışlardır. Dolayısıyla etnikler arasındaki ihtilaflar etnik merkezli siyaset ve etnikler arasında güvensizlik ve şüphenin artmasını neden olup ve güçlü bir devletin oluşumuna her zaman ciddi sıkıntılar ve problemler yaratmıştır. Nihayetinde Afganistan'daki etnik merkezli tutumlardan kaynaklanan siyasi görüşlülük, Afganlar arasında bir üstünlük çabasının ortaya çıkmasına neden olup ve bir etnik diğerlerden kendilerini üstün görmelerine yol açmıştır. Farklı etnik gruplar arasında Afganistan'da çoğunluğa sahip oldukları düşünülen Peştunlar, iktidarı kendilerine ait olduğunu düşünüp ve uzun süredir Afganistan'da hakimiyet süründürmektedirler. Dolayısıyla bu başlık altında Afganistan'ın farklı etnik grupları arasında Afganistan'ın siyasi hayatını yön veren önemli etnik grupları ele almaya çalışılmıştır.

Tarih boyunca Afganistan boylar ve aşiretler ülkesi olarak bilinip ve farklı sosyo-kültürel değerlere sahip olan Afganistan, farklı din, gelenek, kültür, örf ve adetlerine bağlı

olan 32,9 milyon nüfusu ile 30 farklı etnik gruba ev sahipliği yapmaktadır (NSIA Report, 2020, s. 1). Afganistan'ın 30 etnik grubunun en büyük etnik grupları ise Peştun, Tacik, Hazara, Özbek, Türkmen, Aymak ve Beluç etnikleridir. Afganistan'da etnik konusu hassas bir mevzu olduğu için etniksel nüfusu ile ilgili herhangi bir istatistik bulunmamakta ve verilen rakamlar ise kesin değildir. Bunun yanısıra Afganistan'ın 2004 Anayasasında otuz etnikten sadece on dördüne yani (Peştunlar, Tacikler, Hazaralar, Özbekler, Beluçler, Türkmenler, Nuriler, Pamiriler, Araplar, Gucurlar, Brahauiler, Kızılbaşlar, Aymaklar ve Paşayiler)'e yer verilmiştir.

Peştunlar

Pathan ya *Peştun* diye hitap edilen Peştunlar Afganistan'ın en büyük etnik grubunu oluşturmaktalar. Afganistan nüfusunun yaklaşık 42%'sini (Minority Rights Group International, 2018) oluşturan bu grup yüzyıllar önce Orta Asya'dan İndus Vadi 'sine göç eden ve soyu farklı kavimlerden geldiği sanılan bir etnik grubudur (Oğuz, 2001, s. 40). Parantez işareti bittikten sonra nokta... Yüzyıllardır Afganistan'ı yöneten Peştunlar genellikle merkezi ve Afganistan'ın güney ve doğusunda yaşamaktalar, ancak kuzey bölgelerinde de küçük bir kısım bulunabilmektedir. İki ana kabileye yani *Durrani*ler⁷ ve *Gilzay*ler'e⁸ ayrılan bu etnik grup birçok alt kabilelere bölünmüştür.

Peştu dilinde konuşan bu halk kabile şeklinde yaşayıp kültür ve geleneklere çok bağlı bir sosyal yapıya sahipler. Peştunların sosyal yapısında yazılı olmayıp Peştunların vazgeçilmez kuralı "*Peştunvali*" geleneği hakimdir. *Peştunvali*; Peştunlar arasında çok öneme sahip ve Peştunların aralarındaki etkileşimlerini içeren bir gelenektir. *Peştunvali*'nin en önemli konuları ise, misafirperverlik, onursuzluk, kan davası ve namus kavgalarıdır (Tikhonov, 2011, s. 26-27).

⁷ Peştunların birinci ve en büyük aşireti olup birçok diğer aşiretlere bölünmüştür ve genelde Afganistan'ın güneyinde yaşamaktadırlar.

⁸ Peştunların ikinci en büyük aşireti olup birçok diğer aşiretlere bölünmüştür ve genelde Afganistan'ın doğu bölgelerinde yaşamaktadırlar.

Peştun kimliği 1747’de Afgan devletinin kuruluşundan bugüne kadar Afganistan siyasetine etkili olup ve Afgan devleti o zamandan bu yana Peştunların kontrolündedir. Zira tarihe bakıldığında ilk Afgan devleti birkaç Peştun kabilesinin (Dürrani ve Gılzay) birleşiminden oluşup ve ilk lideri de Peştun *Dürrani* asılı Ahmet Şah Abdali seçilmişti. Kuruluşundan bu yana Afganistan’ın emirleri, kralları ve başkanları, 1929’de iktidara gelen Kalakani ve 1992’de iktidara gelen Rabbani dışında Peştun kabilelerinin siyasi liderlerine ait olup ve genel olarak Peştunlar hükümetin üst düzey porsiyonları Peştun etniğe bağlı bireylere aitti. Dolayısıyla Peştun aşiretlerinin grupları ve ittifakları Afgan devletini oluşturmakta ve egemen gücün temelini oluşturmaktadırlar ve bu yüzden Afgan siyasi tarihine her zaman etkili olmuşlardır (Qeyam, 2012).

Peştunların 99%’u Sünni ve sadece küçük bir kısmı Şii mezhepler. Peştunların eğitim durumuna bakacak olursak, merkezi bölgelerde yaşayan Peştunların dışında diğer bölgelerde yaşayan Peştunlar eğitimden mahrum kalmış ya eğitim seviyeleri düşük olduğundan söz etmek mümkündür. Tarım, hayvancılık ve ticaret ile meşgul olan ve sürekli savaşan bir halk olarak bilinmekte ve genelde güney, güney batı ve doğu bölgelerinde yaşamaktadırlar (Demirel, 2002, s. 18).

Tacikler

Peştunlardan sonra Afganistan’ın en büyük etnik grubu Taciklerdirler. Genellikle Hindukuş dağlarının kuzeydoğusunda ve Afganistan’ın kuzey vilayetlerinde yaşamaktalar. Farsi- Dari dilinde konuşan Tacikler Afganistan nüfusunun 27% (Minority Rights Group International, 2018) oluşturmakta ve Afganistan’da en eski sakinleri olarak bilinmektedirler. Taciklerin bir kısmı dağlık bölgelerinde özellikle Vahan dağlarında yani Çin, Pakistan ve Tacikistan sınırlarının kesiştiği bölgelerde yaşamakta diğer bölgelerden bambaşka bir hayata yaşayıp ve hatta Dari dilinin farklı şivesinde konuşmaktalar. Bunun yanı sıra Taciklerin büyük bir kısmı kırsal bölgelerde ve kentlerde yaşamakta ve yüksek eğitime sahip olup, ticaret, siyaset ve sanat sektöründe çalışmaktalar (Akkurt, 2005, s. 62-65).

Kültür ve geleneğin korunmasını önem veren Tacikler Afganistan'ın genelinde yaşayıp ancak yoğun olarak merkezi bölgelerde, kuzey ve batı vilayetlerde yaşamaktalar. Taciklerin 99%'u Sünni mezhep olup, fakat dağlık bölgelerinde yaşayan Tacikler arasında İsmaili Şii de bulunmaktadır (Demirel, 2002, s. 19) .

Hazaralar

Moğol asıllı olan Hazaralar (Akkurt, 2005, s. 73). Afganistan'ın en büyük üçüncü etnik grubudur. Afganistan nüfusunun 9%'unu (Minority Rights Group International, 2018). oluşturan Hazaralar mevsimli hayatı sürdürüp kültür ve geleneğe bağlı bir sosyal yapıya sahipler. Halk arasındaki etkileşimleri köyün lideri tarafından etkilenmektedir. Hazaralar arasında en yetkili şahıs ise dini özellikleri yani (Seyitliği) göz önüne bulundurarak dini lider ve halkın lideri olarak seçilir (Demirel, 2002, s. 29).

Hazaralar 'ın çoğunluğu Şii mezhep olup ancak aralarında Sünni mezhep ve İsmaili Şii de büyük oranda bulunmaktadır. Dari'nin farklı şivesi olan "Hazaraki" dilinde konuşan bu halk eğitim konusunda eskide her ne kadar geri kalmış olsalar da hâlihazırda yüksek eğitime sahipler ve Afganistan'ın farklı bölgelerde devlet ve özel kurumların farklı pozisyonlarında çalışmaktadırlar. Hazaralar'ın çoğunlukla yaşadığı iller ise Bamyan, Uruzgan ve Gazni olup diğer bölgelerde de dağınık bir şekilde yaşamaktadırlar (Akkurt, 2005, s. 74-75).

Özbekler

Afganistan'da en büyük Türk topluluğa sahip olan Özbekler, Afganistan'ın dördüncü en büyük etnik grubudur. Moğol-Türk karışımı olduğu sanılan Özbekler Özbekçe dilinde konuşup ve Afganistan'ın nüfusunun 9%'unu (Minority Rights Group International, 2018) oluşturmaktadırlar. Özbekler genelde Afganistan'ın kuzey bölgelerinde yaşayıp ve Sünni mezhepler. Ticaret, tarım, çiftçilik, sanat ile meşgul olup ve çoğunlukla yaşadıkları vilayetler ise, Mazar-e-Şerif, Meymene, Badahşan ve Akça,

Şibirgan, Taş-Kurgan ve Katagan bölgeler olup ancak dağınık bir şekilde diğer illerde de yaşamaktadırlar (Akkurt, 2005, s. 67).

Türkmenler

Özbeklerden sonra en büyük Türk topluluğu sahip olan grup ise Afgan Türkmenleri dir. Afgan Türkmenler ise Türkmeni dilinde konuşup genelde Sünni mezhepler ve Afganistan nüfusunun 3%'ünü (Minority Rights Group International, 2018). oluşturmaktadırlar. Çoğunlukla yaşadıkları bölge ise Kunduz'dan Herat'a uzanan bölgesidir. Genelde ticaret, hayvancılık, tarım ve (Kara-Kum) derilerin üretiminde meşgul olan Türkmenler, Afganistan'ın ekonomisinde çok katkıda bulunmaktalar (Atay, 1999, s. 52-53).

Adı geçen etnik gruplar Afganistan'ın siyasal, ekonomik ve sosyal yapısında en çok etkiye sahip olan gruplardır. Bunların yanı sıra diğer etnik gruplar ise “Kazaklar, Kırgızlar, Karakalpaklar, Avşarlar, Aymaklar, Beluciler, Brahauiler, Başgariler, Darvaziler, Çaraymaklar, Firozkohiler, Teymurlar, Cemşidiler, Taimaniler, Nuriler ya Kafirler, Pamiriler, Vaigaliler, Paşayiler, Batı Punjabiler, Kürtler, Sindhiler, Gucur Racasthaniler, Nangalamiler, Hindular, Araplardır. Ki bütün bu etnik grupları birebir analize etmek, tarih, kültür ve diğer özelliklerini ele alınmak farklı çalışmaları gerektirir (Akkurt, 2005, s. 87-88).

Afganistan'ın boylar ve aşiretlerin ülkesi olarak tanınmasına neden olan farklı etnik gruplar her ne kadar Afganistan'ın güzelliğine katsalar da bir o kadar da çatışmalar, düşmanlıklar ve birçok problemlere neden olmuşlardır. Bugüne kadar Afganistan halkının uluslaşma sürecine ve üst kimliğin oluşumuna engel olup ve Afganistan'ın sorunlarına patlak veren bu ülkenin karma karışık etnik yapısı olduğunu söylemek mümkündür.

Etnik grupların birbirinden farklı kültür gelenek ve değerleri onların diğer etnikler ve aşiretler ile etkileşimlerini zorlaştırıp ve Afgan halkının bir üste kimliğe sahip olmasını

engel oluştuğunu söylenebilir. Afgan halkını hemen hemen bağlı oldukları aşiret, etnik, konuştukları dil den dışında başka herhangi bir konu üzerinde bir araya getirmek çok zordur. Durum böyle olunca herkes kendini bağlı olduğu aşiret ve etniğe bağlaşık görür ve bu da Afganistan’da uluslaşma önünde bir engel oluşturmuştur. Böylece Afganistan’ın karmakarışık durumu, otuz farklı kültür, gelenek, dil veya şivelerin siyasi, sosyal ve ekonomik görüşlerinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

1.5. Taliban’ın Ortaya ıkışı ve Nedenler

Taliban Arapça’da (طالبه) *Telebe* yani ğrenci kelimesinden türetilmiştir. Arapça’da Talebe bir şeyi istemek, tutmak veya aramak anlamında gelmekte ve Talib ise bir şey için talepte bulunmak veya bir şeyin peşinde düşmek anlamını ifade etmektedir. Talip kelimesi -genelde dini eğitimi alan öğrencilere hitap edilmekte ve Farsça’da ise Talib kelimesinin çoğunluğunu ifade eden ‘Taliban’ kelimesi kullanılmaktadır (Ahmadia, 2011, s. 29).

Taliban’ın ortaya çıkışı ve yükselişi oldukça tartışmalı bir konudur. Dolayısıyla bu başlık altında Taliban’ın ortaya çıkışını etkileyen en temel faktörler incelenmiştir. Ayrıca belirtmek isterim ki bu çalışmamda Taliban olarak bahsedilecek grup “Tahrik-i Taliban” Taliban Hareketi ya Afghan Taliban grubu dur. Afgan Taliban Hareketi’ni; Pakistan Taliban olarak bilinen “Tehrik-i Taliban Pakistan-TTP” ve Pakistan destekli *Hakkani şebekesinden* bağımsız bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır. Adı geçen üç grup çok yakın ilişkilere sahiplenmelere rağmen birbirinden farklı gruplardırlar. TTP genelde Pakistan sınırları içeresinde Pakistan hükümetine karşı savaşırken, Afgan Taliban ise Afganistan hükümetine karşı savaşmaktalar. Bu iki grup arasında iki tarafta yer alabilip ve Pakistan hükümetinin yoğun desteğini sahip olan *Hakkani şebekesi* dır. Afgan Taliban’ın içinde sızdıran bu grup 1970’lerde Afganistan merkezi hükümetine karşı Pakistan’ın yoğun desteği zerine Afganistan ve Pakistan’ın sınır bölgesinde Federal olarak Yönetilen Kabile Bölgeleri-FATA ‘da ortaya çıkmış ve st düzey askeri eğitimlere sahiplerdir. Bu üç grup arasında en önemli ortak noktası ise, bunların hepsi Vehabilik ve Diobend

okulundan etkilenmeleri ve ikinci ise *Durand Hattı'nın*⁹ çevrelerinde yaşamalarıdır. Hem Pakistan'da ve hem Afganistan'da çatışmalardan sonra veya yenilgiye uğradıktan sonra tek sığındıkları yer ise *Durand Hattı* dır. Bu yüzden Afgan halkı *Durand Hattı'nı* terör ve dehşetin yuvası olarak bilinmekte. Ayrıca Taliban konusunda da Taliban'ı; Afganistan Taliban olarak yani Peştun olan ve *Durrani* aşirete bağlı olan Taliban ve Pakistan Taliban olarak ise Hakkani Taliban'ı nitelendirmekte (Weinbaum & Babbar, 2016; Dressler, 2012). Dolayısıyla bu başlık altında sadece Afgan Taliban'ı olarak bilinen Taliban grubu ele alınmaya çalışılmıştır.

Afganistan'da Taliban ve birçok diğer İslami hareketlerinin ortaya çıkışı, SSCB'nin Afganistan'dan geri çekilmesi ve Afganistan'ın iç savaşıyla derinden bağlantılıdır. SSCB'nin dağılmasıyla paralel daha önce Ruslara karşı birlikte savaşan mücahit gruplar konu iktidar paylaşımına geldiğinde ortak bir karar alamadılar ve iktidar üzerindeki ihtilaflar nedeniyle birbiriyle savaşıp ülkeyi içsavaş Savaş'a doğru sürüklemişlerdi. İktidar üzerindeki ihtilaflar gittikçe etniksel ve mezhepsel savaşlara doğru gider iken Taliban hareketinin oluşumuna zemin oluşturmuştur (Raşid, 2001, s. 42-44).

Taliban'ın ortaya çıkışına dair kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte Taliban'ın kendisi bu konuda bilgi vermemektedir. Dolayısıyla Taliban Hareket'inin oluşumunda Afganistan'ın iç dinamikleri olarak (siyasal, sosyal, ekonomik ve dinsel) faktörler önemli rol oynamaktadır. Ayrıca, dış ülkelerin özellikle Pakistan, Suudi Arabistan ABD ve diğer ülkelerin müdahaleleri de etkili olmuştur. Ancak Taliban Hareket'inin oluşumunda en temel faktörün olarak Afganistan'da yaşanan siyasi, güvenlik krizleri ve etnik çatışmalar olduğunu söylemek mümkündür.

Her şeyden evvel Taliban'ın oluşumunu zemin hazırlayan kriz Afganistan'ın siyasi krizi ve içsavaş dönemidir. 1992'de son komünist rejimi devrildiğinde Afganistan'da bir iktidar boşluğu ortaya çıkmıştır. Bu boşluğu doldurmak adına Pakistan ve İran'da ortaya

⁹ Afganistan'ın güney ve doğusunda yer alıp, Afgan-İran sınırının en son noktasından başlayıp Afgan-Çin sınırına kadar uzanan bölge 2,670-kilometerlik bir hattır. 1893'te Afganistan'a İngilizlerce dayatılmış bir hat olup, hâlihazırda Afganistan Pakistan arasında bir sınır olarak tanımlanmaktadır.

çıkan mücahit gruplar bir araya gelerek Mücahitler Hükümet'ini oluşturmuşlardır. Ancak mücahit grupların kapsayıcı ve güçlü bir hükümetin oluşturulamaması ve güç dağılımının herkesçe kabul edilmemesi mücahit gruplar arasında ihtilaflar neden olmuştur. Yeni kurulmuş hükümette iktidar payından memnun olmayan Peştun asıllı Hizbi İslami Partisi'nin lideri ve geçici hükümetinin başbakanı olan Gulbeddin Hikmetyar kendi etnik kimliğini öne çıkartarak Afganistan'da iktidar payının arttırması amacıyla ihtilaflara patlak verip ve hükümette karşı savaş açmıştı. Durum böyle olunca mücahit gruplar arasındaki eski husumetler de gün yüzüne çıkıp Tacik, Özbek, Türkmen ve Hazara asıllı mücahit gruplarının da ayaklanmalarına neden olmuş ve bu gruplar arasında Kabil'de ve diğer illerde silahlı çatışma başlamıştı. Böylece 1992-1996 yılları arası İktidar mücadelesi, etniksel ve mezhepsel çatışmalar başlamıştır (Imami, 1999, s. 80-83).

Partilerin savaşı neredeyse on binlerce insanın canına neden olup ve yüz binlerce kişiyi yerinden etmiştir. Afganistan'ın siyasal, ekonomik ve sosyal temellerin hepsi yok olup hükümet tesisleri, ulusal sanayi dahil bütün altyapılar tahrip olmuştu. İktidar payından memnun olmayan Hikmetyar, Kabil'den diğer mücahit gruplarca püskürtüldüğünde o zamana kadar savaş görmeyen Kabil kentini ağır çatışmalar ve roketler altında alarak tamamen bir harbelere dönüştürmüştür (Gündüz, 2001, s. 32).

Kargaşa ve iç savaş başladığında silahlı gruplar zengin olmak hayaliyle Afganistan'ın farklı bölgelerde özellikle ticari ve ekonomi açıdan önemli olan bölgelerde karargâh kurup özel veya devlet malı demeden yağmaya başlamışlardır. Bazı bölgelerde yol keserek kadın, erkek, tüccar demeden haraç kesmişler ve hatta bazen kadınlara tecavüz edip öldürmüşlerdi. Silahlı grupların bu davranışları nedeniyle komşu ülkelere göç etmeye başlamıştır. Nitekim daha önce Ruslara karşı savaşan ve sonra evlerine ve medreselerine dönen mücahitler bir araya gelip bu duruma çözüm amaçlı Taliban Hareket'ini (Tahrirî Taliban) oluşturmuşlardır (Ahmadî, 1998, s. 26; Imami, 1999, s. 84-98).

Taliban'ın ortaya çıkışında etnik kimlik belirleyici olmuştur.. Taliban'ın ilk ve ana liderleri de Peştun asıllı olup ve bu hareket çoğunlukla Peştunlardan oluşup ve çoğunlukla

Peştunların yaşadıkları bölgede ortaya çıkmıştır. 1747'den itibaren Afganistan'ı yöneten Peştunlar özellikle *Durraniler* SSCB'nin çekilmesinden sonra yeni kurulmuş hükümette ve iktidar dağılımında devre dışı bırakılmışlardı. Yüzyıllardır Afganistan'da hakimiyet sürdüren *Durraniler*, Afganistan'daki iktidar mücadelesine bir tepki olarak ayaklanmalara başlayıp iktidarı ele geçirmek için Taliban Hareketini oluşturmuşlardı (Imami, 1999, s. 90). Kabil'de iktidar üzerinde muhalefet gösteren mücahit gruplar özellikle *Gilzay* aşiretine mensup olan Gulbeddin Hikmatyar'ın tavırları da *Durraniler* ve *Gilzaylar* arasındaki eski düşmanlığı öne çıkartmış ve böylece Taliban Afganistan'da tekrar Peştunların yani *Durraniler*'in iktidarı ele geçirebilmesi için ortaya çıkmışlardır (Büyükbay, 2006, s. 68).

Afganistan'ı kuruluşunda itibaren yöneten *Durraniler* genellikle güney ve güneydoğu vilayetlerde özellikle Kandahar ilinde yaşamaktadırlar. Kandahar ilinde aşiret bağları o kadar güçlüdür ki hata SSCB'ye karşı cihad döneminde bile savaşlar ve çatışmalar aşiretlere dayalı bir şekilde sürdürülmüştü (Raşid, 2001, s. 39-42). Dolayısıyla Taliban'ın ortaya çıkışında ve yükselişini anlamak için Peştun etniğinin siyasi ve sosyal tarihini ve Taliban'ın bu etnikle bağlarını incelememiz gerekmektedir.

Bilindiği Peştunlar Afganistan'ın en büyük etnik grubunu oluşturmaktadırlar ve yoğunlukla Afganistan'ın merkezi bölgelerinde, güney ve doğu bölgelerinde yaşamaktalar. Peştu dilinde konuşan bu etnik aşiret ve kabile şeklinde yaşamakta, kültür ve gelenek açısından diğer etniklerden farklı olup ve etnik yapıları açısından *Durrani* ve *Gilzay* olmak üzere iki büyük birliğe ayrılır ve bunların her biri onlerce başka alt kola ayrılmışlardır. 1747'den itibaren Afganistan'da hakimiyet sürdürmekte olan Peştunlar, hakimiyeti Peştunların vazgeçilmez değeri olarak görüp hükümeti sadece kendilerine ait olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle son komünist hükümetinin çökmesiyle iktidara gelen mücahit gruplar arasında Peştunlar'ı ya da *Durraniler*'i temsil eden gerçek bir rehberin yoksunluğu *Durraniler*'in endişesine neden olup iktidarı ele geçirmek için milliyetçilik ilkelerine dayalı bir hareketin oluşumunu yol açmıştı (Raşid, 2001, s. 52-55). Din, kültür ve geleneğe bağlı olan Peştunlar arasında önemli olan bir diğer konu ise

Peştunvali düzeni ve kanunudur. *Peştunvali* Peştunların yazıl olmayan ve ama çok öneme sahip olan bir gelenek ya da kuraldır ve Peştunların davranışlarını, aralarındaki ilişkilerini ve etkileşimlerini ve diğer alışkanlıklarını içeren bir kanundur. *Peştunvali*'nin en önemli konularından biri “düşmanlık, kan davası, hakimiyetin ve hâkimin dokunulmazlığı ve misafirperverlik” tir. Peştunvali Peştunlar arasında vazgeçilmez olup bazen, hukuk, ideoloji veya üstün bir düşünce olarak da algılanmaktadır (Tajik & v.d, 2016, s. 53-54). Dolayısıyla *Peştunvali* ruhuyla ve milliyetçilik ilkelerine dayalı, genelde Afganistan'ın merkezi bölgelerinden uzak köylerde yaşayan ve kültür, gelenek ve dine çok bağlı olan Peştun asıllı ve *Durrani* aşirete mensup olan mücahitler tarafından kurulan Taliban Hareketi; iktidarı Peştunlara devir etmek ve ülkede bir düzen getirmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra Taliban'ın lideri Molla Muhammed Ömer başta olmak üzere birçok diğer lideri de Peştun ve *Dürrani* kimliğe sahip olduğunu göz önüne bulduğumuzda Peştun kimliği Taliban'ın arasında çok önem taşımaktadır (Mirali & Muhseni, 2018, s. 189-192).

Dolayısıyla Taliban'ın oluşumunda Peştun etnik kimliği çok önemli olmanın yanı sıra onların sosyal pozisyonun güçlendirmesinde de çok etkili olmuştur. Taliban ve Peştunları birbirine bağlayan faktörlerinde bahs edecek olursak eğer; dil, din, mezhep kültür ve geleneğin yanı sıra, Taliban'ın siyasi sistemi, sistemin meşrulaştırma yolları ve hilafet gibi konulara işaret edebiliriz. Zira Taliban'ın yönetim sistemi tamamen Peştunların aşiret veya kabile sistemine benzemektedir (Mirali & Muhseni, 2018, s. 194).

Sonuç olarak, Taliban ve Peştunlar arasında birçok ortak ve derin bağları olduğunu söyleyebiliriz ve bu bağlar Taliban'ın oluşumunda, güçlendirmesinde, iktidara gelmesinde ve onların bir türlü 20 yıllık süren ABD'nin savaş sırasında hayata kalmalarına yol açmıştır. Bu arada değinmesi gereken bir konu ise, Taliban her ne kadar Peştunlar ile aynı kültür ve geleneğe paylaşılsalar da unutmamalıyız ki her Peştun “Talip” ve her “Talip” de Peştun değildir (Haqjoo, 2001, s. 183).

Taliban'ın ortaya çıkışında ve onların yükselişinde önemli olan bir diğer faktör ise Afganistan'daki ekonomik krizdir. SSCB'ye karşı Afganların on yıl aşkın mücadelesi ve diğer yandan mücahit gruplar arasındaki çatışmalar ve İç Savaş'ın yayılması Afganistan'ın ekonomik altyapılarının hepsini sarsmış olup ve ülkede genel bir yoksulluğa neden olmuştur. Böyle sarsıntılı bir durumda, hem SSCB'ye karşı cihat döneminde ve hem sonrasında Pakistan kanalı üzerinden Arap ve batı ülkelerin gıda, finansal, sağlık ve diğer yardımlarını alan Afganlar ve mücahit gruplar yardımların azaldığında yağmaya başlamışlardır. Zira diğer faktörlerin yanısıra Afganistan'da yoksulluğa neden olan yardımların eşit dağılmamasıdır. Bütün yardımlar Pakistan üzerinden geçtiği için Pakistan hükümeti ise istedikleri mücahit gruplara yani Kuzey İttifaka ve Hikmetyar önderliğindeki mücahit gruplara aktarmaktaydı ve diğer bölgeleri ve mücahit grupları bu yardımlardan mahrum bırakmıştır. Özellikle Kandahar ve diğer bölgelerde yaşayan mücahit gruplar tamamen göz ardı edilmiş ve temel ihtiyaçların temin edilmesinde bile çok zorluklar ile karşılaşmaktaydılar (Raşid, 2001, s. 39-41).

Başka bir açıdan bakacak olursak, Taliban güçlerinin çoğunluğu, İç Savaş'tan kaçıp Pakistan'a göç eden ve orada az bir gelir elde etmek için Pakistan'daki radikal dini medreselerine başvuran Afgan toplumunun alt katmanlardan oluşan ve düşük gelirli p insanlardan oluşmaktadır. Böylece ekonomik zorluklar Taliban'a olan desteği artırmıştır. İç Savaş nedeniyle yoksullaşan birçok mücahit gruplar Taliban'dan yüksek miktar rüşvet alarak savaş meydanını terk edip kaçmışlardır. Dolayısıyla ekonomik sorunlar Taliban'ın ortaya çıkışında önemli rol oynamıştır (Imami, 1999, s. 83-87).

Bu kaotik durumda Sovyet'e karşı savaşıp ve sonrasında evlerine dönen eski mücahitler durumdan rahatsız olup bir çözüm arayışında bulunmuşlardır. Peştun asıllı eski mücahitler; Molla Muhammed Gavs, Molla Muhammed Ömer, Molla Muhammed Rabbani başta olmak birçok diğer önde gelen mücahit liderleri iktidar üzerinde anlaşmayan diğer mücahit gruplarla görüşmeler yapıp ve ülkenin gündemine ilişkin bir çözüm bulmak adına tartışmışlardır. Neticeten ülkeyi kaostan kurtarmak adına 1994'te medrese öğrencilerden oluşan Taliban Hareketi adına bir grup oluşturdular (Raşid, 2001,

s. 42-46). Silahlı bir grup olarak Taliban'ın ortaya çıkışına dair birbirinden farklı hikayeler bulunmakta ancak en yaygın ve geçerli olanı ise; Kandahar'da kamuyu rahatsız eden ve kadınlara tecavüz eden silahlı grupların eylemleriydi. 1994'ün başlarında silahlı gruplarca kadınlara tecavüz ihbarı üzerinde mücahit ve dini bir hoca olan Molla Muhammed Ömer bir grup medrese öğrencilerle birlikte olayın yerine gidip suçu işleyen gruba saldırıp ve onların liderini infaz etmişti. Bu olayı hakkında Molla Ömer şöyle söylüyordu. “Biz, yanlış yola giden ve seçen Müslümanlara karşı savaşacağız. Bunca suç işledikten sonra rahat durmamız imkansızdır”. Böylece Kandahar'ın farklı bölgelerinde fakir ve kadınların işkenceye karşı duran ve medrese öğrencilerden oluşan Taliban Hareketi gittikçe şöhret kazanmıştır (Raşid, 2001, s. 56-61).

Taliban Hareket'i; genelde ekonomik açıdan düşük gelire sahip ve iç savaş nedeniyle Pakistan'ın desteklediği dini medreselerde ve mülteci kamplarında da yaşayan çoğunluk Peştun asıllı bireylerden oluşmaktadır. Zira SSCB'nin işgalinden sonra komünist hükümetlerinin baskıcı politikalarından Afganistan'ı terk edip komşu ülkelere özellikle Pakistan'a sığınan Afgan halkı kolaylıkla Pakistan'da radikal İslamcı gruplara yani Cemiat-i Ulema-i İslami “İslam Alimleri Cemiyeti”,¹⁰ Cemaat-i İslami, İslami Topluluğu¹¹ Cemiat-i Ehl-i Hadis¹² başta olmak üzere çeşitli radikal İslamcı gruplara katılmışlardır. (Sharifia, 2009, s. 23-24).

Afganistan'da iktidar boşluğu nedeniyle bölgeler ve iller farklı mücahit grupların eline düştüğünde ortalık karışmıştı ve bu zamanda Afganistan'a yeni bir düzen getireceğini vaat eden bu grup başlarda sayılı üyeye sahip olup daha sonra binlere ulaşp ilk harekette Kandahar ilini silahlı gruplar ve dehşete neden olan bütün faktörlerden

¹⁰ Hidistan'daki Diobend okulunun uzantısı olup, 1945'te Pakistan'da Diobend ideolojiye ve Sunni mezhebe dayalı kurulan bir siyasi partidir. Mevlâna Fazl-ur-Rehman önderliğinde faaliyet yapan bu parti genelde Khyber Pakhtunkhwa, Belüçistan ve Sind bölgelerinde faaliyet göstermektedir. Pakistan hükümetinin kurulmasında büyük bir paya sahip olan bu parti Taliban'ın oluşumunda da çok önemli rol oynamaktadır.

¹¹1941'de Pakistan'ın Lahur vilayetinde kurulan bu parti Pakistan hükümetinin kurulmasında kilit rol oynamıştı. Mevlevi Siraj-ul Haq önderliğindeki bu parti Pakistan'ın önde gelen siyasi partilerinden birdir. bkz. (Ahsan, t.y.)

¹² Şii karşıtı düşünceleriyle meşhur olan bu grup 1970'lerde ortaya çıktı ve Pakistan'ın önde gelen siyasi partilerinden birdir.

temizlemiş ve Kandahar’da düzen, istikrar ve güvenliği sağlamışlardır. İlk harekette başarılı olup ve vaat ettiği istikrarı getirdiği için halk tarafından olumlu değerlendirir ve onları (Taliban’ı) “Kurtarıcılar” olarak adlandırmışlardır. Böylece Taliban’ın Hareketi veya (Tahrik-i Taliban) isimli bir hareket ortaya çıkmıştır (Maley, 1998, s. 68).

Her hâlükârda, SSCB’nin çekilmesinden sonra Afganistan’da merkezi bir devletin olmaması, siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve güvenliğin olmamasıyla birlikte, birbiriyle savaşan mücahit grupların yanısıra etniksel ve mezhepsel çatışmalar Taliban Hareket’inin oluşumuna zemin oluşturmuştu. Taliban Hareketinin “Tanrının Savaşçıları” “Kurtarıcılar”, olarak nitelendirilmesine neden olmuştur (Marsden, 1998, s. 53).

Taliban Hareket’inin oluşumunda iç etkenlerin yanısıra dış ülkelerde rol almışlardır.

Taliban’ın Ortaya Çıkışında Dış Aktörlerin Rolü: 1973’ten bu yana Afganistan’da ortaya çıkan bütün olayları incelediğimizde, Afganistan’da dış müdahale olmadan herhangi bir örgütün veya silahlı grubun ortaya çıkması imkânsız görülmektedir. Afganistan’daki bütün olaylar bölgesel ve küresel siyasetinden bağımsız olmayıp özellikle Suudi Arabistan, Pakistan ve ABD ve Rusya’nın küresel ve bölgesel politikalarından etkilenmektedir. SSCB Afganistan’dan çekildiğinde Afganistan’ın komşuları iktidar boşluğunu kukla bir hükümet ile doldurmaya çalışmışlardır. Bu ülkeler arasında Taliban’ı ortaya çıkışından itibaren doğrudan yardım eden Pakistan ve dolaylı bir şekilde yardım eden Suudi Arabistan ve ABD başta olmak üzere birçok ülkeleri sıralamak mümkündür.

ABD: Afganistan’da silahlı grupların özellikle Taliban’ın ortaya çıkış nedenlerini aslında ABD’nin “Yeşil Kuşak” projesiyle ilişkilidir. ABD’nin Soğuk Savaş zamanında SSCB’yi çevrelemek için hazırladığı bu projede İslamcı gruplarla iş birliği yaparak *Cihat* söylemine destek verip ve “Müslüman Savaşçılar” grubunu oluşturmuştur. Böylece ABD ve diğer ülkelerin desteğiyle Afganistan’da başlayan *Cihat* başarılı olmuştur. Bu eylem çerçevesinde Ronald Wilson Reagan yönetimi ve ABD’nin Merkezî İstihbarat Teşkilatı (CIA) Pakistan’ın Servisler arası İstihbarat (İSİ) teşkilatının iş birliği ile Afganistan’da radikal İslamcı ve anti-komünist gruplara maksimum destek sağlamışlardır. Afganistan’da

çeşitli silahlı grupların ortaya çıkışına yol açan bu çalışma, mücahit gruplara ABD ve İslam'ın Kutsal Savaşçıları olarak adlandırılmasına da neden olmuştur. Bu projenin uygulanmasında ABD'yi destek sağlayan en önemli ülke ise Pakistan olmuştur. Bu projede ABD'ye diğer Arap ülkeleri finansal destek sağlanmış ve Pakistan ise lojistik ve yönlendirme konusunda ABD'ye yardım etmiştir (Şahin, 2008, s. 45-48).

SSCB'nin dağılmasında sonra, Afganistan ABD için yeni stratejik ve finansal fırsatlar sunmuştur. Dolayısıyla yeni fırsatlardan yararlanıp ve bölgede İran, Çin ve Rusya'nın etkisini ve ilerlemesini engellemek ve Orta Asya ülkelerinin doğal zenginliklerine erişebilmek amacıyla, mücahitler önderliğinde Afganistan'da bir istikrarın sağlanmasına öngörmüştü (Şefai, 1997, s. 37-39). Ancak mücahit grupların çatışmaları nedeniyle ABD, istikrar sağlamak için Pakistan destekli Taliban'ın oluşumuna karşı çıkmamıştır (Ahmadib, 1998, s. 34). Dolayısıyla ABD Orta Asya'dan özellikle Türkmenistan'dan Amerika şirketlerince inşa edilecek doğal gaz boru hatlarını Afganistan'dan geçirerek Pakistan ulaştırmak için mücahit gruplar ve Taliban ile anlaşmaya varmaya çalışmıştır. Ancak Afganistan'ın istikrarsızlığı bu projenin gerçekleşmesine engel olup, ABD'nin Afganistan üzerindeki odağının dağılmasına neden olmuştur (Aydın, 2010, s. 35-36). Afganistan'ın önemini ABD'nin diplomatları; Afganistan'da istikrar olmadığında buradaki jeo-ekonomik ve jeo-stratejik olanaklarından faydalanamayacaklarını olarak beyan etmişlerdir. Bu konu doğrultusunda ABD Afganistan'ın jeo-ekonomik ve jeo-stratejik konumundan faydalanmak için Pakistan ve Arabistan ile bir iş birliği içinde Taliban Hareket'ini destek sağlayıp onların oluşumuna ve yükselişine zemin oluşturmuşlardı. Ancak Taliban'ın uyguladığı politikalar politikalar, insan hakları ihlalleri ve diğer anlaşmazlıklar Taliban ve ABD ilişkilerine olumsuz etkilemiştir (Miyahil, 2001, s. 10-13).

Pakistan: Taliban'ı doğrudan destekleyen ülkeler arasında Pakistan diğer ülkelerden belki de en önemli ülkedir. Afganistan'ın güney ve doğusunda yer alan Pakistan, Afganistan ile 2670 km ortak sınırı paylaşmakta ve 1978'den itibaren Afganistan'da mücahit ve İslami gruplarının oluşumunda ve bu gruplara batı ve Arap

Ülkelerin yardımlarını ulaştırma konusunda önemli rol oynamaktadır. Pakistan Taliban’ı desteklediğini ve kendi sınırları içerisinde eğittiğini eski Başbakan Benazir Butto şu sözlerle ifade etmiştir:“Taliban Hareket’inin oluşumu İngilizlerin fikriyle, ABD’nin mdrlğyle, Arapların bütçesiyle ve bizim (Pakistan’ın) hazırladığımız tasarımıyla oluşan bir harekettir” (Haşimi, 2000, s. 35; Salihy, 2014, s. 80). Üstelik *Cihat* zamanında Kutsal Savaşçılar olarak bilinen mücahit gruplara askeri eğitim veren Pakistan’ın askeri eğitmenleri daha sonra Taliban’ın ortaya çıkışında onları güçlendirmek amacıyla Pakistan’ın üst ve alt kademli askerleri Taliban’ın saflarına yer aldığından söz edilmiştir. Bu konuda Pakistan’ın yetkilileri defalarca resmi ve gayri resmi konuşmalarında açıklık getirmişlerdir (Aydın, 2010, s. 32-33).

Pakistan için Taliban Afganistan’ın önemi birkaç konudan kaynaklanmaktadır. Birinci 12 Kasım 1893’te İngilizler ve arlık Rusya arasında çizilen *Durand Hattı*’nın Pakistan açısından önemlidir. Afganistan ve Pakistan için önemli, vazgeçilmez ve tartışmalı on *Durand Hattı* tarihe baktığımız zaman Afganistan’a ait oluyor ancak bunu Pakistan kabul etmeyip 1947’de kurulmuş olan Pakistan’ın toprakları olduğunu iddia etmektedir. Dolayısıyla Pakistan Afganistan’da istikrarlı ve güçlü bir devletin kurulmasını ve *Durand* konusunun tekrar gün yüzüne gelmesini istemediği için yıllardır Afganistan’a karşı çift yönlü politikalar izlemekte ve kukla bir hükümet kurmaya çalışmaktadır. İkinci olarak Pakistan Afganistan’ın jeopolitik konumunu kullanarak bölgede söz sahip olup Hindistan ve İran’a karşı koyabilmek, Orta Asya’nın pazarlarına ulaşmak, Afganistan’ı tüketicisi bir ülke olarak kullanmak ve Afganistan, Orta Asya ve Orta Doğunun doğal kaynaklarına erişebilmeyi hedeflemektedir. Dolayısıyla Pakistan için hayati önem taşıyan projelerin ve politikaların uygulanması Afganistan’da kukla bir hükümetin veya istikrarlı ve Pakistan’a uyum gösterilecek bir rejimin iktidara gelmesi şarttır. Bu yüzden Pakistan Afganistan ve Pakistan arasında ortak olan *Peştunisim* kartını kullanarak (Haqjoo, 2001, s. 162-165) defalarca mücahit gruplarla iletişime geçmiş ve İç Savaş döneminde Afganistan’da kukla bir hükümet kurmak amacıyla Hikmatyar nderliğindeki Hizb-i İşlam-i’ye destek sağlamış ve diğer yandan Afganistan’da istikrar getirmek için BM’nin barış planına desteklemişti (Safa, 2017, s. 16). Ancak ne yazık ki i istikrarsızlık ve

çatışmalar nedeniyle Pakistan'ın istediği sonuçlanmayınca ticari yollarının güvenliğini sağlamak amacıyla Taliban oluşumunda ve yükselişinde ve Afganistan'da kukla bir hükümetin iktidara gelmesinde aktif rol oynamış ve hatta hükümetlerini tanıyan ilk ülke olmuştur (Gangovski, 2016, s. 143-145).

Pakistan'ın Orta Asya cumhuriyetleriyle olan ticari ilişkileri ve Türkmenistan'a giden ticari konvoyu ve onun Kandahar üzerinden geçmesi Taliban'ın oluşumunda etkili olmuştur. 1990'lerde Pakistan Ortay Asya ülkeleri ile ticari ilişkiler kurmak için yeni bir yol aramaktaydı ve bu yeni yolu Ketta-Kandahar¹³-Herat¹⁴-Türkmenistan ve diğer ülkelerden geçmekteydi (Maley, 1998, s. 69-70). Pakistan bu kara yoldan konvoyu geçirtmek için Kabil hükümetinin izni olmadan Kandahar ve Herattaki silahlı gruplarla anlaşmış ve geçiş izini almıştı. Ekim 1994'te Albay İmam'ın¹⁵ önderliğinde ve İSİ ajanlarının de bulunduğu yaklaşık 35 kamyon dan oluşan ticari konvoyu Türkmenistan'a gitmek için yola çıkmışlardı. Konvoy Pakistan ve Afganistan sınırlarına ulaştığında silahlı gruplar tarafından durdurulmuş ve konvoyun geçişi için onlardan para ve mallardan pay istemişlerdi. Konvoyun lideri İmam durumu çözebilmek için, Afganistan ve Pakistan'ın yetkilileri ile irtibata geçip konvoyu kurtarabilmek için onlardan yardım talebinde bulunmuştur (Maley, 1998, s. 70). Konvoyu kurtarabilmek için Pakistan farklı seçenekleri hatta askeri müdahale seçeneği incelemiştir. Ancak eksi irtibatları kullanarak iktidarda olmayan mücahit gruplar ile iletişim geçip para karşılığında onlardan durumun çözülmesine istemiştir. Neticeten Kandahar ilinde yeni ortaya çıkan Taliban Hareketi ile irtibata geçen İmam ve Pakistan Taliban'dan bölgeyi silahlı gruplardan temizlenip ve konvoyun kurtarılmasına istemiştir. Yeni ortaya çıkan Taliban da vazgeçilmez fırsatı kullanarak Pakistan'ın isteği üzerine Afganistan-Pakistan sınır kapısı olan *Spinbulduk*'a saldırıp ve o bölgeyi Hizbi-i İslami-i'ye bağlı silahlı grubundan temizlenip konvoyu

¹³ Kandahar Afganistan'ın güneyinde yer alıp tarihi bir vilayettir. Transit yollara sahip olan Kandahar Pakistan ile ortak sınıra sahiptir.

¹⁴ Herat Afganistan'ın batısında yer alıp tarihi bir vilayettir. Transit yollara sahip olan Herat İran ile ortak sınıra sahiptir.

¹⁵ SSCB'ye karşı Afganistan'ın cihat döneminde Afgan mücahitlere ve Taliban'a askeri eğitim veren İmam ya "Sulatan Amir" Pakistan'ın istihbarat yetkili albaylarından biriydi.

kurtarmışlardı. Buna paralel Pakistan, Afgan Taliban Hareketi'nin sınırlı kaynaklarıyla konvoyu kurtaramayacağını öngörüp Pakistan'da medreselerde eğitim gören onlarca öğrenciyi silahlandırıp konvoyun durdurulduğu Afganistan-Pakistan sınır kapısına doğru hareket ettirmişti. Bu saldırılar sonucunda Pakistan'ın konvoyunu kurtarıldı ve diğer yanda büyük bir askeri, depo ağır ve hafif silahlar Taliban eline geçmişti. Belgelere göre *Paşa deposunda* Hizbi-i İslami-i ve Afganistan'ın eski hükümetlerden kalan ağır ve hafif silahlar, zırhlı araçlar, tanklar ve uçaklar da bulunmaktaydı. Taliban bu depoyu ele geçirdikten sonra önemli bir askeri güce sahip olmuş ve çok hızlı bir şekilde Kandahar'ı bir bütün olarak silahlı gruplardan temizleyip Kandahar'da bir düzen sağlamışlardır. Taliban Hareketi'nin zaferlerini duyan Pakistan'ın medreselerinde öğrenim gören binlerce öğrenci bir anda *Cihat* adına Taliban'a katılmak amacıyla Afganistan'a doğru yola çıkmışlardır (Raşid, 2001, s. 70-74).

Gün geçtikçe Taliban'ın saflarına katılan Afganistan ve Pakistan'dan gelenler binlere aştı ve böylece Taliban Aralık.1994'e kadar yüz binlik bir harekete dönüştü. Kaç hafta içinde büyük bir orduya değişen bu hareket Kandahar dışındaki ileri de silahlı gruplardan temizlemek adına harekete başlamışlardı. İlk önce Pakistan'dan Türkmenistan'a giden yolun üzerindeki bütün engelleri kaldırmış ve Herat'a doğru ilerlemişlerdir (Maley, 1998, s. 76-78).

Suudi Arabistan ve Arap Ülkeleri: Pakistan'ın yanı sıra Taliban'ın oluşumunda büyük katkı sağlayan ve hükümetleri resmi olarak tanıyan diğer ülkeler ise Arap ülkeleri, özellikle Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirliği (BAE)'dir. yer almaktadır. Bilindiği gibi Sunni mezhebinin öğretileri ve Vahabilik ideolojisi Suudi Arabistan'ın iç ve dış politikasında çok önemli bir faktördür ve Sünni "Vahabilik-Selefilik" akımını dünyaya yaymak amacıyla dünyanın dört yanında farklı faaliyetlerde bulunmaktadır. SSCB'ye karşı Afgan mücahitlere büyük katkı sağlayan Suudiler, Afganistan'ın İç Savaşı döneminde İran'a karşı silahlı gruplara yardım etmeye başlamışlardı. Suudiler Afganistan'da kurulacak İran destekli Şii menşeli hükümetinden çok endişe duyup ve bu doğrultusunda Pakistan ile birlikte İran'ın ilerlemesini engel olmaya çalışmışlardır.

Böylece Suudi kendi görüşlerine yakın olan önce Hikmatyar önderliğindeki Hizbi-i İslami partisine daha sonra da Taliban Hareketi'ne Pakistan yoluyla yardım etmiş ve onların iktidara gelmelerine finansal destek sağlamıştı (Maley, 1998, s. 155-170). Arabistan'ın yanında Taliban hükümetini tanıyan BAE İran ile olan husumet nedeniyle her zaman Suudi Arabistan'ın yanında durup onun politikalarını takip edip Taliban'ın güçlenmesinde büyük katkı sağlamıştır (Şefai, 1997, s. 41-43).

Yukarıda ifade edildiği üzere, Taliban'ın oluşumunda Afganistan iç dinamikler özellikle siyasal ve iç Savaş faktörü çok etkili olmuştur. Taliban sadece iç faktörlerin bir sonucu olmayıp, Taliban Hareketi'nin oluşumunda Pakistan yönetimini, Suudi Arabistan'ın mali desteğini, batı ülkeler başta ABD olmak üzere pek çok ülkelerin Taliban oluşumuna karşı sessiz kalmalarını görmek mümkündür. Bu ülkeler Afganistan'ın jeo-ekonomik ve jeo-stratejik konumunu kendi lehine kullanabilmek amacıyla Afganistan'a karşı farklı politikalar izlediğinden de söz etmek mümkündür (Maley, 1998, s. 134-135).

1.5.1 Taliban'ın İdeolojisi ve Amaçları

Taliban “medrese öğrenciler” kelimesinden da anlaşıldığı gibi Taliban Hareketi, Pakistan ve Afganistan'daki dini medreselerinin öğrencilerinden oluşan bir harekettir ve Taliban'ın ortaya çıkışında ve güçlenmesinde her ne kadar iç ve dış faktörler etkiliyse o kadar da İslami düşünceler önemli rol oynamaktadır. Radikal dini düşünceleri ve islami fikirlerinin mirasçıları olarak nitelendirilen Taliban ideoloji bakımından, Sunni mezhebinin mutlakiyetçi ve köktendinci yorumları ve tekfirci ideolojilerinden yani Hanbali, Havaric Hariciler, Selefilik, Vahabilik ve Diobend gibi okullarının ideolojilerinden etkilenmektedirler (Karimi & khademi, 2016, s. 11-15).

Taliban'ın düşüncelerinde açıkça görülen şey adı geçen grupların düşüncelerine dayanan mutlakiyetçi dini titizlik ve İslam hukukunun yüzeysel yorumlarıdır. Mesela Taliban'ın hedeflediği siyasal sistem İslam Hilafet'ine dayanmakta olup İslam dininin öğretilerini halka kabul ettirmek için her türlü eylemi hatta şiddeti makul görmektedir (Haşimi, 2000, s. 43-46). Bu eylemi *Cihat* olarak algılanan Taliban, zamanında en aktif

ve katı teşkilata sahip olan dini polis “Emr-i Maruf Nehy-i Münker” adlı bir teşkilat kurmuşlardır. Taliban ve adı geçen okullar arasında ortak bir diğer benzerliği ise sabit ve katı ideolojilere ve fikirlere sahip olmasıdır ki bu inanç onların mantığa, akla, bilime ve insan deneyimine değer vermemesine neden olmuştur (Javad & v.d, 2017, s. 52-55; Musbahzada, 2009, s. 52-54).

Nitekim Taliban ideolojisi Kuran, Sünnet, Sahabelerin Sırrı, Ehl-i Hadis düşünceleri, Vahabilik, El Kaide, Müslüman Kardeşler ve Tasavvuf gibi gruplarının yanısıra Peştunların katı gelenek ve kültürünün karışımından oluşan bir ideoloji olup, moderniteye karşı olan düşünceleri ve kafirleri öldürerek İslami düzen getirmeyi amaçlamıştır.

Taliban Hareket’inin amaçlarından bahsedecek olursak Taliban’ın asıl amacı şeriat ve İslami hukukuna dayalı bir hükümetin kurulması ve bu amacı elde edebilmek için gerektiğinde şiddet kullanmasıdır. Bu yüzden Kandahar ilinde harekete başladığında, tüm silahlı grupları etkisiz hale getirmek, şeriatı uygulamak ve elde geçirdikleri şehirlerde düzen getirmek gibi konuları kendi amaçları olarak halka duyurmuşlardır (Brahimi, 2010, s. 3-4).

Taliban’ın dini hocalarından biri Şir Ali Şah Taliban’ın amaçlarını on dokuz maddede beyan etmiştir. Bunlardan en önemlisi ise “Afganistan’da İslami ve kapsayıcı bir hükümetin kurulması, etnik, din, dil vb. önyargıların ortadan kaldırılması, halkın can ve malının korunması, adaletin uygulanması, idari ve ahlaki yolsuzluğun ortadan kaldırılması” gibi konulardır (Haşimi, 2000, s. 32-33). 1994’te Taliban Hareket’inin sözcüsü Taliban’ın amaçlarını “Afganistan’da düzen getirmek, güvenliği sağlamak ve silahlı grupları etkisiz hale getirmek” olduğunu beyan etmiştir. Ama zaman geçtikçe hedefleri ve amaçları da kamplı değişmiş ve Kandahar ilinde düzenlenen büyük şurada Molla Ömer “Tanrının toprağında onun dinini uygulayacağız, Allah’ın yolunda hizmet edip şeriatı uygulayacağız” sözleriyle Taliban’ın yeni amacını dile getirmiştir (Marsden, 1998, s. 73-75; Haqani, 1999, s. 11-12).

1.6. Taliban'ın İktidara Yükselişi

1994'te Kandahar vilayetinde ortaya çıkan Taliban Hareketi Kandahar'ı ele geçirdikten sonra diğer vilayetleri de ele geçirmek amacıyla yola çıkmışlardı. Taliban farklı cephelerde çatışmaların ardından Ocak ve Eylül 1995 aylar arasında, Zabul, Ürürgan, Helmend¹⁶, Gazni, Maidan Wardak ve Herat'ı ele geçirmeye başarmışlardı. Batı vilayetlerin ardından Taliban Kabil'e saldırmışlar, ancak Kuzey İttifakı'nın güçleriyle karşılaşmış ve geri püskürtülmüşlerdi. Bu yenilgiden sonra Taliban bu defa güney tarafından Kabil'i çevrelemek amacıyla Kuner¹⁷ ve Logar vilayetleri küçük çatışmalardan sonra ele geçirip Kabil'in 11 km uzaklığında ve Hizbi İslami'nin kontrol altındaki Çar Asyab¹⁸ askeri üssünü de ele geçirmeye başarmışlardı (Fatima, 2013, s. 39).

Yukarıda belirtildiği gibi, Taliban başlangıçta siyasi bir grup veya askeri bir örgüt olarak değil sadece Kandahar vilayetinde asayiş getirmek ve şehirde bir düzen kurmak amacıyla oluşturulmuştur. Bu amaçlar İç Savaşın yorulmuş olan Afgan halkı tarafından kabul edilmiştir ve Taliban da Kabil'e varana kadar iktidarı ele geçirme gibi herhangi bir konuyu dile getirmemiştir (Muzhda, 2003, s. 37-38).

Ancak Taliban Pakistan ve Suudi Arabistan'ın yardımıyla 27 Eylül 1996'de uzun çatışmaların ardından yıldırım operasyon ile Kabil'i ele geçirdiğinde daha önce söz verdikleri şeylerin tersine hareket edip ilk yaptıkları şey ise 1992'den 1996'ye kadar BM'nin ofisinde sığınan eski Cumhurbaşkanı Dr. Necibullah ve onun kardeşini alıp acımasız işkencenin ardından şehrin ortasında infaz etmişlerdir (Raşid, 2001, s. 109-111).

Taliban Kabil'e geldikten sonra vaat ettikleri şeylerin aksine İslami bir hükümet kurmak amacıyla daha önce 4 Nisan 1996'da Kandahar'da "Emir-ül Müminin" ve cihadın tartışmasız lider olarak seçilmiş olan Molla Muhammed Ömer'i Afganistan'ın Emir'i olarak ilan etmiştir. Afganistan'ın adını Afganistan İslami Emirliği olarak değiştirilmiş ve

¹⁶ Helmend Afganistan'ın güneyinde yer alıp yüz ölçüm açısından en büyük vilayettir.

¹⁷ Kuner Afganistan'ın kuzeydoğusunda yer alıp Pakistan ile sınırlı bir vilayettir.

¹⁸ Çar Asyab, Kabilin bir ilçesi olup başkent Kabil'in güneybatısında yer almaktadır.

Kabil halkına ağır kurallar getirilmiştir. Bu konuyu ile ilgili o dönemde Arabistan'ın büyükelçisi Salman-ul Umary Taliban'ın geçici şurasının yardımcısı olan Molla Borcan'a hitap ederek; "Bizim anlaşmamız böyle miydi? Sizin Kabile girmeniz ile ilgili anlaşmış mıydık?" sözlere dile getirmiştir (Fatima, 2013, s. 40).

Bu sözlerden anlaşılan şu ki, Taliban daha önce BM ve bazı diğer ülkeler ile, Taliban hükümet kurma peşinde olmadığını ve Afganistan'da yeni ve kapsayıcı bir hükümetin kurulmasına izin vereceğine dair söz vermişlerdi. Ancak Taliban Kabil'i ele geçirdikten sonra verdikleri bütün sözlerin aksine belki dış hükümetlerin teşviki ile hükümet kurma çabasında bulunmuşlardır. Bu konuyu Taliban'ın Dış işleri Bakanı Molla Muhammed Gavs yaptığı bir toplantısında, "Verdiğimiz bunca şehit ve zararlardan sonra hükümeti nasıl başkalarına teslim edebilirdik" diye savunmuştur (Muzhda, 2003, s. 39-40).

Nitekim Kabil Taliban' tarafından ele geçirildikten sonra, sonran Taliban yaptıkları açıklamalar yoluyla başkent Kabil Molla Muhammed Rabbani'nin önderliğindeki altı üyeden oluşan konseyi tarafından yönetileceğini bildirip ve Afganistan'da İslami bir hükümetin kurulmasını ve şeriatı ilan etmişlerdir. Bu sözler Kabil'dekiler için yeni değildi, Taliban'dan önceki hükümetler de aynı şeyleri söylemişlerdi ancak onlar için önemli olan barış ve huzurdu. Taliban ilk harekette vaat ettiği şekliyle Kabil'de geçici bir süre için huzur ve barış getirip halkın iyimser davranışlarına yol açmıştı. Ancak halkın iyimser davranışlar ve kentteki huzur, Molla Muhammed Ömer'in yaptığı açıklamalar ve uygulanmasına emreden kurallar neticesinde dehşet ve karamsarlığa dönüşmüştür. Ömer'in yaptığı açıklamada, kadınların artık iş ve okula gitmeleri, dışarıda açık dolaşmaları yasaklanmış ve erkeklere de sakal bırakmalarına emredilmiştir. Böylece Taliban hem kadınlar hem de erkeklerin birçok özgürlüklerini yasaklayarak çocukların çeşitli oyunlarına engellemeye çalışmıştır (Oğuz, 2001, s. 320-322).

Taliban tarafından art arda uygulanmaya konulan katı kurallar ile Afgan halkın özgürlüğü sınırlanmıştır. Taliban iktidara geldiğinde, tüm sesli ve görüntülü medyayı yasaklanmış ve televizyon, teknoloji aletleri ve diğer öğelerin İslam hukukuna aykırı

olduğu sebebiyle her türlü kullanımını yasaklamışlardır. Gittikçe kurallar daha ağır olmaya başlamış ve hatta etnik ayrımcılığa yol açmıştı. Taliban Peştun olmayan başka insanlara şüpheyle yaklaşp bazen onlara çeşitli kısıtlamalar uygulamışlardır (Demirel, 2002, s. 82-83).

Çoğunluğu teknik veya mesleki eğitim almamış ve sınırlı ölçekte Kuran bilgisi dışında hiçbir şey bilmeyen köylülerden oluşan Taliban, kentin siyasi ve medeni sistemine tanıdık olmayıp büyük şehirlerin kontrolünde büyük sorunlarla karşılaşmışlardır. Zira Taliban'ın bildikleri tek sistem aşiret ve kabile sistemi olduğu için aynı sistemi Kabil ve birçok diğer kentlerde uygulanmaya çalışmışlardır (Muzhda, 2003, s. 41-42).

Örgüt yapısından bahsedecek olursak eğer, tam bir gizlilik içinde hareket eden Taliban örgütü ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Taliban'ın örgütü Emir-ül Müminin Molla Muhammed Ömer önderliğindeydi. Örgütte en yetkili makam ise Kandahar ilinde bulunan Yüksek Şura dır. On kişiden oluşan bu şura genelde Peştun asıllı *Durrani* aşirete bağlı olan bireylerden oluşmaktaydı. Yüksek şuraya bağlı iki şura yani geçici Kabine Şurası ya Kabil Şurası ve Askeri Şura da bulunmaktaydı. Kabil'in yönetimiyle ilgilenen Kabil Şurası altı kişiden oluşup başında Molla Muhammed Rabbani bulunmaktaydı. Kabil ve Askeri şurada alınan bütün kararlar hatta yabancı gazetecilerin Kabil'e girmesi bile Kandahar Şurası ve Emir tarafından onaylanması gerekirdi. Taliban'ın Askeri Şurası her kurumdan ziyade gizlilik içindeydi. Şurayı Molla Ömer rehberlik edip, bir askeri komutanı ve bir de hava kuvvetler komutana sahipti. Askerler düzensiz bir şekilde bir oraya bir buraya gönderilip ve onların bile belı bir hiyerarşisi bulunmamaktaydı (Raşid, 2001, s. 203-206). Taliban Ordusunun içinde Afganların yanı sıra, Araplar, Pakistanlı radikal gruplar ve medrese öğrenciler ve diğer yabancılar da bulunmaktaydı (Demirel, 2002, s. 80).

1.7. Taliban'a Karşı Tutumlar

1994'te Taliban ortaya çıktığında, uluslararası toplum Taliban'a destek sağlayan ve hükümetini tanıyan ülkeler ve Taliban'ın ortaya çıkışından endişeye duyan ülkeler olarak

ikiye ayrılabilir. Taliban'ı destek sağlayan ülkeler, "Pakistan, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirliği, Türkmenistan ve ABD" olup ve onlara destek sağlamayan ve hükümetini tanımayan ülkeler ise "Rusya, İran, Orta Asya ülkeleri, Çin, Hindistan" ve diğer ülkelerdir. Taliban Kabil'i ele geçirdikten sonra, Orta Asya ülkeleri yaptıkları bir açıklamada, Afganistan'da cerayan eden durumlardan kendi endişelerini açıklayıp ve Taliban'ın Orta Asya sınırlarına saldırı yapmamalarına dile getirmiştiler (Maley, 1998, s. 184).

Pakistan ve ABD'nin aksine Taliban'ın iktidara gelmesinde hiç memnun olmayan ve Taliban hükümetine kendileri için bir tehlike olarak nitelendiren veya tarafsızı kalmaya tercih eden bölgenin içinde ve dışında farklı ülkeler bulunmaktaydı. Onlar arasında en önemli ülkeler ise, Rusya, beş Orta Asya ülkeleri, Hindistan, Çin, Türkiye ve İran ülkeleridir.

Rusya ve Orta Asya ülkeleri; Taliban'ı, Orta Asya bölgedeki doğal gaz projeleri ve Çeçenistan'a askeri yardım yaptıkları için bir tehdit olarak nitelendiren Rusya, Taliban'dan etkilenerek Orta Asya'da ayrılıkçı ve kökten dinci gruplarının güçlenmesinden endişe duyduğu için Taliban'ı güvenlik tehdidi olarak nitelendirmiştir. Üstelik Orta Asya ülkeleri Afgan halkı ile paylaştıkları ortak tarih, din, dil ve kültürel değerlerinden dolayı Afgan halkına sempati göstererek Afgan halkının özellikle Taciklerin ve Özbeklerin ezilmesine karşı durup onlara sığınak vermişlerdir.

İran; Taliban'a karşı İran'ın muhalefetleri ise mezhepsel zıtlasmalar ve Afgan halkı ile paylaştıkları dil ve kültürel değerlerden kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra İran'ın Taliban'a karşı tepkisine neden olan diğer önemli neden ise ABD ve Suudi Arabistan'ın Taliban'a desteklemesi olup Taliban'ı İran için bir güvenlik tehlikesi olarak nitelendirmesine neden olmaktadır.

Çin; Afganistan ile kara sınıra sahip olan Çin hem ekonomik ve hem de toprak bütünlüğü için Taliban'ın Afganistan'a hakim olmasından dolayı endişe duymaktadır. Doğu Türkistan'da bulunan ayrılıkçı Müslüman Kazak ve Uygurların Taliban'dan

etkileneceği düşünüp ve toprak bütünlüğüne bir tehdit oluşturduğunu düşünmektedir. Bir diğer yandan Orta Asya ülkeleri ile olan ticari ve diplomatik ilişkilerinden dolayı da Taliban karşı muhalefet göstermiştir. Zira Çin Orta Asya ülkeleri için serbest ekonominin bir örneği olmanın yanı sıra, Çin ve Orta Asya ülkeleri petrol ihracat ve taşıma konusunda büyük bir yatırıma imza atmışlardır. Dolayısıyla bahsi geçen konuları savunabilmek adına Afganistan ve Pakistan'dan gelen radikal düşüncelerin Çin ve Orta Asya ülkelerine kötü etkilenmesine engel olmaya çalışmaktadır (Kalfa, 2002, s. 200).

Hindistan; Afganistan ile ortak sınıra sahip olmayan ama Afganistan'ın jeo-politik ve Jeo-ekonomik konumundan etkilenen Hindistan Afganistan'da radikal düşünceye sahip olan ve özelde Pakistan'a derin bir ilişkiye sahip olan bir hükümetin iktidara gelmesinden endişe duymaktadır. Hindistan ise Pakistan karşıtı izlediği politikalardan ve onun bölgede hâkim olmasından dolayı endişe duyup, Taliban'ı toprak bütünlüğüne bir tehdit olarak düşünmektedir. Zira 1989'de Hindistan'ın keşmir bölgesinde patlayan savaşta Pakistan'ın yardımı ve desteğiyle Taliban, Araplar ve Pakistanlı mücahitlerin katıldığını savunmaktadır. Bir diğer yandan Hindistan Orta Asya'dan gelen petrol ve gaz boru hatlarının radikal düşünceye sahip olan bir hükümetin eline düşmesinden dolayı endişe duymaktadır. Dolayısıyla Hindistan toprak bütünlüğü, Keşmir sorunu ve ekonomik nedenlerden dolayı Taliban gibi radikal düşünceye sahip olan bir grubun Afganistan'da hakim olmasına karşı çıkmaktadır (Polat, 2006, s. 22-24).

1.8. Sonuç

Afganistan özellikle coğrafi konumundan dolayı tarih boyunca farklı süper güçlerin istilasına kalmış bir ülkedir. 1973'e kadar monarşi sistemi ile yönetilen Afganistan 1973'te Cumhuriyet sistemine geçiş yapıp ardından ise 1979'den 1989'e kadar SSCB'nin işgali altında kalmıştır. Afganistan'da birçok sorun ve probleme neden olan SSCB'nin Afganistan işgal, Afgan halkının ve Afganistan'ın siyasi kaderini bir bütün olarak

değiştirip Cihat adı altında birçok İslamcı silahlı grupların ortaya çıkmasına ve Afganistan'da bir içsavaş'ın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

1992-1996'ye süren Afganistan'ın İç Savaş'ı kaos ve dehşete neden olup Afganistan'ı komple bir harbe dönüştürmüştü. Bu dönemde Afganistan'ı kaostan kurtarmaya vaat eden birçok grup savaşa katılmıştı. Ancak aralarında en önemlisi dini medrese öğrenciler ve hocalardan oluşan Taliban Hareketidir. 1994'de Kandahar ilinde zulme karşı bir araya gelip Kandahar ilini diğer silahlı gruplardan kurtaran Taliban kısa bir zamanda ülke çapında önemli bir aktör haline gelmiştir.

Ancak Taliban'ın ortaya çıkışında ve yükselişinde etkili olan belirgin konular ve faktörler ise, Afganistan'ın İç Savaş'ı, siyasi durumu, sosyal yapısı olduğunu söylemek mümkündür. Taliban her şeyden evvel Afganistan'ın iç savaşına bir tepki olarak ortaya çıkıp daha sonra etnik, dil, din ve diğer faktörleri kullanarak hakim haline gelmişlerdi.

Bu arada Taliban'ın ortaya çıkışında Afganistan'ın iç dinamikleri kadar dış ülkelerin müdahalesi ve özellikle Pakistan'ın doğrudan müdahalesi etkili ve hayati rol oynamıştır. Taliban'ın ortaya çıkışında Pakistan, Arabistan, ABD ve birçok diğer ülkelerin müdahalelerinden bahsetmek mümkündür. Bu ülkelerin Taliban ile ilişkisi Soğuk Savaş döneminde SSCB'ye karşı izledikleri politikalardan ve Orta Asya ülkeleri ile olan ticari ilişkilerinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Dolayısıyla Taliban'ın oluşumunda Afganistan'ın iç dinamikleri kadar dış dinamikler de etkili olmuştur. 1994'te ortaya çıkan Taliban 1996'ye kadar güçlü bir ordu haline gelip iki yıl içerisinde Afganistan'da güçlü konuma gelmişlerdir. Taliban uzun süreli çatışmaların ardından 1996'de mücahit grupların rejimini devirerek edilerek iktidara el koymuş ve 2001'e kadar Afganistan'ı yönetmişlerdir.

Radikal İslami düşüncelere sahip olup siyasi, ekonomik ve sosyal farkındalıklardan yoksun olan Taliban iktidara gelir gelmez Afganistan'da kaos ve dehşete neden olup ilk başta vaat ettikleri refahı sağlamamışlardı. İç savaş sonrasında Taliban yönetiminde Afganistan tamamen dışa kapalı haline gelip dünyanın önde gelen terörist gruplarının

barındığı bir bölge olmuştur. Dolayısıyla Taliban'ın kurduğu rejim Afganistan'ı terör örgütlerine ve ABD'nin askeri müdahalesine açık hale getirmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

11 Eylül 2001 Saldırıları ve ABD'nin Afganistan'a Askeri Müdahalesi

2.1. Giriş

Çalışmanın bu bölümünde 11 Eylül 2001 terör saldırılarının küresel siyaset ve Afganistan üzerindeki etkileri ele alınmıştır. El-Kaide tarafından ABD'ye karşı gerçekleştirilen bu saldırıdan sonra dünya çapında ABD öncülüğünde küresel terörizmle mücadele başlatılmıştır.

Küresel çapta güvenlik ve savunma stratejilerin yeniden yazılmasına ve terör kavramının yeniden tanımlamasına neden olan bu terör saldırılardan sonra ABD uluslararası hukukta tartışmalara yol açan yeni güvenlik stratejisini ve bu strateji kapsamında önleyici savaş ve ön-alıcı saldırı kavramlarını kullanılmıştır. Dolayısıyla çalışmanın bu kısmında 11 Eylül saldırıları ve BM'nin kararları incelenmiştir. Bush Doktrini ve önleyici saldırı ve BM'nin meşru müdafaa hakkı kapsamında incelenmiştir.

2.2. 11 Eylül 2001 Saldırıları

Dünya'da yeni bir düzenin başlamasına neden olan ve ABD başta olmak üzere bütün dünyayı derinden etkileyip 21 yüzyılın en önemli olaylarından biri olan 11 Eylül 2001 terörist saldırıları, El Kaide tarafından ABD sınırları içerisinde gerçekleştirilmiştir. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirliği, Lübnan ve Mısır vatandaşlarınca gerçekleştirilen bu saldırılar ABD'de büyük insani ve mali kayıplarına neden olmuştu. (Obaydb, 2017, s. 139). Dünyanın dört bir yanında paniğe neden olan 11 Eylül saldırılar ABD başta olmak üzere ülkelerin dış politikalarına ve savunma stratejilerine derinden etkilemiş ve küresel çapta güvenlik stratejilerinin yeniden güncellenmesine neden olmuştur (Güngör & Bulut, 2010, s. 93).

11 Eylül olayları, Amerikan Airlines şirketine ait üç yolcu uçak ve United Airlines şirketine ait bir yolcu uçağının on dokuzkişi tarafından kaçırılmasıyla başlamıştı (9/11

Commission, 2014, s. 237-240). 11 Eylül’de yerel saat 08:46’yi gösterdiğinde kaçırılmış dört uçaktan biri Dünya Ticaret Merkez’inin kuzey kulesine çarparak halkı şoka uğratmıştı. New York yetkilileri kaza ile ilgili herhangi bir bilgiye sahip olmaksızın olayı sadece bir kaza olarak nitelendirip kaza yerinde mahsur kalanların kurtulması için faaliyete başlamış ve kulenin tahliyesine ilan etmişlerdi. Birinci kazanın şokunu atamamış New York halkı saat 09:03’te United Airlines şirketine ait diğer yolcu uçağın Güney Kuleye çarptığında ikinci şoku yaşamışlardı. İkiz kuleler adıyla da bilinen büyük binalar aynı zamanda yanmasıyla kuleler içinde mahsur kalanların ve kurbanların sayısını artmıştır (9/11 Commission, 2014, s. 285-294).

Çarpışmalardan dolayı yapısal zarar gören ikiz kuleler çok fazla dayanamayıp saat 09:58:59’de Güney Kulesi ve saat 10:28:25’te Kuzey Kulesi çöküp ve içinde bulunan halk ve itfaya personellerinin canına neden olmuştu. Kulelerin çöküşünden sonra açıklanan raporlarda saldırılar sonucunda ABD ve 78 ülkenin vatandaşları olmak üzere hayatını kaybedenlerinin sayısı yaklaşık 2750 söylenmişti. O saatlerde şehirde büyük bir enkaz bulutu ve toz fırtınasına neden olan ikiz kulelerinin çöküşü ile New York şehri tarihinin en trajik olayına tanık olmuştur. 11 Eylül terörist saldırılarının diğer olayları ise ABD’nin savunma bakanı Pentagon ve Pennsylvania eyaletinde gerçekleştirilmişti. Yerel saat 9:37’yi gösterdiğinde Amerikan Airlines şirketine ait yolcu uçağı Pentagon’a çarpmış ve 189 kişinin canına neden olmuştu (9/11 Commission, 2014, s. 305-314). Ayrıca kaçırılmış ve Beyaz Saraya doğru yönlendirilmiş olan bir diğer uçak ise hedefine ulaşmadan önce 10:03:11 saatinde Pennsylvania eyaletinde tarımsal bir arazide yere sürünmüştü (9/11 Commission, 2014, s. 11-14, 41-43). Tarihinin en korkunç anına yaşayan ABD’li yetkilileri kısa bir süre sonra kazaların bir terörist saldırısı olduğunu anlayıp ve ABD’de uçuşların yasaklandığını ve havada olan uçakların da acil durum koduyla inmelerini emir edip ve ABD’nin içinde ve dışında bütün birimleri alarm durumuna geçmeye ve gelebilecek herhangi bir saldırıya hazır olduklarına emir edip New York şehri felaket şehri olarak ilan edilip ve kazanın yakınlarında bütün binaların, Beyaz Saray’ın, BM binasının ve birçok diğer yüksek ve önemli binaların tahliye edilmiştir (Özbek, 2002, s. 12).

Toplam 3000 kişinin canına neden olan saldırıları bütün hızla yayınlanan medya dünyanın dört bir yanında insanların tepkisini ve paniğini neden olup dünya çapında yas duygusu hâkim olmuştur. Medya ve diğer kanallar üzerinden olay ile ilgili haber alan devlet başkanları, uluslararası kurumlar ve birçok gruplar bu terörist saldırıları kınamaya başlamışlardı. (Özbek, 2002, s. 14). Bu arada saldırılardan dolayı sığınağa nakledilmiş ABD'nin başkanı George W. Bush, olay yerine gidip ve orada ilk konuşmasını yapmıştı. Başkan Bush 11 Eylül'de yaptığı konuşmasında, "Bizim yaşam tarzımıza ve bizim özgürlüğümüze saldırıldı" sözlerini dile getirerek saldırıları, Amerika'nın özgürlük seven halkına karşı teröristlerce planladığı şeytani bir eylem olarak nitelendirmişti. Başkan Bush "saldırıların faillerini "Teröristleri" bulup ve adaletle teslim edeceğini ve bu faillere destek veren gruplar ve ülkeleri de onlardan "Teröristlerden" ayırmayacağını" dile getirip ABD bu görevde bütün siyasi, ekonomik ve askeri araçları kullanıp başaracağını söyleyerek konuşmasını sonlandırmıştır (The White House, 2008, s. 155-158). Başkan Bush'un açıklamasından sonra sırayla BM, NATO, Rusya, İngiltere, Fransa, İtalya, Türkiye ve birçok diğer ülkeler ve uluslararası kuruluşlar saldırıları ağır sözleriyle kınayıp ABD'ye her türlü destek sağlayabileceklerini ilan edip failerin cezalandırılmasında ABD ile birlikte olduğunu bildirmişlerdir (Acet & Doğan, 2017, s. 60). Bu saldırıları kınayan devletler arasında Taliban rejimi de bulunmaktaydı. Taliban saldırıları insanlık dışı bir eylem olarak nitelendirmiş ve bu saldırıları kınayıp ABD'lilerin acısını paylaştıklarını dile getirmişlerdir (Al-Jazeera, 2001).

ABD'nin egemenlik sembollerine düzenlenmiş saldırılarının failleri ile ilgi saldırılarının ilk saatlerinden itibaren araştırmalar başlamış ve yetkililerce açıklanan ilk raporlarda, saldırılar terör ve radikal İslami bir grup olan El-Kaide örgütü tarafından iyi bir şekilde planlanmış olduğu ve bu planların arkasında da örgütün lideri Suudi Arabistan'ın vatandaşı olan Usame Bin Ladin olduğu dile getirilmiştir. Saldırıların sonraki günlerinde baş şüpheli olan Bin Ladin'e yönelik kanıtlar bulunduğu Başkan Bush, Bin Ladin'i ölü ya da diri ele geçireceğini söyleyip ABD başta olmak üzere bütün dünyada teröristler karşı birlikte hareket etmelerini çağrısında bulunulmuştu (Akkurt, 2005, s. 14; Özbek, 2002, s. 224-226). Afganistan'da varlığı düşünülen Usame Bin Ladin,

ABD tarafından duydukları iddiaları reddetmiş ve 11 Eylül olaylar ile bağlantısı olmadığını açıklayıp bu saldırıları düzenlenen kişi veya gruplara da tebrik etmişti. Fakat ABD, daha önce da ABD'nin varlıklarına saldırı düzenlenen Bin Ladin'i 11 Eylül saldırılarının sorumlusu olarak nitelendirmiş ve Afganistan'da hayatını süründüren Taliban hükümetinden Bin Ladin'i koşulsuz bir şekilde ABD'ye teslim etmesini istemişti. Ama 11 Eylül saldırıları kınayan devletlerden biri olan Taliban yönetimi, Ladin'in 11 Eylül saldırılar ile ilişkisi kanıtlandığından sonra teslim edeceklerini bildirerek, Başkan Bush'un isteklerine olumsuz yanıt vermişlerdir (Chomsky, 2002, s. 22; Degen & Reardon, 2021, s. 44-45).

2.3. George W. Bush'un Önleyici Savaş Doktrini ve BM

11 Eylül saldırıları küresel çapta dış politika, güvenlik ve savunma stratejilerinde büyük bir değişikliğe yol açmıştır. Bu değişimlerin en önemlisi ise ABD'nin savunma ve güvenlik stratejisidir. Uluslararası arena savunma ve kuvvet kullanma tartışmaların yoğunlaşmasına neden olan ABD'nin yeni güvenlik stratejisi saldırılardan sonra Bush Doktrin çerçevesinde günde gelmiştir. 2001 ve 2009 yıllar arasında ABD'nin başkanı olarak görev yapan Bush 11 Eylül saldırılardan sonra yaptığı konuşmalarda ABD'nin güvenlik ve savunma stratejileri ile birçok konuyu gündeme getirmiş ve ABD güvenlik stratejisinde caydırıcılığı resmen sona erdirip ve savunma stratejisi olarak bir önalım stratejiye kaydırmıştır. Başkan Bush 2002'de West Point konuşmasında “yeni tehditler yeni düşmanlar yeni stratejileri gerektirmektedir. Tehditlerin oluşmasına beklersek, çok uzun süre beklemiş olacağız” söyleyerek yeni tehditlere karşı yeni stratejiler ve önleyici eylemlerin gerektiğini dile getirmiştir (Görener, 2004, s. 37-38).

Neo-muhafazakâr düşüncelerinden etkilenen Bush yönetimi, 11 Eylül terör saldırılardan sonra tek taraflılık bir politika izleyerek terör, güvenlik ve demokrasiyi ilişkili bir şekilde ABD dış politikasının merkezinde yer vermişti. Neo-muhafazakârlar ABD'yi tek süper güç olarak kabul edip çok kutuplu dünyayı ABD'nin ekonomik ve siyasi çıkarlarına bir tehdit olarak nitelendirmişler ve demokratikleşme ve liberal demokrasinin

yayılmasını ABD'nin çıkarları, yeni dünya düzeni yaratmasında ve bu düzende hegemonik bir güç olarak kalmasında hayati rol oynadığını savunmaktaydılar (Ağır, 2007, s. 80-81). Dolayısıyla ABD'nin hegemonyasını daha da güçlendirmeye amaçlayan bu doktrin yeni tehditlere karşı koyabilmek için ABD'nin dış politikasında önleyici eylemler olarak, “Önleyici Savaş (Preventive War)” ya “Ön-alıcı Saldırı (Preemptive Strike)” kavramları kullanmıştır (Civelek, 2001, s. 135-154).

Haydut devletlere ve terörist gruplara karşı hukuki, siyasi, ekonomik ve askeri eylemleri öngören Bush doktrini üç önemli konuyu içermektedir. İlk önce İnsan haklarının evrenselliği ilkesini dikkate alınarak, insan haklarının, bireysel ve toplu özgürlüklerinin korunması ve sağlanması, devletler arası iş birliğinin güçlenmesi, demokrasinin yaygınlaştırılması ve demokratikleşme süreçlerinin güçlendirilmesi, dünyanın barışı ve güvenliğinin sağlanması için haydut devletlere ve terör örgütlerin imha edilmesi ve onların Kitle İmha Silahlara erişilmelerinin engellenmesinin gerekliliği, ikincisi yeni tehditlere karşı ittifakların kurulması ve güçlendirilmesi ve ABD ve müttefiklerine karşı yapılacak saldırıları ve tehditleri önceden belirlenmek, imha etmek ve önleyici stratejileri almak ve son olarak ise gerekirse tehditlerin imha etmesinde ABD'nin tek başına hareket geçmek ve sert güç kullanmaktır (Yetim & Yetim, 2019, s. 350-351).

Dolayısıyla yeni dünya düzeni için ABD'nin hegemonyasını zemin oluşturan bu doktrin her şeyden evvel şartlar gereği tehditlere veya muhtemel bir tehditte karşı ABD'nin önleyici meşru müdafaa hakkını çerçevesinde Ön-Alıcı Saldırı ve Önleyici Savaş'ı öngörmüştür. Önleyici meşru müdafaa hakkı uluslararası hukukta tartışmalı bir konudur ve bu hak uluslararası örf ve adetle hukukundan kaynaklanan bir olarak ilk kez 1837'de gerçekleşen Carolina olayında ortaya konmuştur. Bu olayda, İngilizler ABD'li Carolina gemisini Kanada savaşıçılara askeri yardım taşıdığı nedeniyle boğulup düşmanın askeri tedarik zincirini yok etmiş ve bu olayı meşru Önleyici müdafaa olarak nitelendirmişti. Bu olay ile ilgili ABD'nin o dönemdeki Dış işleri bakanı Webster; İngiltere'nin meşru müdafaa söylemini reddederek, “tehdittin ani, karşı konulamaz, başka yollarla giderilemez olması ve sorunu müzakere etmek için zaman bırakmaması halinde”

meşru müdafaa hakkı veya önleyici meşru müdafaa hakkının doğacağını belirtmişti. Bu tanımlara göre önleyici meşru müdafaa hakkı, bir devletin kendisine yönelik olası bir tehdide karşı göstermiş olduğu tepkidir. Üstelik tehdittin de “gereklilik” ve “orantılılığın” olması ve başka yönetimle bertaraf edilememesi durumunda önleyici meşru müdafaa hakkının doğacağına neden olacaktır (Değdaş, 2017, s. 30-32).

Önleyici meşru müdafaa kavramı, teröristlere ve terörü barındıran ülkelere, kitle imha silahlarına sahip olanlara veya bu silahları kullanmak isteyen haydut devletlere ve bu milletlerin düşmanca davranışlarına karşı güç kullanımını öngörmektedir. Ön-Alıcı Saldırı; Bilfiil bir saldırının ya yakın gelecekte düşman tarafından kesin saldırıya uğrayacaklarını öngören devletler, herhangi bir zararı önlemek için ilk darbeyi vurmak amacıyla alınan bir stratejidir. Bu strateji düşmanın “yakın gelecekte” ve saldıracağı “kesin” olup saldırının durdurulmaz olduğu halde uygulanacağı öngörülmüştür (Flynn, 2008, s. 205-210).

Önleyici Savaş; rakip bir ülkenin bilfiil saldırısı bulunmamakla birlikte askeri eylemlerine dair kesin işaretler ve aciliyet mevcut olmadığı bir halde düşmanın potansiyel bir tehdit olduğunu düşünen veya düşmanın gelişmesi nedeniyle uluslararası ve bölgesel dengeyi bir tehdit oluşturacak ülke veya ülkelere karşı gerçekleştiren bir savaş stratejisidir. Önleyici Savaş stratejisinde en galip söylem ise ilk darbeyi vurmak yerinde savaşı hızlı bir şekilde kazanmak amacıyla savaşı önce başlamayı öngörmüştür (Mueller & vd, 2006, s. 8).

ABD Başkanı Bush’un önleyici kuvvet kullanımı ile ilgili uluslararası hukuk kapsamında farklı görüşler bulunmaktadır. BM Antlaşmasının 2.maddesinin 4.fıkrasında Kuvvet Kullanımı yasaklanmıştır. BM Anlaşması kuvvet kullanımını, Meşru Müdafaa hakkı çerçevesinde ve Güvenlik Konseyi’nin kararı uyarınca belirli şartlar ve koşulları göz önüne bulundurarak izin verilmiştir. BM Antlaşmasının 51. Maddesine göre Meşru Müdafaa hakkını su şekilde düzenlenmiştir.

“Bu Antlaşma’nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi’ne bildirilir ve Konsey’in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez” (BM Antlaşması, 1945).

Maddede açıkça belirtildiği gibi meşru müdafaa hakkı sadece fiili olarak gerçekleşmiş bir saldırıya karşı kuvvet kullanımını öngör÷lmüştür. En genel anlamda, saldırının zarureti, acileydi ve orantılılığını dikkate alınarak dışarıdan gelen bir saldırı başka yönetimle püskürtülemez olduğu halde Meşru Müdafaa hakkı doğacaktır. (Değdaş, 2017, s. 26) Ama silahlı bir saldırı tehdidi ortaya çıktığında meşru müdafaa hakkının kullanılmasını öngörmemiştir. Yani devletlere karşı silahlı bir saldırı olmadığı halde meşru müdafaa hakkı doğmayacaktır ve buna göre önleyici meşru müdafaa hakkı da doğmayacaktır (Göztepe, 2004, s. 83).

BM’nin 51.maddesini geniş bir şekilde yorumlayanlar ise herhangi bir saldırı gerçekleşmeden önce saldırıyı önlemek ve engellemek amacıyla önleyici faaliyetlere öngördüğünü savunmaktadırlar. Zira 51.madde saldırgan devletlerinin ilk vuruş hakkını savunmuştur ki bu durumda saldırının “kesin ve yakın gelecekte” gerçekleşebileceği kanıtlandığında meşru müdafaa hakkı doğacaktır. Bu yorumu destekleyenler önleyici kuvvet kullanımı ile ilgili “vukuu muhakkak” ve “vukuu muhtemel” terimleri kullanıp, geleneksel meşru müdafaa hakkı “vukuu muhakkak” halinde doğacağı için ön-alıcı saldırı hakkı da gerçekleşmesi muhakkak veya kesin olan tehdittin bertaraf etmesi kullanılabilir.

Önleyici kuvvet kullanımına ilişkin uluslararası hukukta tartışmalar devam ederken, Başkan Bush 11-Eylül saldırılardan sonra ortaya koyduğu doktrin ile önleyici kuvvet kullanımı dış politika ve güvenlik politikasında öncelik vermiştir. ABD yeni dünya koşullar önalma stratejilerin alınmasını ve uygulanmasına işaret ederek ve düşmandan

önce hareket edilmesi gerektiğini savunmaktadır (Görener, 2004, s. 37-38). Dolayısıyla ABD çıkarlarına ve dünyanın barış ve güvenliğine karşı olası bir tehdidi yok edebilmek, terör ve haydut devletlerin kitle imha silahlara erişimini engellemek, tehditlerin daha doğmadan tanımlanması ve yok edilmesi için doktrin çerçevesinde önleyici kuvvet kullanımı gündeme getirmiştir. “Ön-Alıcı Saldırı” ve “Önleyici Savaş”, 11 Eylül saldırılardan tam bir yıl sonra ABD’nin yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi (UGS) ile resmi bir boyut kazanıp ve Amerikalıların can ve mallarını savunmak adına başkalarının yardımı olup olmadığını bakmaksızın uygulanacağını öngörmüştür (Karakaya, 2010, s. 191). ABD’nin yeni Ulusal Güvenlik Strateji belgesi (UGS) olarak ortaya konmuştur. “Terörizme Karşı Küresel Savaş” belgesi olarak da bilinen bu belge isyancı ve haydut devletlere ve terörist gruplara karşı hukuki, siyasi, askeri eylemleri öngörmüştür. ABD, uluslararası hukuku ve taraf olduğu uluslararası anlaşmaları ihlal edip halklarına zulüm ederek diğer devletlere tehdit oluşturmak adına askeri teknolojinin güçlenmesine ve Kitle imha Silahları elde edebilmek için çaba sarf eden devletleri Haydut devletler olarak nitelendirmiş ve onlara karşı önleyici kuvvet kullanımını meşru müdafaa hakkın çerçevesinde kullanacağını dünyaya bildirmiştir (Dündar, 2018, s. 53-54). Dolayısıyla bu doktrin ile ABD’ye yönelik bir tehdit durumunda istediği bölgeye müdahale etmek için zemin oluşturulmuştur. Böylece 11 Eylül saldırılardan sonra ABD 2001’de Önleyici Saldırı stratejisi kapsamında Afganistan’a ve Önleyici Savaş Stratejisi kapsamında ise 2003’te de Irak’a askeri müdahale yapmıştır (Zarif & Amineh, 2012, s. 45-54; Greenwood, 2012).

2.4. ABD’nin Afganistan’a Askeri Müdahalesi

11 Eylül saldırıları nedeniyle Taliban ve El-Kaide’yi sorumlu tutan ABD saldırıların faillerini cezalandırmak adına meşru müdafaa hakkını kullanarak Afganistan’a askeri müdahalede bulunmuştur.

Afganistan ile ilgili BM Güvenlik Konseyi 11 Eylül saldırılarından önce ve sonra 1363 ve 1386, sayılı kararlarında Afganistan'daki durumunun dünya barışı ve güvenliği için bir tehdit olduğunu vurgulanmıştır.

11 Eylül saldırılardan sonra BM Güvenlik Konseyinde alınan 1368 ve 1373 kararlarda ABD'ye karşı gerçekleştirilmiş bu saldırılar kınanmış ve terörü küresel çapta bir tehdit olduğu dile getirilerek bu düşmana karşı devletlerin birlikte çalışmalarına ve mücadele etmelerine davet etmiştir. Aynı zamanda BM Antlaşmasının 51. maddesine uyarınca saldırılardan dolayı ABD'nin meşru müdafaa hakkının doğduğunu bildirilmiştir. BMGK kararlarında; dünyanın barışı ve güvenliğine karşı tehdit oluşturacak eylemlere karşı harekete geçeceğini vurgulayarak, 11 Eylül saldırılarının failleri, organizatörleri, destekleyenleri ve finans edenlerin adaletle teslim edilmesi ve cezalandırılması için siyasi, hukuki, finansal ve güvenlik önlemlerin alınması devletlerin birlikte hareket ederek iş birliklerinin güçlendirilmesi vurgulanmıştır (UNSC, 2001a; UNSC, 2001b). Üstelik aynı kararlarda belli bir din, bölge ve ideolojiye bağlı olmayan düşmana karşı devletlerinin ön alma faaliyetlerde bulunmasını öngörüp ve gerçekleştirecek herhangi bir saldırıyı engellemek ve önlemek için gerekli önlemlerin alınmasını işaret edilmiştir. (Azarkan, 2008, s. 52-53). Ancak saldırılarının faillerini cezalandırmak amacıyla ABD veya diğer ülkelerin askeri güç kullanımı ile ilgili herhangi bir öneride bulunulmamıştır (Özkan, 2002, s. 249-250).

BM'nin yanısıra ABD'ye meşru müdafaa hakkının kullanmasında ve Afganistan'a askeri müdahalesinde destek sağlayan bir diğer uluslararası kuruluş olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'dür. ABD'nin de üye olduğu NATO 11 Eylül saldırılarını ABD'ye karşı dışarıdan silahlı bir saldırı olarak kabul etmiş ve NATO Konseyi toplanarak NATO Antlaşması'nın 5.maddesinin uygulanmasını kabul etmiştir.

Askeri bir savunma örgütü olan NATO SSCB'nin çöküşünden sonra ve gelişen dünyanın yeni koşullarıyla birlikte yeni tehditlere karşı koyabilmek için inişli ve çekişli bir sürece tanık yetki alanını genişleterek, terörizm, siber savaş, kimyasal savaş, uluslararası güvenlik ve barış, bölgesel ve uluslararası düzeyde kendi üyelerinin

güvenliğini güvence altına almak, nükleer silahların ve kitle imha silahların kontrolü dahil birçok yeni kavramlar ve konuları yeni güvenlik sorunlar olarak belirleyip küresel çapta barışı korumayı kendine yeni bir görev olarak benimsemiştir (Begum, 2019, s. 49-50).

11 Eylül terör saldırılardan sonra bu saldırı demokrasiye karşı olup ve tolerans gösterilmeyecek kadar barbarca bir hareket olduğunu belirterek terörizme karşı mücadelede ittifak üyelerinin birlikte hareket etmelerini istemiş ve bu mücadelede ABD'nin yanına yer aldıklarını ifade etmişti (Örnek, 2012, s. 127). Kuruluşundan itibaren ilk kez temel görevi olan toplu savunmayı yerine getirmek ve tüzüğünün 5. maddesini uygulamak zorunda kalan NATO, 12 Eylül'de aldığı bir karar ile, ABD'ye karşı yapılmış barbarca hareketi tüm üyelere karşı yapıldığını açıklamış ve ABD'nin meşru müdafaa hakkını kuruyup buna ek olarak NATO'nun 5.maddesi uyarınca gerekli önlemleri alacağını bildirmiştir (Mostaghimi & Majid, 2012, s. 123-124). NATO 11 Eylül saldırılarını ABD'ye karşı dışarıdan silahlı bir saldırı olarak nitelendirmiş ve ABD'nin Meşru Müdafaa hakkını doğacağını bildirip ve kararını BMGK'ye bildirmiştir. Ardından 28 Ekim'de gerçekleştirdiği bir toplantıda 11 Eylül saldırılar ile ilgili ABD'nin sunduğu kanıtları kabul edip tüzüğünün 5. maddesinin uygulanacağına dair karar almıştır (Polat, 2006, s. 94-95)

Buna ek olarak, terörle mücadele kapsamında alınacak önlemler artırılmış ve üye devletleri, istihbarat bilgi paylaşımı, hava sahalarının erişimi, ortak güvenlik çalışma ve bir çok diğer konularda işbirliği artırmayı kabul etmişlerdir.. Üstelik üye devletlerin güvenliğini sağlamak için birliğin Deniz güvenlik kuvvetlerinin Doğu Akdeniz'de konuşlandırılmasına, Erken Uyarı ve kontrol sistemin geliştirilmesini karar verip ABD'nin Afganistan operasyonunda ABD'de tam destek sağlayacağını karar vermiştir (Karakaya, 2010, s. 144-145)

11 Eylül saldırılarının ardından ABD BM'ye ilettiği mektupta, El-Kaide örgütü ve onun liderli olan Bin Ladin'i saldırılardan sorumlu tutuklarını bildirerek Afganistan'daki Taliban rejimini bu örgüte yataklık yaptığı ve Afganistan'ı bir üs olarak kullanılmasını izin verdikleri için 11 Eylül saldırılarda önemli rol oynadıklarını bildirmiştir. Dolayısıyla

sürekli bir tehdit olan El-Kaide'nin gelecekte gerçekleştirecek saldırılarını önlemek amacıyla meşru müdafaa hakkı çerçevesinde Afganistan'a askeri müdahalenin gerekliliğini bildirmişti (Polat, 2006, s. 115). ABD'nin bu tavrını savunanlar, Taliban rejimi Afganistan'ı El-Kaide dahil terör örgütlere bir üs olarak kullanılmasını izin verdikleri, onların terör faaliyetlere karşı gösterdikleri isteksizlik, Bin Ladin'i ABD'ye teslim vermemesi ve ona ilgili herhangi bir bilgeliyi paylaşmadığı için ABD'nin Taliban rejimine karşı yapılan askeri hareketini meşru müdafaa hakkı çerçevesinde savunmaktadırlar (Topal, 2005, s. 239-240).

ABD'nin Afganistan'a askeri müdahalesinin eleştirenler ise, Taliban'ın 11 Eylül saldırılarında ne tür destek sağladığı açık olmadığı için, saldırganın açık ve net bir şekilde teşhis edilmemiş olması için ABD'nin Afganistan'a yapılan askeri harekete uluslararası hukuka aykırı olduğunu savunmaktadırlar (TaşdemirA, 2002, s. 299; Bozkurt, 2003, s. 238). Başka bir görüşe göre, BM kararlarında 11 Eylül saldırıları bir devlet tarafından ABD'ye karşı *silahlı bir saldırı* olarak tanımlanmadığı için meşru müdafaa hakkının doğması uluslararası hukuka aykırı olduğunu savunulmuştur (Özer, 2010, s. 144).

Araştırmacılara göre El-Kaide ve Taliban arasındaki ilişkisinin boyutu ve niteliği ile ilgili geçerli bir bilgi ve kanıt bulunmaması ve aynı zamanda 11 Eylül saldırılarda Taliban'ın rolü ve yardımı açık bir şekilde kanıtlanmış olmaması nedeniyle 11 Eylül saldırılarda Taliban'ın desteği kesin değildir (Ulfstein, 2003, s. 161). Fakat ABD daha önce de Kenya ve Tanzanya'daki ABD'nin elçiliklerine karşı silahlı saldırı düzenleyen Bin Ladin 11 Eylül saldırılarının da sorumlusu olarak nitelendirmiş ve Taliban rejimi El-Kaide örgütünün faaliyetlerini güvenli bir ortam hazırladığı, ve teröristlere karşı herhangi bir faaliyette bulunmadığı, BM'nin kararlarına uyumayıp ve ABD'nin Bin Ladin'in teslimine dair isteklerini reddettiği için El-Kaide ve Taliban'ı 11-Eylül olayları için sorumlu tutulmuştur (Gündüz, 2001, s. 35; Müller, 2004, s. 246-247). Ama Taliban 11-Eylül saldırıları kınayarak ABD'nin iddialarını reddederek bu saldırının failleri Taliban ve Bin Ladin olmadığı ve sadece devletler böyle bir saldırıyı yapabilecek potansiyele sahip olduğunu dile getirmiştir (Gündüz, 2001, s. 145-146).

ABD bütün tartışmalar rağmen meşru müdafaa hakkının doğduğunu savunarak teröristlerin başka bir saldırısına beklemeden terörle mücadele kapsamında Afganistan'a askeri müdahalede bulunmuştu. Zira BM 11 Eylül saldırılardan önce ve sonra alınan kararlar ile Taliban rejiminin insan haklarına aykırı uyguladıkları politikaları kınayarak terör yuvasına dönüşen Afganistan'ı dünyanın barışı için bir tehdit olarak nitelendirmiş iken ABD merkezli terörle mücadele eyleminin başlamasına neden olmuştur. Ayrıca 11 Eylül saldırılardan sorumlu tutulmuş olan Bin Ladin ve El-Kaide örgütü dünya çapında modern dünyanın düşmanı olarak nitelendirilmiş olup ve bir terör örgütü olarak dünyada sürdürebilir bir barışı sağlamak için terör grupların yok edilmesi ön koşul olarak ortaya çıkmıştır.

7 Ekim 2001'de ABD'nin Afganistan'a yapılan askeri müdahalesi Afganistan için bir dönüm noktası olmuştur. SSCB'nin geri çekilişinden sonra Afganistan'da yeni bir savaş ve yeni bir kaos ortaya çıkmış İç Savaş başlamıştı. Afgan halkını kaos, dehşet ve korkunç durumundan kurtarmak için ortaya çıkan Taliban Hareketi uzun çatışmalardan sonra Eylül 1996'de Kabil'i ile geçirerek Afganistan'da Afganistan İslami İmâret-i kurarak dışa kapalı bir rejim kurmuşlardır. Siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda ileri bir görüşe sahip olmayan Taliban kısa bir süre sonra problemlere karşı karşıya kalıp uyguladıkları katı politikalar ile insan hakları ihlali, dini ve etniksel ayrımcılığa neden olup ülkeyi bir kaos ve krize doğru sürüklenerek ülkeyi terörün yuvasına dönüştürüp uluslararası bir tehditte dönüşmüşlerdir (Yaqoobi, 2018, s. 33-36).

11 Eylül 2001 saldırılardan sonra Başkan Bush yaptığı konuşmalarda Usame Bin Ladin ve El-Kaide örgütü saldırıların sorumlusu olduğunu açıklayarak onları suçlu nitelendirilebilecek yeterli kanıtların var olduğunu dile getirmiştir. Aynı zamanda Afganistan'da yaşadığı düşünülen Usame Bin Ladin'i Taliban tarafından derhal tutuklanmasını ve ABD'ye teslim etmesini, terörist grupların faaliyetlerinin engellenmesini ve kamplarının kapatılmasını talep etmiştir (TaşdemirB, 2006, s. 153-156). ABD'nin yanı sıra BM, AB ve NATO gibi uluslararası kuruluşlar Usame Bin Ladin'i 11-Eylül saldırılarının sorumlusu olarak nitelendirmiş ve Taliban hükümetinden El-Kaide

örgütünün liderlerini ABD'ye teslim edilmesini istemişlerdir. Fakat Taliban ABD ve diğer ülkelerinin iddialarını reddederek, bu iddiaya dair delillerin var olmamasından dolayı El-Kaide'yi ABD'ye teslim vermeyeceklerini bildirmiştir (Özer, 2010, s. 130-131).

ABD 11 Eylül saldırılarının faillerini cezalandırmak için Afganistan'a askeri müdahale yapmıştır. Ancak Soğuk Savaş sonraki dönemlerde ABD'nin dış ve güvenlik politikalarına özellikle Orta Doğu politikalarına bakıldığında müdahalenin diğer boyutları da ortaya çıkmaktadır. ABD 21. yüzyılda yeni bir dünya düzeni yaratıp stratejik ve ekonomik açıdan önemli olan bölgelerde hâkim olmak için izlenen politikalar kapsamında Afganistan'a müdahale yaptığını söylemek mümkündür. Üstelik ABD terör yuvasına dönüşmüş aynı zamanda Güney Asya-Orta Asya ve Orta Doğu bölgeler arasında stratejik bir konuma sahip olan Afganistan'da hâkim olmak için Taliban rejimine karşı saldırı düzenlendiği de söylenmektedir (Miyahil, 2001, s. 20-21). Ayrıca, bölgedeki yer altı zenginliklere erişebilmek ve Afganistan'ın stratejik konumunu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak maksadıyla Afganistan'ı kontrol etmek ve bölgenin güvenliğini sağlamak için 11-Eylül saldırıları bahane ederek Afganistan'a müdahale ettiği söylenmektedir (Burgeta, 2003, s. 206-211).

Her hâlükârda, ABD 11 Eylül saldırılarının faillerinin cezalandırmak ve Taliban'ın rejimini yıkılıp yerine demokratik bir rejimin kurulmak için Afganistan'a askeri müdahale için gerekli hazırlıkları başladı. Bu müdahale için ilk önce ABD birçok ülkelerinin desteğini alır almaz Taliban'a karşı güçlü ve etkili bir saldırı gerçekleştirebilmek için İngiliz, Fransız, İtalya, Almanya, Japonya, Rusya, Kanada ve Avustralya birliklerinden oluşan bir koalisyon oluşturmuş ve kısa bir sürede bütün savaş gemilerini ve uçaklarını Afganistan'a doğru yönlendirmişti. Aynı zamanda bu saldırıları başarıyla tamamlamak için başta Türkiye olmak üzere, Arap ülkeleri, Pakistan ve Hindistan ile hava sahalarını, hava alanlarını ve askeri üslerini kullanmak için bir anlaşmaya varmıştı (Akkurt, 2005, s. 238-240). ABD'nin meşru müdafaa hakkını savunan NATO, OEF operasyonu başladığında ABD'ye siyasi ve askeri destek sağlayacağını bildirmiş ve bunun yanı sıra NATO ittifak ülkelerinin ABD'ye tam destek sağlayacağını ve üye devletlerinin hava

sahaları, limanlar ve askeri üsleri ABD'nin kullanımına açık olduğunu bildirmiştir (Polat, 2006, s. 96). ABD'nin Afganistan operasyonuna destekleyen ülkeler arasında Türkiye'de bulunup ve OEF operasyonunda önemli rol oynamıştır. Küresel çapta ülkelerin ABD'nin Afganistan'daki operasyonunun desteklenmesine bakacak olursak, bu operasyon genel olarak uluslararası toplumca kabul edilmiş ve onaylanmıştır (Karakaya, 2010, s. 104-105).

Saldırı hazırlıkları başladığında Taliban rejimi, ABD'ye müzakere çağrısında bulunup ve Bin Ladin ile ilgili kanıtların gösterilmesini istemişlerdi ve Taliban savaş yerine görüşmeye hazır olduklarına bildirmişlerdi. Ayrıca Afganistan'a karşı yapılacak saldırıyı kınamış ve *Cihat* için hazır olduklarını bildirmişlerdi. Bunun yanısıra Bin Ladin yayınladığı bir videoda kendisine ve Afganistan karşı açılmış savaşı aslında tüm İslam dünyasına karşı açılmış bir savaş olarak nitelendirmiş ve bu saldırıları yapanlara da tehdit ederek bundan sonra onları rahat bırakmayacağını dile getirmişti (Gündüz, 2001, s. 150-158).

Fakat bütün girişmeler ve diplomatik görüşmeler ABD'nin isteklerine yerine getirmedikleri için 7 Ekim 2001'de OEF operasyonu başlatıldı ve operasyonun ilk amaçları ise Taliban'ın çoğunlukta bulunan Kabil, Kandahar ve Celalabat vilayetleri idi. Bu bölgelerde hedefleri vurmak için savaş uçaklardan bombalar ve savaş gemilerden füzeler atılmıştı. ABD öndeliğindeki OEF operasyonu üç farklı operasyon; yıldırma, temizlik ve süpürme hareket çerçevesinde ilerlemekteydi. Yıldırma hareketiyle ABD savaş gemilerden ve savaş uçaklardan fırlatılmış füzeler ile terörün yuvalarını ve kaçışta olduğu liderlerini hedef alırken, Temizlik hareketi ile farklı üslerden uçan B-52 uçakları ile terörün kamplarına ve silah depolarına bomba yağdırmış ve ardından Süpürme hareketi ile özel hareketleri ile Kabil'e girip Taliban ve El-Kaide liderlerini tutuklamak için planlamıştı (Akkurt, 2005, s. 243-252).

ABD ve İngiltere ortak bir hava saldırı düzenleyip B-1 ve B-52 savaş uçaklarını kullanarak Taliban ve El-Kaide örgütünün bulundukları yerleri bombardıman yapmışlardı. Yaklaşık bir hafta süren hava saldırılarda ABD Afganistan'daki terör

yuvalarını ve kamplarını yıktırmak için son model akıllı füzeleri, Tomahawak füzeleri, Cruise füzeleri, sığınak delici ve birçok diğer silahlar kullanıp ve otuzdan fazla stratejik ve askeri hedefleri vurmuştu. Yıldırma saldırıların sonucunda Taliban'ın askeri ve stratejik noktalar 90% hasar görüp kullanılmayacak hale gelmişti ve böylece ABD Taliban'a büyük ve etkili bir darbe indirmiş olup Taliban'nın liderleri ve Usame bin Ladin'in dağlara kaçmasına neden olmuştu (Akkurt, 2005, s. 245-252).

Saldırının ilk günlerinde sadece hava yoluyla Taliban'ı bastıran ABD, karadan yereli güçlerini kullanmak üzere Taliban'a karşı Afganistan'daki direnişleri özellikle Kuzey İttifak'ın liderleri ile iletişime geçip, karadan Taliban'a karşı saldırılarını başlatmasına gerçekleştirmişti. CIA ajanları ile planlanan Temizlik ve Süpürme hareketleri ile karadan ilk başta kuzey vilayetlerden başlamış ve ilk itapta Kunduz ve Mezar-e-Şerif vilayetlerini Taliban'ın elinden almışlardı. Kunduz'da savaşıyan Taliban çatışmalardan sonra Kunduz'da esir kalmış ve kendilerini Abdul Raşid Dostum'a teslim etmişlerdi. Kunduz ardından birçok diğer kuzey vilayetler Kuzey İttifakının eline geçip ve onların Kabil'e doğru ilerlemesine yol açmıştı (Muzhda, 2003, s. 170-176). Böylelikle Kuzey İttifakı ABD'nin bombardımanlar ve özel hareketlerin yardımı ile ilerledikçe Taliban birçok bölgede yenilgiye uğrayıp en son 12.Kasım'da Kabil'i terk etmek zorunda kalmışlardı (Beg, 2001, s. 102).

Afganistan'ın büyük bir kısmına hüküm süren Taliban ABD saldırısından sonra özellikle Kuzey İttifakının da katıldığı operasyonların karşısında başarısız kalmış ve Taliban güçleri esir kalıp ya da öldürülmüşler veya merkez ve daha sonra Kandahar'a doğru kaçmışlardı. 12-Kasım'de başkent Kabil Kuzey İttifakının eline düştüğünde, Taliban güçleri Taliban'ın merkezi olarak bilinen Kandahar iline doğru kaçmışlardı. Taliban'ın Pakistan'a geçişlerine ve onlara sığınak yerleri sağlayan bu il birçok açıdan Taliban için önemli bir bölge sayılmaktadır. Taliban'ın bütün askerleri bu ilde topladığında bu ilden ABD ve Kuzey İttifakına karşı bütün güçle savaşmaya devam etmişlerdi. Ancak ABD'nin sürekli bombardıman hareketleri ve karadan ise özel hareket ve Kuzey İttifakının saldırılarına karşı çok fazla dayanamayıp Kandahar'dan Pakistan'a

kaçıp ve Kandahar'ı Kuzey İttifakı güçlerine teslim etmişlerdi. Böylelikle 7.Aralık.2001 Taliban'ın elinde kalan en son bölge de onlardan temizlendi ve Taliban fiili olarak Afganistan'dan kaçıp gitmişler ve İmaret-i İslam-i Hükümet-i da yıkılmıştı (Safa, 2017, s. 43).

ABD ve Kuzey İttifakı güçleri Kabil ve Kandahar'ı Taliban'dan temizlediğinde, Taliban ve El-Kaide güçlerinin bir kısmı, Afganistan ve Pakistan sınırında sarp ve dağlık bir bölge olan *Tora Bora* bölgesinde kazdıkları mağaralar ve karargahlardan savaşımaya devam etmişlerdir. Bu kez ABD *Tora Bora'da Taliban* ve El-Kaide'yi imha etmek için Afgan savacıları ile birlikte hava ve karadan yaklaşık 2000 asker ile *Anakonda askeri operasyonu* yürütmüştür. El-Kaide'nin son bulunduğu nokta olan *Tora Bora* bölgesinde büyük bir savaş ortaya çıktı ve ABD o zamana kadar en şiddetli ve kapsamlı askeri operasyon olan *Anakonda* operasyonunda en son askeri teknolojilerini kullanarak *Tora Bora* bölgeyi kaç gün içinde onlerce bomba yağdırmıştı. Nitekim *Tora Bora* bölgesi de Taliban ve El-Kaide'den temizlendi ve yaklaşık 2000'e yakın terör güçleri öldürüldü. Ama ne yazık ki ABD bu operasyonda ana hedefi olan Bin Ladin ve Molla Ömer'i ne tutuklayabildi ve ne de öldürebilmişti. İki lider kayıplardan sonra Pakistan'ın FATA ve diğer kabile bölgelerine kaçıp Pakistan'da saklanmışlardı (Abbas, 2014, s. 79-80; Degen & Reardon, 2021, s. 165-170).

Sonuçta, ABD'nin askeri müdahalesi sonucunda Taliban rejimi devrilip güçlerini bazıları teslim olup diğerleri ise Pakistan'a doğru kaçmışlardı. Bunun yanı sıra Afganistan'daki El-Kaide örgütünün üsleri ve kampları tahrip edilip Bin Ladin dahil lideri ve güçler Pakistan'a doğru kaçmışlardı. ABD, Afganistan müdahalesinde iki ana amacı takip etmekteydi. Birincisi Terör faaliyetlere zemin oluşturan ve El-Kaide'nin faaliyetlerine ve liderlerine yataklık yapan Taliban rejiminin devrilmesi ve El-Kaide örgütünün kamplarını yıkmak ve liderlerini öldürmek ya da tutuklamak ve ikincisi ise Afganistan'da demokratik ve kapsamlı bir hükümetin oluşumuydu. Müdahale sonrasında ABD, Taliban rejiminin devrilmesiyle bir askeri başarı elde eden ABD savaşından dolayı yokluğu ile mücadele eden ve birçok problemlere karşılaşılan Afgan halkına yardım amaçlı

ABD ve BM yardım paketleri çıkartmış ve bu paketler kapsamında birçok diğer yardımların yanısıra Kasım ayında 30,000 tondan fazla yemek ve yiyecek yardımlarda bulunmuştu (Akkurt, 2005, s. 255-257).

2.5. Askeri Müdahalenin Sonuçları

ABD'nin Afganistan'daki askeri müdahalesi yaklaşık iki ay sürüp ve ABD lehine başarıyla sonuçlanmıştır. Bu müdahalenin sonucunda Taliban rejimi devrilmiş ve Afgan halkı Taliban hakimiyetinden kurtulmuşlardı. Savaşın sonra Taliban savaşçıları silahlarını bırakıp normal hayata dönüp bazıları de yeni kurulmuş devlete katılmışlardı. Üst düzey Taliban liderleri ile Hamit Karzay yönetimi tarafından görüşmeler gerçekleştirilmiş ve onların da tekrar normal hayata dönmeleri istenmişti. Fakat bu girişimler ABD tarafında reddedildiğinde Taliban liderleri Molla Ömer dahil Pakistan'a kaçıp orada sığınmışlardı (U.S Congress, 2021b, s. 3). Taliban fiili olarak iktidardan geri püskürtüldüğünde Afganistan harbe dönüşmüştü müdahale sırasında yağdırmış füzeler ve bombalar neticesinde Afgan halkının can ve malına da neden olmuştu ve Taliban rejiminden sağ kalan yerler ve kurumlar da yerle bir olmuştu. Dolayısıyla müdahaleden sonra Afganistan'ın yeniden yapılanması için politikalar ve stratejileri geliştirilmeliydi.

Müdahale sonrası Afganistan'da bir iktidar boşluğu ortaya çıkmıştır ve 2001'den sonra hükümet nasıl olacağı ve Afganistan'ın geleceği nasıl şekilleneceğine dair farklı görüşler ortaya çıktı. Bu doğrultusunda 14 Kasım 2001'de 1378 sayılı kararında, Afganistan'da düzen, güvenlik ve istikrarın sağlanması için tüm tarafları kapsayacak bir şekilde demokratik bir hükümetin kurulmasını öngörüp ve bu yeni hükümetin oluşumunu ve gelişimini hızlandırabilecek bir barış gücünün kurulmasını öngörmüştü (UNSC, 2011).

Dolayısıyla BM'nin kararı uyarınca Afganistan'da demokratik bir hükümetin kurulması için 27 Kasım'dan 5 Aralık 2001'e kadar Almanya'nın Bonn şehrinde bir Konferans düzenlenmiştir. Bonn Konferansı olarak da bilinen bu konferans BM'nin himayesi altında, Türkiye de dahil on dokuz gözlemci ülke ve Afganistan'dan ise Kuzey İttifakı, Pakistan'ın desteklediği Peşaver grubu, eski kral Zahir Şah'ının gönderdiği Roma

gurubu, Afganistanlı mülteciler gurubu, Taliban karşıtı gruplar, İran destekli Kıbrıs gurubu ve Afganistan'ın diğer etnik guruplarının önde gelen liderlerin katılımıyla gerçekleştirmiştir (Dobbinsa, 2008, s. 77-78).

Afganistan için yeni bir sayfaı açılacak bu konferansta alınan kararlar üç ana konu üzerinde yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Birincisi, Afganistan'da iktidar boşluğu doldurmak için, altı aylık bir geçici hükümet ve ondan sonra bir geçiş hükümet kurulmak, yeni Anayasa çıkarmak ve hukuki düzenlemeler yapmak için *Loya Cirga*'yı toplamaktı. İkinci en önemli konu ise Afganistan'ın yeniden yapılanması ve kalkınması için siyasal, sosyal ve finansal yardımları öngörülmüştü. Son olarak ise Afganistan tekrar uluslararası terör ve dehşet yuvasına dönmek için BM himayesinde UGYK'nin oluşumu ve derhal faaliyete başlamasıydı (Salihy, 2014, s. 109).

Nitekim 5 Aralık 2001'de Bonn Anlaşması'nın imzalanması ile bir geçici hükümetin kurulmasına karar verilmiş ve yeni kurulmuş hükümete ve Afganistan'da güvenliği ve istikrarı sağlamak için 18 ülkenin kuvvetlerinden oluşan bir Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvvetleri'nin (UGYK/ISAF) güçlerinin oluşumu ve Afganistan'da konuşlandırılması öngörülmüştü. Bunun ardından ise BMGK 20.Aralık.2001'de 1386 sayılı kararı ile Kabil ve çevre bölgelerinin güvenliğini sağlamak ve yeni geçici hükümete danışmanlık yapacak UGYK'nin oluşumuna ve konuşlandırılmasına onaylamıştı (UNSC, 2001).

Bonn Anlaşmasında öngörüldüğü gibi 22 Aralık 2001'de Hamid Karzay önderliğinde Afganistan'ın geçici hükümeti seçildi ve bu hükümet Afganistan'da yaşayan bütün halkı temsil etmek amacıyla, 11 Peştun, 8 Tacik, 5 Hazara ve 3 Özbek etnike mensup olan bakandan oluşmaktaydı (Aksoy, 2016, s. 70). Kabil'de resmi bir törenden sonra göreve başlayan hükümet ilk altı ay içerisinde 30 kişilik bir geçici yönetim kurulmuş ve ardında ise *Loya Cirga*'yı toplayarak Anayasa düzenlenmiş ve seçimleri gerçekleştirmek için 22 kişilik bir komisyon oluşturmuştur. Komisyon da iki yıl içerisinde seçimleri gerçekleştirmek ve güçlü bir devlet oluşturmak için görevine başlamıştır.

Bunların yanısıra geçiş hükümet yeni Anayasa taslağını hazırlamak için Yüksek Mahkeme'yi de kurulmuştur (Turabi & Asgar, 2015, s. 71-72).

Geçici hükümetinin ardından Geçiş Hükümet 4 Ocak 2004'te *Loya Cirga*'yı toplanmış ve Cirga'nın sonucunda Afganistan'ın yeni Anayasası düzenlendi ve böylece ilk defa Afganistan'da seçim ve seçilmek hakkı ortaya çıkmıştı. Bunun ardından 9.Ekim.2004'te cumhur başkanlık seçimleri yapıldı ve seçimlerde yine Hamid Karzay oyların 55,4%unu alarak beş yıllık bir süre için Afganistan'ın ilk seçilmiş Cumhur Başkan'ı olarak seçilmişti (Shakir, 2020, s. 80). Bonn Anlaşması'nın da vurguladığı gibi, Karzay yönetimi ülkede barış getirmek, istikrar sağlamak, kapsamlı bir hükümet oluşturmak, iktidarda bütün etnik gruplar özellikle azınlıkların katılımını sağlamak, insan hakları, kadın ve ocuk haklarına saygı göstermek, sosyal adaleti sağlamak, silahlı grupları etkisiz hale getirmek, din ve ifade özgürlüğünü sağlamak ve Afganistan'ı demokrasiye yönlendirmek gibi konuları ne plana alarak göreve başlamıştır. (Obayda, 2017, s. 42-44) Yeni kurulmuş hükümetin ve Afganistan'ın yeniden inşasına ve güçlenmesine yardımcı olmak için oluşturan UGYK göreve başladığında Afganistan hükümetine danışmanlık yapıp, kurumların oluşumuna ve güçlenmesine katkı sağlanmış ve Afganistan'da güvenliğini sağlamak ve Afganistan'ın yeniden inşasına katkıda bulunmak için farklı programlar yürütmüştür (Safa, 2017, s. 51-52).

ABD müdahalesinin bir diğer sonucu ise Afganistan'ın dış ülkeler ile ilişkisinin yeniden başlamasıdır. Taliban rejiminden sonra Afganistan'ın alt yapısını inşa etmek ve devleti güçlendirmek amacıyla dış ülkelerle görüşmeler ve ikili ilişkiler artırılmıştır. Türkiye, Pakistan, Hindistan, Çin ve ABD Afganistan'ın yeniden inşası ve kurumlarının güçlendirilmesi ve ikili ilişkilerin yeniden başlaması için yatırım yapan ilk ülkeler arasında yer almaktadırlar (Yaqoobi, 2018, s. 43-45).

Bonn Konferansından sonra Afganistan'ın yeniden yapılandırması için bölgesel ve küresel çapta birçok konferanslar gerçekleştirilmiştir. Bu konferanslarda; 2003'de 60 ülkenin katıldığı Tokyo konferansında Afganistan'a yapılacak yardımlar ele alınmış ve

neticede ülkeler yaklaşık 6 milyar dolar yardımda bulunmuşlardı. Ardından ise 2004'te Berlin Konferansında Afganistan'ın hukuki sistemi, askeri kuvvetlerinin kuruluş ve birçok diğer konular ele alınmış ve Afganistan'da istikrar sağlanıncaya kadar uluslararası toplumun var olması ve desteklenmesi gerekli görülmüş ve aynı zamanda devletler yine 8 milyar dolarlık bir yardım paketini onaylamışlardı. Bundan sonra ise 2006'de Londra konferansında Afganistan'ın askeri kuvvetlerinin güçlendirmesi ele alınmış ve Afganistan'da istikrarı sağlamak için UGYK ve Afganistan'ın askeri kuvvetlerine karşı savaşı gruplar ile etkileşime girip onları etkisiz hale getirmek konusunda tartışmalar yapılmıştır. Bu konferansta 2001'den sonra isyancılar ile ilke barış görüşmeler için adımlarını atılması öngörülüp ve bu amacı elde etmek için bir kez daha 8 milyar dolarlık bir yardım paketi onaylatılmıştı. Ardından ise Afganistan'ın yargı sistemine ele alınacak 2007'de Roma konferansı gerçekleştirilmiştir. Afganistan'ın gelişimi ve sistemin güçlendirilmesi için yine 2008'te Paris konferansı, 2009'te Moskova konferansı, 2010'de Londra ve Kabil konferansı gerçekleştirilmiştir. Adı geçen konferanslarda Afganistan'da istikrarın sağlanması, sistemin oluşturulması ve güçlendirilmesi ile ilgili birçok yardımlar ve yatırımlar öngörülmüş ve böylece Afganistan'ın kapıları dış dünyaya açılmıştır (Salihi, 2014, s. 110-111).

ABD'nin Afganistan müdahalesi Afganistan kadar bölge ülkeler için de önemli etkileri olmuştur. ABD'nin küresel terörle mücadele politikası aslında bir nevi ABD'nin dünyanın her yerinde askeri operasyonda bulunmasına ve birçok ülke ile iş birliği yapmasına neden olmuştur. Afganistan'ın kritik durumundan rahatsızlık duyan Ortaya Asya ülkeleri ABD'nin yeni dünya düzeninde önemli rol oynan ülkeler arasında yer almaktadırlar. Dolayısıyla OEF sırasında ABD'ye katkıda bulunan Orta Asya ülkeleri hava sahalarını, hava alanlarını ve askeri üslerini ABD'nin güçlerine açılmışlardı. Orta Asya ülkelerinin ABD'ye karşı gösterdiği olumlu tavır aslında, bölgede Rusya ve Çin etkisinin azaltılması ve aynı zamanda Afganistan'dan gelen köktendinci grupların ve birçok sorunların yok edilmesinden kaynaklanmaktadır (Erhan, 2004, s. 143-144).

Orta Asya'nın yanısıra ABD'nin Afganistan'a askeri müdahalesi Güney Asya ülkeleri de önemli ölçüde etkilemiştir. Saldırı sonrasında ABD bölgede hakimiyetini sürdürebilmek ve Orta Asya ülkelerinin enerjisini Güney Asya'ya aktarmak için Afganistan'dan sonra Pakistan'a yakınlaşmaya başlamıştı. ABD ve Pakistan'ın yakınlaşması Hindistan'ın rahatsızlığına neden olmuştur. Güney Asya bölgesinde etkili güçler olan Hindistan ve Pakistan aynı zamanda ABD ile birçok konuda iş birliği yapmaktadırlar. Nitekim ABD bölgede dengeleri korumak ve iki ülkeyi kendine yakın tutmak, herhangi bir problemin ortaya çıkmasına engellemek için engelleyici politikalar izleyip ve her iki ülke ile çok taraflı politikalar izlemeye başlamıştır (Büyükbaş, 2006, s. 84-85).

Son olarak ABD Afganistan'a yaptığı müdahale neticesinde Güney Asya, Orta Asya ve Ortay Doğu bölgelerde dengelerin değişmesine neden olup ABD'nin küresel güç mücadelesi yeni bir anlam ve yen bir boyut kazanmıştır. ABD Afganistan'a müdahale yaptığında adı geçen bölgeler arasında köprü niteliğe sahip olan Afganistan'a hâkim olup stratejik bir konuma elde etmiş ve böylece bölgenin enerji kaynaklarına rahatlıkla erişilip ticari ve enerji rotalarının güvenliğini sağlayarak bölgelerinin enerjisini Güney Asya pazarların iletebildiğini öngörmüştür (Suyundikov, 2020).

Dolayısıyla Taliban rejiminin devrilmesinden sonra küresel ve bölgesel çapta yeni fırsatların doğmasını zemin hazırlayan Afganistan'ın istikrarı ve güvenliği her şeyden evvel ele alınmış ve ülkede istikrar ve düzen getirmek için UGYK ve NATO güçleri konuşlandırılmıştı. Türkiye de dahil olmak üzere 51 ülkenin katılımından oluşan NATO/UGYK güçleri görev süresince Afganistan'da düzen getirmek için farklı programlar yürütüp terör ve isyanı yenmek için birçok askeri operasyonlarda bulunmuşlardır.

2.6. Sonuç

Dünyada ve özelde ABD ve Afganistan'da büyük değişiklere neden olan 11 Eylül terör saldırıları birçok açıdan uluslararası güvenliği ve barışı için ve özelde Afganistan

için önemli bir olay kabul edilmektedir. ABD'ye karşı El-Kaide tarafından gerçekleştiren 11-Eylül terör saldırılar yaklaşık 3000 kişinin vefatına olmuştur.

Saldırlardan sonra küresel çapta teröre karşı kapsamlı bir savaş başlatılan ABD, kendini ve müttefiklerinin koruyabilmek için farklı güvenlik ve savunma stratejiler geliştirerek BM Antlaşmasının 51. maddesinde yazıldığı meşru müdafaa hakkını kullanarak terör saldırın faillerini cezalandırmak için hareket geçmiştir. Bunun yanı sıra yeni tehditlere karşı koyabilmek ve tehditlerin daha doğmadan ortadan kaldırılması için geliştirdiği Bush Doktrini çerçevesinde Önleyici Savaş ve Ön-Alıcı saldırı stratejileri uygulamaya başlamıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra yeni koşullar ile ve yeni tehditlere karşı koyabilmek için önleyici savaş stratejisi uygulamaya konmuştur. Önleyici savaş faaliyetleri tartışmalı bir konu kalır iken ABD BM Antlaşmasının 51 maddesine ve 11 Eylül terör saldırıları ile ilgili alınan BMGK ve NATO'nun kararlarına dayanarak Afganistan askeri müdahalede bulunmuştur. 7 Ekim 2001'de terör destekleyicisi ve radikal İslami düşüncelere sahip olan Taliban ve EL-Kaide terör örgütüne askeri operasyon başlatmıştır.

ABD'nin Afganistan'a yapılan askeri müdahalesi Taliban rejiminin devrilmesi ve El-Kaide örgütünün Afganistan'daki varlığının imha edilmesiyle başarıyla sonuçlanmıştır. Müdahaleden sonra Afganistan'ın yeniden inşası ve demokratikleşmesi içi Afganistan'da demokratik bir hükümet kurulup ve yeni hükümete güçlendirmek amacıyla UGYK kuvvetli oluşturulup Afganistan'da konuşlandırıldı. Demokratik hükümetin kurulmasıyla dışa kapalı ve harbe dönmüş olan Afganistan uluslararası arenada yeni hüviyet kazanıp küresel ve bölgesel kuruluşlara üye olarak dış ülkeler ile etkileşime girmiştir.

2001'den sonra yeni bir döneme şahit olan Afganlar ilk kez modern bir ana yasaya sahip olmakla birlikte seçim hakkına sahip ve yine ilk kez cumhur başkanlık seçimlerine şahit olmuştur. Afganistan'da bir demokratikleşme sürecine başlatılan bu müdahale Afganlar yeni bir umut kaynağı olmuştur. Diğer yandan ABD müdahaleden sonra El-kaide

ve Taliban'ın kalıntılarını yok etmek için Afganistan'ın farklı bölgelerine muharebe operasyonlar gerçekleştirip kendi asıl amacı yani Taliban'ın liderlerinin ve Usame Bin Ladin 'nin öldürme hedefini takip etmiş ve bu mücadelede NATO ve birçok diğer müttefiklerinin desteğini almıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Taliban’a Karşı Mücadelede NATO ve Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvvetleri (UGYK)

3.1. Giriş

ABD 11 Eylül terör saldırılarından sorumlu tutukları El-Kaide ve Bin Ladin’i ve onları destekleyen Taliban rejimine karşı savaş ilan edip ve 7 Ekim 2001’de Afganistan’a askeri müdahalede bulunmuştur. Müdahaleden sonra Afganistan’ın yeniden yapılandırması ve işleyen bir demokrasinin getirilmesi ve Afganistan’ı tekrar terörist yuvasına dönüşmemesi için küresel ve bölgesel çapta iş birliği yapılmıştır. Bu bağlamda ABD’nin terörle mücadelede en önemli müttefiki olan NATO savaş sonrası dönemde Afganistan’da istikrarın sağlanması ve yeniden yapılandırması için ABD önderliğinde 2003’te Afganistan’da yer aldı.

Dolayısıyla bu bölümde ABD’nin askeri müdahalesinden sonra Afganistan’da konuşlandırılan Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (UGYK) misyonu ve hedefleri ele alınıp NATO’nun bu misyona dahil olmasının nedenleri ve amaçları ele alınmıştır. ABD ve NATO’nun birlikte girdiği bu misyonda iki önemli operasyon bulunmaktadır. Biri çok uluslu NATO/UGYK tarafından yürütülen devlet inşası operasyonu ve diğeri ise ABD önderliğinde yürütülen terörle mücadele operasyonudur. Bu bağlamda yeniden yapılandırma ve kalkınma misyonu çerçevesinde NATO/UGYK’nin gerçekleştirdikleri ve uyguladıkları programlar ve stratejiler ele alınır iken terör ve isyancı güçlere karşı mücadelede ABD ve NATO’nun izledikleri ortak politikalar ve stratejiler ele alınmıştır.

Son olarak ise, Afganistan’da istikrarın sağlanması ve terörle mücadele operasyonları ABD ve NATO en önemli amacı olduğu için bu bölümde her iki güç tarafından uygulanan ortak politikalar ve bu politikaların sonucunda ortaya çıkan sonuçları ele alınır iken bu misyon başarı olup olmamasına dair bir analiz ortaya koyulmuştur.

3.2. UGYK Kuvvetleri'nin Afganistan Misyonu

ABD'nin müdahalesi başarıyla sonuçlandığında Taliban devrilip Afganistan'da bir iktidar boşluğu ortaya çıkıp güvensizlik ve iktidar üzerinde çatışmaların başlaması öngörülmüştü. Dolayısıyla Afganistan'ın tekrar içsavaşa doğru sürüklenmesini önlemek için ABD ve BM'nin önderliğinde Afganistan'ın bütün savaşan taraflarını kapsayacak şekilde 5 Aralık 2001'de Almanya'nın Bonn kentinde bir konferans düzenlenip Afganistan geleceği ele alınmıştı. Konferans sonucunda Bonn Anlaşması imzalandı ve bu anlaşma kapsamında ülkede güvenlik ve istikrarın sağlanması, ülkenin yeniden yapılandırılması, siyasal, sosyal ve ekonomik alanların geliştirilmesi, Afgan güvenlik kuvvetlerinin oluşturulması için yeni bir hükümet ve bu hükümete destek olabilecek bir barış gücünün konuşlandırılması üzerine karar verilmiştir (Yalçinkaya, 2009, s. 69-70).

Bonn Anlaşması'nın gereği, 20 Aralık 2001'de BMGK, 1386 sayılı kararı ile, ABD ve Türkiye de dahil olmak üzere 18 ülkenin askeri personelinden oluşacak çok uluslu bir gücün oluşumuna ve Kabil'de konuşlandırılmasını onaylamıştır. Böylece yeni kurulmuş Afgan hükümetine destek olacak ve barışı koruyacak UGYK/(ISAF *International Security Assistance Force*) adı altında oluşan barış gücü İngiltere liderliğinde Kabil'de 16 Ocak 2002'de görevini başlamıştır. 2003'e kadar asker sayısı 5000'e ulaşan UGYK çokuluslu bir kuvvet olduğu için komutası ise 6 aylık bir süre için kurucu devletlere devredilmiştir. İngiltere'den sonra UGYK kuvvetlerinin komutası Türkiye'ye ve ardından ise ortaklaşa Almanya ve Hollanda'ya devredilmiştir. 20 Haziran 2002'den – 10 Şubat 2003'e kadar UGYK'nin liderliğini yapan Türkiye, bu süreç içinde 200'dan fazla askeri personelini Afganistan'da konuşlandırmış ve Afganistan'ın geçiş hükümetine destek sağlamıştır (Keskin, 2013, s. 254).

UGYK/ISAF'in görevleri, BMGK'nin 1386 sayılı kararı ve Bonn Anlaşması uyarınca savaş sonrası dönemde istikrar ve barışı sağlamak için barış koruma bir operasyonu olarak nitelendirmiş ve bu amaç kapsamında, görevleri ise, Kabil ve çevresindeki bölgelerinin ve uluslararası kuruluşlarının güvenliğini sağlamak,

Afganistan’da güvenliği ve istikrarı sağlamak için Afganistan’ın geçici ve geçiş hükümetine desteklemek, Afganistan’ın güvenlik kuvvetlerini eğitmek ve yeni kurulmuş hükümeti otorite genişletmesinde yardımcı olmak, ve son olarak Afganistan’ın yeniden inşasına yardımcı olmak ve uluslararası insani yardım çalışmalarına destek olup ve bu görevleri yerine getirmek için gerekli önlemleri almaktı (BM Güvenlik Konseyi 1386 No’lu Kararı, 2022).

Kabil’de uluslararası kurumlar ve yeni kurulmuş hükümetinin çalışması için güvenli bir ortam yaratmaktan sorumlu olup ve hükümetin çalışmalarına destek sağlayacak UGYK kuvvetleri faaliyete başlamadan önce, 4 Ocak 2002’de Afganistan geçici hükümeti ile koalisyon güçler ve yerel güçler arasında roller ve görevler, kuvvetlerin büyüklüğü ve angajman kuralları konusunda bir Askeri Teknik Anlaşması (MTA) imzalamış ve Afganistan’daki misyonunu hukuki ve operasyonel ereve oluşturup askeri güçlerine hukuki dokunulmazlığı garanti altına almıştı. Bu anlaşma kapsamında Afgan hükümeti gerekli bilgileri ve tehditleri UGYK’ye aktarıp ve UGYK ise yerel duruma göre problemleri yanıtlayacakken kendi savunmasından sorumlu olup ve engelsiz bir şekilde hareket etmesi ise Afganistan hükümeti tarafından sağlanmıştır. Üstelik Afganistan’da istikrarı sağlamak için ve Bonn anlaşmasının gereği, Afganistan’ın geçiş hükümeti uluslararası kuruluşlar ve ABD’nin OEF operasyonu ile ortaklaşa hareket etmiştir (Saikal, 2006, s. 527).

UGYK’nin konuşlandırılmasıyla, Afganistan’da iki farklı görev ve stratejiyi takip eden iki farklı uluslararası askeri güç oluşturulmuştur. Birincisi OEF çerçevesinde muharebe operasyonları gerçekleştiren ABD ve İngiltere liderliğindeki koalisyon gleridir. 21 bin askere sahip olan bu koalisyonun hedefi terörle mücadele ve Taliban kalıntılarını dağıtmak ve imha etmek olup ve genelde Taliban’ı merkezi olarak bilinen güney ve doğu bölgelerde faaliyet göstermekteydiler. Diğer g ise 12 NATO ye ülkesi da katıldığı yaklaşık 5000 askeriden oluşan ve barış koruma görevini üstlenen UGYK güçleri olmuştur. Bu güçler BMGK verdiği yetki ile merkezi hükümete yardım edip ve

Kabil’de uluslararası kuruluşlarının güvenliğınden sorumlu olmuştu (Özer, 2010, s. 138-139; Diego, 2003).

Dolayısıyla müdahaleden sonra konuşlandırılan iki uluslararası güç Afganistan’da yeni dönemin başlamasına yardımcı olmuşlardı. 2001-2004 yıllar arası Afganistan için dönüm ve kritik yıllar olarak nitelendirebilir. Zira bu yıllarda iki defa *Loya Cirga* çağrıldı ve Afganistan’ın temel konular ele alınmıştır. UGYK güçleri ise bu dönemlerde barışı korumak, güvenliğı sağlamak ve insani yardımları yönlendirmek, yeni kurulmuş hükümetin kurumlarının oluşumuna ve güçlendirme konusunda önemli rol oynamıştır. Ayrıca araçsal rolüyle kültürel ve sosyal davranışlarıyla barışı koruma ve istikrar gücü olarak olumlu bir imaj ve güven inşa etmişti (Saikal, 2006, s. 528).

Ancak UGYK’nin sınırlı faaliyet alanı ve sadece Kabil’de görev yapması, UGYK’yi amaçlarının gerçekleşmesini engellemiştir. Dolayısıyla, geçiş hükümetine otorite genişletmesi ve bütün Afganistan’da güvenliğı sağlamak için Afgan güvenlik kuvvetlerinin oluşması ve ayrıca 2004’te gerçekleşecek ilk cumhur başkanlık seçimlerinin gerçekleşmesi için bütün ülkede istikrar ve barışı sağlamak maksadıyla UGYK’nin bütün Afganistan’da genişletilmesi ve NATO’nun devreye girilmesi ihtiyaç duyulmuştur. Zira UGYK’nin faaliyet alanı sadece Kabil ve çevresinde sınırlı olduğu ve kurucu devletlerce; UGYK barışı kuruma bir güç olarak nitelendirildiğı için, UGYK kuvvetleri aktif olarak herhangi bir muharebe operasyondan çekinmişlerdir. Bu durum nedeniyle, Kabil dışında farklı bölgelerde iktidar boşluğu yaratarak miliseler ve savaş ağlarının güçlenmesine neden olup güvensizliğe ve insani yardımlarının eşit bir şekilde dağıtılmamasına neden olmuştur (Waldman, 2003).

3.3. NATO Yönetiminde UGYK

Askeri müdahaleden sonra Afganistan’ın demokratikleşmesi ve Afganistan’ın yeniden yapılanması için ülke çapında farklı programlar ve politikaların uygulanması gerekmektedir. Fakat BMGK’nin yetki verdiği barış gücü sadece Kabil ve çevresindeki bölgelerin güvenliğınden sorumlu olduğu için merkezi bölgelerin dışında devlet inşası

programların yürütülmesi pek mümkün görülüyordu. Diğer taraftan da ABD'nin Afganistan'daki angajmanı konusunda birçok tartışmalar bulunmaktaydı. ABD'nin yetkilileri, Taliban'ı 'harcanmış bir güç olduğunu ve artık bir tehdit oluşturmayacak kadar 'çok kırıldığını' olduğunu beyan ederek, savaş sonrası ABD Afganistan'da kalıp kalmaması ile ilgili farklı görüşler sergilemekteydiler. Birçok uzmanlar ABD Afganistan'da ulus inşası ve barışı koruma görevini üstlenmemeli ve sadece terörle mücadele operasyonları sürmeli olduğunu ileri sürmüşlerdir. Tartışmalar sonucunda Başkan Bush 2001'den 2003 yılları arası Taliban ve El-Kaide kalıntılarına avlanmak için Afganistan'da OEF operasyonunu devam eder iken diğer yandan NATO ve diğer Avrupa ortaklarının da savaşa katılmanı desteklemişti (Durani, 2019, s. 42-47).

Böylelikle ABD'nin önderliğinde NATO'nun Afganistan'a girmesi için zemin hazırlanmış ve 2003'te BMGK 1510 sayılı karar ile, UGYK'nin Afganistan'daki temel amaçlarında herhangi bir değişiklik getirmeden UGYK'nin sorumluluğunu NATO'ya devrederek UGYK güçlerinin faaliyet alanını tüm Afganistan'a genişletilmesini onaylamıştır. Aynı kararda, NATO'nun, Afganistan'ın yeniden yapılanması ve işleyen bir demokrasinin geliştirilmesi, hukukun üstünlüğü ve modern dünyanın ilkelerine dayalı sürdürebilecek bir hükümetin kurulması için, askeri alanlarının yanı sıra sosyal ve siyasal alanlarda da çalışması öngörülmüştü (Muzaffary, 2008, s. 39). Böylece NATO 2003'ten sonra UGYK kuvvetlerinin komutanlığını, operasyon yürütme ve üs açma faaliyetlerini ve kuvvetlerinin planlanmalarını yapıp teröre karşı mücadelede kuvvetleri organize bir şekilde yürütmüştü (NATO-ISAF, 2021).

ABD'nin Afganistan'a askeri müdahalesinde lojistik bir rol oynayıp ve sadece siyasi ve askeri destekle sınırlı kalan NATO'nun 2003'te Afganistan'a girmesi ve terörle mücadelede doğrudan yer almasındaki temel nedenleri şöyle açıklanabilir. Her şeyden evvel NATO 11 Eylül saldırılardan sonra yeni dünya koşullara uyum sağlayabilecek ve yeni dünya tehditlere karşı koyabilmek için yeni politikalar ve stratejiler geliştirmeye başlamıştı. Bu doğrultusunda 2002'de gerçekleştirilen Prag zirvesi NATO'yu yeni bir hüviyet kazandırmasına yardımcı olmuştu. Prag zirvesinde dünyanın barışı ve güvenliği

ele alınır iken yeni tehditlerin özellikle terörizmin yeniden tanımlanması, NATO'nun genişlenmesi ve Avrupa dışı faaliyetlere katılması, gelebilecek yeni tehditlere karşı ön alma politikaların izlenmesi ve son olarak terör karşı mücadelede iş birliklerinin artırılması ve güçlendirilmesi öngörülmüştü (Karakaya, 2010, s. 145-147). Dolayısıyla 11 Eylül saldırılarından sonraki güvenlik ortamı, terörizmle küresel alanda mücadele arayışları NATO'nun Avrupa dışı operasyonlarda katılmasına ve ilk adımda ABD'nin başlattığı Afganistan operasyonun desteklenmesi ve Afganistan'a girmesine yol açmıştır (Berdal, 2016, s. 163).

NATO alan dışı misyonuna imza atar iken ABD dahil bütün üyelerini zor bir sınava sokmuştur. NATO'nun Afganistan'daki misyonu, müttefiklerin askeri yeteneklerinin ve siyasi iradelerinin bir testi olarak nitelendirmektedir. Zira 11 Eylül'den sonra üye devletler Avrupa sınırlarının ötesine geçebilecek ve terörizm ve kitle imha silahlarının (KİS) yayılması gibi yeni tehditlerle mücadele edebilecek yeni bir NATO yaratmaya çalışmışlardır. Bu nedenle Afganistan'daki misyon NATO'nun geleceği ve ittifakın siyasi iradesi açısından önemli olmuştur. Dolayısıyla Afganistan operasyonu NATO üyelerine örgütün küresel siyasette oynayacak etkili ve önemli bir rolü olduğunu göstermeleri için önemli bir fırsat sunmuştur (Rupp, 2006, s. 93-94).

İkinci neden ise 2003'te ABD'nin OEF operasyonun muharebe misyonunun sona ermesi ve ABD'nin Irak savaşına odaklanmasıdır. OEF operasyonu kapsamında Taliban ve El-Kaide'yi ağır darbeler indiren ve Afganistan'dan kovalayan ABD, savaş sonrası dönemde Afganistan ile ilgili açık ve net bir stratejiye sahip olmadığı için Afganistan'da devlet inşası programlar konusunda isteksiz yaklaşmaktaydı ki bu konu Afganistan misyonunu terörle mücadele bir operasyon olarak gören ABD ve NATO müttefikleri arasında bir sürtüşmeye de neden olmuştur (Durani, 2019, s. 43-45). Savaş sonrası dönemde Afganistan'da devlet inşası programlara titizlikle yaklaşan bakan Bush yönetimi NATO ve diğer ülkelerin Afganistan operasyonunda aktif olarak yer almalarını olumlu bakmakla rağmen kendi faaliyet özgürlüğünün kısıtlanmasından endişeliydi. (Lafraie, 2009, s. 553) Fakat savaşın ilerleyen yıllarda Afganistan ve Irak'ta güvenlik sorunları ve

terörle mücadele operasyonları zorlaştıkça, maliyeti yüksek olup ve savaşın kazanması kolay olmadığı anlaşıncı diğer ortaklar ve müttefiklerin önemi ve destekleyici bir güç olarak misyonda yer almaları vazgeçilmez bir hale gelmişti. Bu doğrultusunda bütün odağını Irak savaşına çeviren ABD, NATO ve diğer Avrupa müttefiklerinden yardım talebinde bulunmuştu. ABD'nin politika değişikliğine neden olan diğer faktör ise Afganistan'daki iç durumlarıydı. Müdahale sonrası devlet inşası programların gerçekleşmesi ve anayasa düzenlemeler için gerekli çalışmaların yapılması ve ilk cumhur başkanlığı seçimlerin gerçekleştirilmesi için Afganistan'ın ulusal birliği ve güvenliğinde umut verici derecede ilerleme sağlanmamıştı. Kabil dışındaki bölgelerde güvensizlik arttırmaktaydı ki bu durum Taliban ve El Kaide kalıntılarının tekrar faaliyete geçmelerine neden olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla Afganistan'ı tekrar kaosa sürüklenmekten kurtarmak ve Taliban ve El-Kaide kalıntılarının tekrar faaliyete geçmelerini engellemek adına ABD'den sonra Afganistan'daki durumu kontrol edebilecek tek bir güç NATO, BMGK'nin 1510 sayılı kararı ile Ağustos-2003'ten itibaren UGYK sorumluluğu üstelenerek Afganistan'da istikrarı sağlamak için aktif yer almıştı (Saikal, 2006, s. 528).

NATO, UGYK güçlerinin sorumluluğunu üstelenmekle ilk kez alan dışı bir misyona imza atmış ve NATO'ya üye olan ve olmayan 51 ülkenin askeri personelinin katılımıyla tarihin en büyük koalisyonlardan birini oluşturup 130,000'den fazla askeri personele sahip bir misyon kurulmuştur. Çok uluslu bir güç olan NATO'nun Afganistan'daki misyonu; UGYK kuvvetlerinin faaliyet alanının genişletmesi ve yeniden yapılanma ve kalkınma faaliyetlerinin desteklenmesinin yanı sıra, terör ve isyancı güçlere karşı mücadele, Afyon üretim ve ticaretine karşı mücadele etme, milisleri silahsızlanma ve toplumu kazandırma, Afgan güvenlik sektörünün reformu, yargı sisteminin reformu ve Afganistan'da demokratikleşmenin hızlandırılması, ülke çapında güvenliği sağlamak, Afgan güvenlik kuvvetlerini eğitmek, güçlendirmek, donatmak ve merkezi hükümeti güçlendirmek, Afganistan'ın yeniden inşası için birlikleri ve fonları artırmak, insanların yaşamlarını iyileştirmek, Afganistan'ın sorunları için siyasi çözümler bulmak ve son olarak ise terör

ve İslami köktendincilikle mücadele etmek olarak öngörölmüştü (Muzaffary, 2008, s. 40-41; Hassan & Lotfollahe, 2013, s. 69-70).

ABD önderliğinde NATO göreve başlar başlamaz, UGYK'nin faaliyet alanını 2003'ten 2006'ye kadar başkent Kabil başta olmak üzere dört aşamada; Afganistan'ın kuzey, Batı, Güney ve Doğusuna kadar genişleterek Afganistan'ın dört bir yanında uluslararası güçlerinin komutasını ve bölgelerin güvenlik sorumluluğunu üstlenmiş ve devlet inşası programlarını kapsamlı bir şekilde başlamıştı. Bu süreç içinde, 2003'te sadece 5000 askeri kuvvete sahip olan UGYK, 2006'ye kadar aşamalı bir şekilde asker sayısı 40,000'e ulaşmıştır (Khan, 2007, s. 59-61). Bunun yanısıra BMGK'nin kararları gereği Afganistan'da siyasi ve sosyal görevlerini yerine getirmek için ve Afgan hükümetine desteklemek ve Afganistan'ın yeniden inşası programları verimli bir şekilde yürütmek ve güçlerin koordineli bir şekilde hareket etmeleri için Yüksek Sivil Temsilci oluşturmuştu (Büyükbaz, 2006, s. 95).

NATO adına her görevi yapma yetkisine sahip olan Yüksek Sivil Temsilcisi Afganistan'ın sınırları içerisinde ve dışında NATO'nun Afganistan'daki misyonunu hızlandırmak için bölgesel ve uluslararası kuruluşlar ve devletler ile temas kurabilecek yetkiye sahipti. Ayrıca BMGK'nin kararları gereği, Afgan hükümetine terörizm, yolsuzluk ile mücadelede ve yerel silahlı kuvvetlerin eğitilmesine ve güçlendirilmesine yardımcı olmak için farklı devletlerin desteğini almak için çalışmıştı (Çetin, 2021, s. 1).

Dolayısıyla bahsi geçen amaçları elde etmek adına, NATO/UGYK 1510 sayılı kararı uyarınca Kabil dışında faaliyete başladığında SHAPE ve SACEUR'un hazırladığı (OPLAN-1419 ve 10302). çerçevesinde beş aşamada; koalisyon kuvvetlerinin değerlendirilmesi ve hazırlanması, bütün Afganistan'da NATO/UGYK güçlerinin konuşlandırılması, istikrarın sağlanması, güvenliğin devredilmesi, ülkeyi (*Afganistan'ı*) terk etmek Afganistan'daki misyonunu sonlandırmaya amaçlanmıştı. Bu bağlamda ise farklı platform ve konferanslarda Afganistan'a askerleri birliklerinin artırılmasını ve faaliyet alanını genişletilmesine ve operasyonel kabiliyetlerinin artırılmasına kurucu

devletlere aktarmış ve onların desteğini almıştır (Kocabaş, 2014, s. 10-11; Bowman & Dale, 2009, s. 14).

NATO ve ABD'nin Afganistan'daki misyonlarını ve amaçlarını birbirine bağlı ve değişken; devlet inşası ve terörle mücadele misyonu olarak iki ana amaca ayrılmak mümkündür. Devlet inşası programlarının uygulanması için önemli olan istikrarın sağlanması, ABD dahil NATO için çok zor bir göreve olarak tanımlanmıştır. Afganistan'da istikrarın sağlanması için NATO/UGYK, UNDP, UNAMA ve Afganistan hükümeti ile birlikte Sivil-Askeri İş birliği (CIMIC)¹⁹ çerçevesinde İl İmar Ekipleri (PRT), Güvenlik Sektörü Reformu-(SSR)²⁰, Silahsızlandırma, Dağıtılma ve Yeniden Entegrasyon (DDR)²¹, DIAG²² ve birçok diğer programları yürütmüştür. Bunun yanı sıra NATO/UGYK operasyonel alanı tüm Afganistan'ı kapsadığında, BMGK, Eylül.2007'de 1776 sayılı kararı ile NATO'yu; milisleri silahsızlandırmaya, adalet sisteminde reform yapmaya, Afgan güvenlik kuvvetlerini eğitmeye, seçimler için güvenliği sağlamaya ve narkotik endüstrisiyle mücadele etmeye de görevlendirmişti (U.S Congress, 2008, s. 5).

İl İmar Ekip (Provincial Reconstruction Team-PRT): Savaş sonrası merkezi hükümetinin kontrolü olmadığı bölgelerde yeniden yapılanma projelerini bir güvenlik aracı olarak kullanmaya yönelik devlet inşası metodolojisinin bir parçası olarak tanımlanan İl İmar Ekip (Provincial Reconstruction Team-PRT); Afganistan'da farklı bölgelerde güvenliği, yerel yönetim ve altyapı geliştirilme için oluşturulmuştu. PRT'ler ilk kez ihtiyaçlar hakkında bilgi edinmek, halk arasındaki çatışmalarda caydırıcı rol oynamak ve halk arasında güven inşa etmek için 2002'de OEF komutanlığı tarafından stratejik konuma sahip olan Gardız, Kunduz, Bamyān, Mazar-e Şarīf, Kandahar,

¹⁹ Civil-Military Co-operation: Muharebe operasyonlarının yanı sıra savaş sonrası bölgelerde yeniden inşa programları yürütmek veya bilgi edinmek adına yerel yetkililerle sivil nüfus, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları ile resmi ilişkiler kurduğu bir araçtır.

²⁰ Security Sector Reform

²¹ DDR-Disarmament, Demobilization and Reintegration

²² DIAG-Disbandment of Illegal Armed Groups

Celalabat, Herat ve Parvan illerinde faaliyete başlayıp terörizm, savaş ağaları, işsizlik ve ezici yoksulluklarla mücadele etmişti (Hemmings, 2012, s. 46).

PRT modeli aslında NATO'nun genişleme stratejisinde bir araç olarak da kullanılmıştır. BMGK'nin kararı üzerinde NATO/UGYK'nin genişlenmesi birçok UGYK kurucu ülkeler tarafından, güçlerinin tam muharebe kapasiteye sahip olmadıkları ve Afganistan'da sadece barışı korumak için konuşlandırıldığını öne sürerek, UGYK'nin terör ve isyana karşı mücadelede rol almasına karşı çıkmışlardı. Ancak PRT'nin temel hedefleri devlet inşası, Sivil-Askeri olması ve UGYK'nin Afganistan'daki misyon ve programlarıyla pek çok benzerlik taşıması nedeniyle, UGYK kuvvetlerinin Afganistan genelinde PRT çerçevesinde faaliyet göstermesine karar verilmişti. Bunun yanı sıra, kurucu ülkeler birliklerinin kullanılması ve angajman konusunda askeri faaliyetlerini sınırlandıracak yasalar ve yönetmelikler çıkarmışlardı. Dolayısıyla PRT NATO/UGYK'nin genişlemesinde bir tavan hazırlanmış ve Afganistan'da barış ve istikrara katkıda bulunmak için bir genişletme metodoloji olarak kullanılmıştır (Kocabaş, 2014, s. 11).

Küçük ekipler haliyle faaliyet yapan PRT ekipleri Afgan merkezi hükümetinin yetkisini genişletmek, güvenliği artırmak ve yeniden yapılanmayı teşvik etmek üzere üç ana hedefi bulunmaktaydı ve bu amaçları merkezi hükümetin kurumlarını güçlendirerek ve faaliyet alanlarını genişleterek, temel hizmetleri sağlayarak, Kabil merkezli bazı STK'ları ve uluslararası kuruluşları ülkenin kırsal bölgelerine çekmeye çalışarak, halk ve devlet ilişkisini güçlendirerek, ulusal ve uluslararası aktörlerle işbirliği yaparak ve Afganistan'ın yeniden inşası için koşulları kolaylaştırarak elde etmeye çalışmıştır (Makel, 2011, s. 1-2). Dolayısıyla 2001-2014'e kadar NATO/UGYK çerçevesinde PRT'ler ise, kültür, siyasi, sosyal, eğitim, sağlık, tarım, imar ve inşaat projeleri, adalet geliştirme, güvenlik, ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasında koordinasyon yapma gibi ve birçok diğer projeleri farklı mekanizmlerle gerçekleştirmiştir (Eronen, 2008, s. 7-10).

PRT'ler Afganistan'da il düzeyinde faaliyet gösterip NATO/UGYK üyesi ülkelere liderlik ve desteklenerek ilk ortak ve entegre bir askeri-sivil ekip olup NATO/UGYK'nin

kamu diplomasi niteliğine sahip olmuştur. PRT’ler ABD, NATO güçleri ve Afganistan’ın askeri personel ve sivil hükümet yetkililerinden oluşan 26 ekipten oluşmuştur. Tabii en çok askeri personele sahip olan ABD PRT’lerin 12’sini yönetirken diğer 14’ünü ise NATO/UGYK kurucu ülkelerece yönetilmiştir (Matwiczak, 2009, s. 2). PRT’ler yerel yönetim yetkililerin, uluslararası kuruluşların, sivil toplum kuruluşların ve sivil toplumun, Afganistan’da yeniden yapılanma, siyasi geçiş, sosyal ve ekonomik kalkınmaya katılması için yeterince istikrarlı bir ortam oluşturmaya çalışmıştır (ISAF-PRT-Handbook, 2010, s. 90-92).

Fakat bütün faydalı programlara rağmen muhafazakar ve din ve geleneğe bağlı olan bir toplumun modernleşmesi için uygulanan politikalar, demografiyi ve toplumsal duyarlılığı kökten değiştirecek bir dizi olgu ve girişimin yanı sıra toplumsal yapıya uygun olmayan alanlarda çalışan STK’ları ve projeleri desteklemek, var olmayan değerleri ortaya çıkartılması ve birçok diğer konular PRT programlarının tam başarılı olmasını engel oluşturup PRT programlarının karşısında bir nevi nefret yaratmıştı (Şen, 2022, s. 87).

Güvenlik Sektörün Reformu (SSR): PRT’nin yanında Afganistan’da istikrar sağlanmasında en önemli olan bir diğer misyon ise SSR ya güvenlik sektörün reformudur. Taliban rejiminin sona ermesinden sonra, Afganistan’ın istikrarı ve güvenliği için UGYK konuşlandırılmışsa da Afganistan’da barışı korumak ve savaş sonrası dönemde yeni kurulmuş devletin geleceğine tazmin etmek amacıyla Afganistan’ın kendi ulusal güvenlik gücü olması öngörülmüştü. Bonn Konferansından sonran, Nisan 2002’de Cenevre’de düzenlenen konferansta Afganistan güvenlik sektörü ele alınmış ve bu konferansta güvenlik sektörü farklı ülkelerin önderliğinde beş sektöre bölünmüştü. Beş güvenlik sektörü ise, Ulusal Ordu-ANA²³ reformu ABD, Polis-ANP²⁴ reformu Almanya, yargı reformu İtalya, DDR Japonya ve uyuşturucuyla mücadelede ise İngiltere’nin liderliğinde yürütülmesi öngörülmüştür (Hartzell, 2011, s. 3-4).

²³ Afghan National Army-ANA

²⁴ Afghan National Police-ANP

SSR'in gerçekleştirilmesi için her şeyden evvel Afganistan'ın güvenlik güçlerinin oluşunu için tüm silahlı grupların ve bireylerin imha edilmesi gerekmektedir. Zira ise, 30 yıl süren savaş nedeniyle ve silahların toplanmaması ülkede, Taliban dahil isyancı hareketleri, savaş ağıaları, narkotik ticareti ve genel suç oranının artışına neden olup Afganistan'da yüksek düzeyde gvensizliğıe yol açmıştı. Dolayısıyla silahlı grupların dağıtılması ve terhis edilmesi için 2003'te Japonya'nın önderliğinde ve UNDP ve UNAMA'nın yardımıyla DDR (Silahsızlandırma, Dağıtma ve Yeniden Entegrasyon) ve 2005'te ise DIAG (Yasadışı Silahlı Grupların Dağıtılması) programlar yürütülmüş ve silahlı grupları, sorumlu olmayan silahlı bireyleri ve diğerk devlet dışı silahlı aktörleri terhis edilip tekrar topluma kazdırmaya çalışılmıştır. Bunun yanısıra, eski savaşlardan kalan ağıır ve hafif silahların toplanması ve yok edilmesi, Anti Personel Mayınların temizlenmesi ve imha edilmesi için de farklı programlar yürütülmüştür (Thruelsena, 2006, s. 13-16). Bu programlar kapsamında yaklaşık 100,000 sorumlu olmayan silahlı gruplar ve bireyler terhis edilip ve onlara mesleki eğıitim, kültür, küçük işletme deşteğı, tarım paketleri ve sanat programlar yoluyla tekrar topluma kazandırılıp veya Afganistan'ın güvelik sektörüne dahil edilmişlerdi (Bhatia & Sedra, 2009, s. 286). Bunun yanısıra 100,000'den fazla ağıır ve hafif silahlar toplandı ve 400 tondan fazla mühimmat yok edilmiştir (SedraB & Bhatia, 2008, s. 129-130).

Afganistan güvenlik sektörünün oluşumuna ve güçlenmesine zemin oluşturan DDR ve DIAG programlarına paralel 2002'de ABD'nin önderliğinde ANA-Afganistan Ulusal Ordusu'nun oluşumu ve Kabil Askeri Eğıitim Merkezi-KMTC'nin²⁵ tesis etmesi başlatmıştı (Thruelsena, 2006, s. 32). SSR reformu çerçevesinde güvenlik güçlerinin operasyonel kabiliyetine ulaşması ve ülke çapında güvenlik ve muharebe operasyonlarda aktif olarak katılmaları ve güvenliğı sağılayabilmek için 2014'e kadar yaklaşık 350,000 askere kadar ulaşması ngrlmşt. Bu bağılamda ABD ANA reformu için çalışırken, Almanya ise Ulusal Polis Akademisinin oluşumuyla Afgan hükümetine Ulusal Polis-ANP ve sınır polis birliğinin oluşumuna desteklemiş ve temel eğıitim ve ekipmandan yoksun

²⁵ Kabul Military Training Center-KMTC

eski savaşçıları yeni ANP'ye dahil etmiştir. Fakat görevin ölçeğiyle ilgili sınırlı kaynaklara sahip olan Alman polisi reform projesi öngörülen hızda ilerleme sağlayamadığı için ABD'de polis reformu için eğitim ve geliştirme programları gerçekleştirmiş ve 2006'ye kadar yaklaşık 50,000 polis ve 12,000 sınır gücü oluşturulmuştu (SedraA, 2006, s. 97).

ABD ve NATO SSR sürecini denetlemek ve süreci daha iyi yürütüp tüm uluslararası polis programlarının koordineli olması ve kayda değer bir değişiklik yaratmak, yeterli fonu sağlayabilmek ve SSR reformuna yeni enerji ve yön sağlayabilmek için 2006'de Ortak Koordinasyon İzleme Kurulu (JCMB)²⁶ Birleşik Güvenlik Geçiş Komutanlığı-Afganistan (CSTC-A)²⁷ oluşturulup ve bunlara paralel SSR sürecine destek olarak Avrupa Birliği Polis Misyonu (EUPOL)²⁸ da 2007'de Afganistan'a göreve başlamıştır. Bunun yanısıra SSR reformunda yardımları ve eğitimleri bir üst düzeye çıkartmak ve Afgan güvenlik güçlerine gelecek aşamalara hazırlanmak ve ANA ve ANP reformu için daha enerjik ve sistematik bir yaklaşım sergilemek amacıyla 2009 NATO Eğitim Misyonu-Afganistan'ı (NTM-A)²⁹ kurulup ve ANA ve ANP eğitimini yürütmüşlerdir. CSTC-A ile koordineli bir şekilde yürütölen bu program kapsamında Afgan güvenlik güçlerinin eğitilmesi, güçlendirilmesi ve donatılması öngörölüp ve Afgan Ordusunu ve Polisini yönetmekten sorumlu bakanlıkların kapasitesinin güçlendirilmesi de dahil olmak üzere liderlik ve kapasite geliştirilmesine odaklanmıştı (Murray, 2011, s. 48-52).

Afgan güvenlik güçlerinin güçlenmesine yönelik NATO ve uluslararası topluluk tarafından güvenlik güçlerinin aylık masraflarını, askeri donanımlarının giderlerini karşılamak için Afganistan için Hukuk ve Düzen Güven Fonu (LOTFA)³⁰, Afganistan

²⁶ Joint Coordination Monitoring Board -JCMB

²⁷ Combined Security Transition Command-Afghanistan-CSTC-A

²⁸ European Union Police Mission-EUPOL

²⁹ NATO Training Mission-Afghanistan- NTM-A

³⁰ Law and Order Trust Fund for Afghanistan-LOTFA

Güvenlik Güçleri Fonu (ASFF)³¹ ve 2007’de Afgan Ulusal Ordusu (ANA) Güven Fonu³², başlatılmıştır. (NATO, 2021)

Dolayısıyla NATO ve ABD desteğiyle Afgan güvenlik güçleri, piyade ve merkezli bir kuvvetten, hem savaşı bir unsur hem de olanak sağlayan ve yetenekli bir orduya dönüşüp 350,000’den fazla askeri birliği ile, kara kuvvetleri (ANA ve ANP), Afgan Hava Kuvvetleri (AAF)³³ ve Afgan Özel Güvenlik Kuvvetleri (ASSF)³⁴, Afgan Ulusal Sivil Düzen Gücü (ANCOF)³⁵, Afgan Sınır Gücü (ABF)³⁶, ve Ulusal Güvenlik Müdürlüğüne (ANSF)³⁷ sahip olmuştur. (U.S Department of Defense, 2020, s. 29) NATO ve ABD Afganistan’ın güvenlik güçlerinin eğitilmesi ile ilgili, Savunma kolejleri ve akademileri de dahil olmak üzere ANSF’nin doktrin geliştirmesinde de etkili bir rol oynamıştır. 2009’de NTM-A başladığında ANSF’e lojistik ve eğitim gibi kurumsal yetenekleri geliştirme konusunda, yardım ve tavsiyede bulunmuştur (NATO-ANSF, 2013). Böylece yeni oluşmuş olan Afgan güvenlik kurumları ve güçleri, operasyonel özerkliğe ulaşma yolunda önemli adımlar atmış ve 2014’e kadar saldırgan ve savunmacı operasyon yapma kapasiteye ulaşmış, Afganistan’da güvenliği sağlayabilecek potansiyele sahip olup askeri operasyonlarının yüzde 99’unu liderlik yapmışlardı (U.S Department of Defense , 2014, s. 25-28).

Ancak NATO’nun ana hedeflerinden biri güçlü bir askeri güç oluşturmak olduğuna rağmen bu hedefe ulaşmak için uygulanan strateji yanlış olduğu bilinmektedir. NATO ve ABD, ilk günden itibaren nitelikten çok niceliğe önem vererek her zaman birlik sayılarını artırmaya çalıştılar. Bu sayede NATO ve ABD, dış yardıma bağımlı ve siyasi ve askeri iradede yoksun bir ordu oluşturabilmişlerdi. Dolayısıyla bu hata nedeniyle, güvenlik

³¹ Afghanistan Security Forces Fund-ASFF

³² Afghan National Army (ANA) Trust Fund

³³ Afghan Air Force

³⁴ Afghan Special Security Forces

³⁵ Afghan National Civil Order Force

³⁶ Afghan Border Force

³⁷ Afghanistan's National Security Directorate

güçleri terör ve isyana karşı mücadelede istihbarat, hava destek, lojistik ve donanım konusunda yetersiz kalmışlardı (Dawlatyar, 2021, s. 435-436).

Böylece 2001-2014'e kadar ve sonrasında NATO/UGYK PRT dahil farklı programlar ve yürüterek isyanın gelişimini engellemeye çalışıp isyanı birey ve toplum düzeyde imha etmek için Afganistan halkına, eğitim, sağlık, güvenlik, tarım, su barajlarının yapılması, yol, hastane ve diğer kamu kurumlarının ve projelerinin inşa edilmesi, ulusal ve uluslararası bağışların yönlendirilmesi, savunma ve güvenlik sektörünün desteklenmesi ve Afgan güvenlik kuvvetlerinin güçlenmesi için farklı girişimlerde bulunmuştur. Terörle mücadelede NATO güçleri savaşın "yumuşak tarafını" halkın kalplerini ve zihinlerini kazama misyonunu üstelenip ve kendi savunmaları ve önleyici muharebe operasyonlar dışında ateş açma ve muharebe operasyonun gerçekleşmesi için herhangi yetkiye sahip olmamışlardı ve terörle mücadeleyi tamamen ABD ve koalisyon güçlerine bırakmışlardı (Kay & Khan, 2008, s. 70-71).

3.4. Terörle Mücadele ve NATO/UGYK

İstikrarın sağlanmasında ABD ve NATO/UGYK güçlerinin bir diğer önemli görevi ise terörist ve radikal gruplarının yok edilmesi ve finansal kaynaklarının imha edilmesi olmuştur. ABD'nin askeri müdahalesinden sonra Afganistan'da Taliban ve diğer terör gruplara karşı mücadele görevi büyük ölçüde ABD önderliğindeki OEF'nin çerçevesinde yürütülüyordu (Berdal, 2016, s. 160). Fakat 2003'te NATO güçlerinin faaliyet alanının genişlenmesi, değişen güvenlik sorunları ve isyanın güçlenmesi ile NATO'nun da aktif olarak terör ve isyana karşı mücadelede yer almasına neden olmuştur. Özellikle Ekim 2006'de, NATO liderliğindeki İngiltere ve Kanada askerleri güney ve doğu bölgelerde konuşlandırıldığında Taliban'ın direnişleri eskiden daha da artmıştı. Adı geçen bölgeler Afganistan hükümeti hâkim olmadığı ya da en az hakimiyete sahip olduğu bölgeler olup hem Afganistan hükümeti ve hem de NATO güçleri için büyük bir endişe kaynağı olarak nitelendirilmişti. Bu tehditleri ortadan kaldırmak için NATO ve ABD *Düşman Odaklı* ve daha sonra *Halk Odaklı* stratejileri izleyerek Afganistan ve bölgedeki lojistik ve askeri

üsler ve hava limanlardan yapılan ağır hava operasyonlarıyla bölgelerdeki El-Kaide ve Taliban üyelerini takip edip yok etmeye çalışmışlardır (Muzaffary, 2008, s. 40-41).

Askeri müdahaleden sonra NATO ve ABD Afganistan ve Taliban karşı farklı dönemlerde farklı politikalar izlemiş ve bu politikalar UGYK ve OEF şemsiyesi altında uygulanmıştır. ABD ve NATO'nun Taliban'a karşı izlediği politikalarını anlamak için bu stratejileri, 2001'den 2008'e kadar terör ve isyancıları *Taliban'ı* bastırma stratejisi, 2009'den 2014'e kadar muharebe operasyonlardan kapsamlı sivil-askeri operasyonlarına hızlı bir geçiş ve Afganistan'daki savaşı kazanmanın tek yolu askeri operasyon olmadığını anlamak ve 2014'ten sonra uzlaşma görüşmeleri ve barışın güçlendirilmesi şeklinde incelmek mümkündür. Bu zaman çizelgesinde isyancıları Taliban güçlere karşı mücadeleyi etkin bir şekilde yürütmek için Afganistan'daki bütün askeri güçlere (yerel ve uluslararası güçler) ABD'nin politikaları ışığında ortaklaşa bir şekilde hareket edip sivil-asker programlar ve muharebe operasyonları yürütmüşlerdir (Jones, 2008, s. 87).

ABD Başkanı Bush, Afganistan'a askeri müdahale yaptığında, *'Biz Afgan halkı ile dostuz ve bu savaş terörizm ve teröristlere destek sağlayan Taliban rejimine karşıdır. Bizim amacımız Afganistan halkını Taliban'dan kurtarmak ve Afganistan'da halkı temsil eden bir hükümetin kurulmasıdır ve bu operasyon terörle mücadelede odaklanacaktır'* sözleri dile getirmişti (Kummer, 2014, s. 5-7). Dolayısıyla müdahale sonrasında her şeyden evvel terörü yok etmeye odaklanan ABD ve NATO devlet inşası programlar dahil bütün programlarını terörle mücadele mihverinde yürütüp Afganistan hükümeti ve diğer uluslararası kuruluşlar ile iş birliği yapmışlardır (Ringsmose & Thruelsen, 2012, s. 8-9).

Müdahaleden sonra terörle mücadele ve Taliban'ın kalıntılarını yok etmek için ABD *Düşman Odaklı* yaklaşımına dayalı iki farklı savaşı modelleri gerçekleştirmiştir. *Afgan Savaş Modeli* olarak adlandırılmış model kapsamında 2002'den 2003'e kadar süren *Anakonda* operasyon ile Taliban ve El-Kaide liderlerinin avlanmasına amaçlanmıştı. Yerel miliseler ve savaş ağlarının katıldığı bu modelde Bin Ladin ve diğer El-Kaide liderlerinin yakalanmalarında ve öldürülmelerinde başarı olamadığı için (Biddle, 2003).

2003'ten sonra *Amerika Savaş Modelini* uygulanarak teröre karşı savaşı kapsamlı bir şekilde yürütmek için Afganistan'da kalıcı bir askeri operasyon oluşturup NATO'nun da bu savaş katılmasını desteklemişti. Zira Afganistan'da terör ve isyanı bastırmak ve yeniden yapılandırmak programları için muharebe operasyonlarının yanısıra devlet inşası programlarının da gerçekleşmesi gerekliydi. Diğer yandan 2003'ten sonra Afganistan'da ilk cumhur başkanlık seçimleri, *Loya Cirga* ve siyasi geçiş gibi birçok gelişim gerçekleşecekti, ki bu gelişimler ABD'nin bu savaşta başarılı olup olmasını sergilemekteydi. Dolayısıyla 2001'den 2003'e kadar elde edilen başarıları korumak için ABD yeni savaş modeli uygulanarak NATO'nun Afganistan'a girmesini teşvik etmiştir (Suhrkeb, 2011, s. 9-10).

2003'te NATO devreye girdiğinde, Irak savaşı nedeniyle ABD Afganistan'da , sınırlı sayı asker ile NATO'nun faaliyetlerine desteklemişti. Dolayısıyla NATO da Afganistan'da istikrarı sağlamak için OEF yardımıyla *Düşman Odaklı* strateji uygulanarak şüpheli terörist sığınaklarını ortadan kaldırmak için *Öldür veya Tutukla* yaklaşımına dayalı tasarlanmış yakın hava destekli kordon ve arama operasyonları, gece operasyonları, insansız hava saldırıları ve ev arama operasyonları gerçekleştirmiştir. ABD ve NATO'nun izlediği bu savaş stratejisi sosyal yapısı aşiret olan ve kültürel açıdan muhafazakâr ve davet edilmeyen yabancılara kapalı bir toplumun hassasiyet ve isyanına neden olmuş ve sonuçta koalisyon güçlerine karşı düşmanlık yaratmıştır. Zira bu stratejide izin istemeden veya yerel yetkililere haber vermeden halkın köyleri ve evleri arandı, terörist olduklarından veya terörizmi desteklediğinden şüphelenilen Afganları gözaltına alındı ve birçoğunu özel gözaltı merkezlerine nakledildi ve işkence gördüler. NATO ve ABD askerleri bu operasyonlarda hızlı ve başarılı olmakla birlikte, erken dönemde bu operasyonları nedeniyle halk tarafından düşman ve işgalci bir güç olarak nitelendirilmiş ve yabancı güçlere karşı derinleşen düşmanlık duygusu da isyancı grupların Taliban saflarına gitmelerine ve Taliban'ın halk arasında destek kazanmasına neden olmuştur (Kummer, 2014, s. 61). Zira NATO/UGYK'nin angajman konusundaki sınırlı yetkisi, kuvvetlerinin bilgi ve deneyim eksikliği, iş birliği eksikliği, strateji eksikliği, personel eksikliği ve devletlerin muharebe operasyonel konusunda isteksiz davranışları

operasyonların tüm başarısını engel olup bir nevi Taliban ve diğer gruplarının güçlenmesine neden olmuştu. Böylece NATO 2006-2008 yılları arasında Taliban ve diğer gruplarca en büyük zorluklara karşılaşmıştı (Down, 2022).

Raporlara göre, 2002-2008 yıllar arasında, Taliban'ın tekrar güç kazanmasıyla, ABD ve NATO/UGYK güçlerine karşı saldırılar 400% artış göstermekte ve en kanlı yıllar ise NATO kuvvetlerinin tüm Afganistan'da konuşlandırılması ile paralel 2006 ve 2008 olmuştur. Bu yıllar içerisinde koalisyon güçlerine karşı yapılan saldırılar ise uzaktan patlatmalı bombalama, intihar bombası saldırıları ve silahlı saldırılar ile gerçekleştirilmiştir (Jones, 2008, s. 48-49).

Bu savaş ile ilgili NATO/UGYK'nin komutanı General David McKiernan'ın şu sözleri dile getirmişti. “Biz savaştayız. Bu barışı koruma değil, istikrarı sağlamak değil, insani yardım değil, bu bir savaştır ve bu, bazen çok hareketli olabilen isyana karşı mücadeledir.” Dolayısıyla NATO/UGYK üye devletlere hitap ederek, bu savaşta NATO/UGYK isyanın yenmek, güvenli bir ortamın yaratmak, uygulanabilir yönetimin genişletmek ve kalkınma çalışmalarda katkıda bulunmak için kapsamlı bir sivil-askeri operasyon gerektiğini diler getirmiş ve ABD'nin OEF operasyonu, Afganistan'daki Birleşmiş Milletler Yardım Misyonu (UNAMA) ve diğer uluslararası kuruluşların koordineli bir şekilde kapsamlı operasyonlar ve stratejiler uygulanmalı olduğunu dile getirmişti (Bowman & Dale, 2009, s. 21).

Bu doğrultuda NATO/UGYK üye ülkeleri ve ABD Afganistan savaşı tamamen askeri yoluyla kazanamadığı için 2008'den sonra Afganistan'da terör ve isyanı karşı mücadelenin yanısıra devlet inşası programlara odaklanmak için Afganistan'da bulunan tüm uluslararası kurumları koordine etmeyi, yetenekli ve etkili bir Afgan hükümeti ve yerel kurumlar inşa etmeyi ve uluslararası güçlerden yardım almadan terör ve isyana karşı koyabilecek güvenlik güçlerin geliştirmeyi amaçlayan entegre bir yaklaşıma dayanan yeni bir strateji geliştirdiler. Afganistan savaşında ilgili olan farklı aktörler arasında en yüksek düzeyde koordinasyon ve iş birliği amaçlayan Kapsamlı Yaklaşım çerçevesinde

geliştirme, güvenlik ve yönetim programlarının paralel yürütülmesini amaçlamıştır (Cantalapiedra, 2015, s. 1-2). Dolayısıyla bu yaklaşım kapsamında NATO/UGYK ve ABD güçleri isyanı bastırmak amacıyla güvenli bir bölge, iyi yönetim ve kalkınma destekleri sağlayarak Afgan güvenlik güçlerinin rollerinin arttırıp *Şekillendir-Temizle-Tut-İnşa-et, devir et*, dinamiğini takip ederek yerel toplulukların korunmasını ve isyancıların sosyal ağlarının koparmalarını çalışımlardı. *Şekillendir-Temizle* aşamaları muharebe operasyonları ile gerçekleştiren ABD ve NATO, *Tut-İnşa-et, devir et* aşamaları ise PRT programlarının uygulanması ve bölgenin sorumluluğunu Afgan güvenlik güçlerine devir edilmesi ile gerçekleştirmişler (Thruelsenb, 2010, s. 261).

Böylece ABD ve NATO Taliban'a karşı yürütülen, *Düşman Odaklı* ve Amerika Savaş modeliyle başarısız olup ve diğer yandan gün geçtikçe isyancıların faaliyetleri ve saldırıları arttırdığı için NATO komutanı ve ABD generali Gen. David Barno Afganistan'daki isyancı faaliyetlere karşı saygı ve hoşgörüye dayalı *Halk Odaklı* operasyonlara başlamışlardır. Bu yeni savaş yaklaşımı kapsamında, ABD ve NATO kuvvetlerine 15 maddelik yap ve yapma işlerinin listesi düzenlenip ve muharebe operasyonlarda herhangi bir köylünün evi izinsiz olarak aranmayacağı ve ABD komuta yapısından önceden izin almadan ve bir Afgan hükümet yetkilisi olmadan Afgan hükümet mülkü aranmayacağı bildirmişti. Ayrıca birçok bölgede teröre karşı yapılan hava saldırıları, gece operasyonları sivil kayıplara neden olduğundan dolayı yasaklanmıştır (Suhrkea, 2008, s. 221-222).

Bunun takibinde Vietnam savaşından bu yana yenilenmemiş isyana karşı mücadele için ABD Ordusunun Ayaklanmalara veya İsyana Karşı Koyma Saha El kitabı revize edilerek yeni El kitabı açıklanmıştır. ABD tarafından *Entegre Bir Yaklaşım*³⁸ olarak nitelendiren bu strateji bütün uluslararası kuruluşları ve güçleri tutarlı bir isyan bastırma operasyonu için bir araya getirmiş ve yeniden yapılanma, güvenlik, geliştirme ve narkotikle mücadele faaliyetleri koordineli bir şekilde yürütmüştür (Suhrkeb, 2011, s. 11).

³⁸ Integrated Approach

ABD'nin isyana karşı savaş stratejisi olarak nitelendirilen bu entegre yaklaşıma göre, çevre, coğrafya, kültür ve ülkenin demografik faktörler bir isyana karşı mücadelede etkili rol oynamaktadır. Bu amaçla isyana karşı mücadelede çatışmadan etkilenen toplumu hedef alarak yerel halkın 'kalbini ve zihnini' kazanmak gerekmekte ve yerel halka yeni fırsatlar sunmak gerekmektedir. Dolayısıyla ABD ve NATO güçleri Afganistan'daki etnik gruplar ve halk arasındaki etkileşimleri, ideoloji, değerleri ve çıkarlarını anlamak zorundalar ve halkın güvenini kazanmak için onlara alternatif sunarak yaşadıkları bölgenin güvenliğini ve gelişimini sağlamak amacıyla farklı programlar yürütmekle mükellefler (Karlsson, 2017, s. 31-34). Dolayısıyla *Halk Odaklı* yaklaşımı kapsamında uluslararası kuvvetleri halkı savunmak üzere, Taliban ve El-Kaide liderlerini imha etmek amacıyla Afgan güvenlik güçlerinin veya Afgan yetkililerinin katılımıyla askeri operasyonlar yürütmüşler ve savaş sonrası bölgelerde Afgan güvenlik kuvvetleri ve merkezi hükümetinin rolünü güçlendirerek, yeniden inşa programları yürütmüş ve bölgenin saygılı ve yaşlı liderleriyle iletişime geçip onlardan bilgi edinip halka destek sağlamışlardır (Ringsmose & Thruelsen, 2012, s. 65-70).

ABD ve NATO'nun kapsamlı yaklaşımı veya *Halk Odaklı* yaklaşımı 2009'de Başkan Barak Obama iktidara geldiğinde ayrı bir önem kazanıp ve Afganistan'ın Obama stratejisinin temellerinin oluşturmuştu. İsyancıları yenmek amacıyla tasarlanmış Obama'nın yeni stratejisi, bir takım askeri, paramiliter, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel aktivitelere kapsamaktaydı (Suhrkea, 2008, s. 226). ABD'nin yeni stratejisi, 2006'de Rika ve 2008'de Bükreş zirvesinde de tartışılıp ve bu stratejinin başarabilmesi için NATO üyeleri ve ABD'nin fazla asker aktarılması öngörülmüştü. Bunun bağlamında Obama'nın iktidara gelmesiyle yaklaşık 40,000 askeri personele sahip olan ABD yeni strateji kapsamında isyanı *Taliban*'ı bastırmak için Obama tarafından *Dalgalanma*³⁹ süreci başlatıldı ve 2009'den 20011'e kadar süren bu süreç içinde muharebe ekibi ve devlet inşa ekibi dahil olmak üzere Afganistan'a 60,000 fazla asker konuşlandırmış ve NATO/UGYK ülkeleri ise 2011'e kadar asker sayılarını yaklaşık 130,000'e kadar

³⁹ The Surge ya dalgalanma süreci, 2009'de Afganistan'a fazla askeri a personel göndermek için kullanılan bir kavramdır.

çıkartmışlardı. Böylelikle NATO/UGYK ve ABD *şekillendir, temizle, tutu ve inşa et* dinamiği uygulanarak isyanı bastırıp bölgeyi Afgan güvenlik güçlerine devredilmiştir (Zafar, 2020, s. 66-68). Kapsamlı yaklaşım kapsamında fazla asker konuşlandırılan ABD ve NATO isyana karşı mücadeleyi şiddetli bir şekilde yürütmüşler ve bu stratejinin sonucunda Afganistan’da şiddet oranını ve isyancı faaliyetlerini kısmen ve kısa vadeli olarak azaltıp 2007’de Taliban’ın lideri Molla Dadullah dahil olmak üzere birçok üst düzey Taliban liderleri öldürülmüştü (Dorronsoro, 2009, s. 10-11).

Halk Odaklı strateji kapsamında bölgelerde askeri müdahaleden sonra terör ve isyana karşı mücadelede bir diğer önemli konu ise isyancıların finansal kaynağı olarak bilinen narkotik üretim ve ticareti ile mücadele olmuştur. 2001’den sonra her yıl üretim ve ticaret konusunda artış kayıt eden narkotik sektörü, Afganistan’daki istikrarına kötü etkilemiş ve isyancılarının artışına ve güçlenmesine de neden olmuştur. Yeni strateji çerçevesinde ABD ve NATO Taliban ve diğer gruplarının finansal kaynaklarını kontrol etmek ve halk üzerindeki etkilerini azaltmak amacıyla narkotik ürünlerin üretilmesi ve ticaretin yapılmasına karşı farklı operasyonlar düzenlemişler ve Afganistan hükümetine narkotikle mücadele için, strateji geliştirmesinde ve operasyon düzenlemesinde çok yardımcı olmuştur. İngiltere liderliğinde bu görevi sürdüren NATO, narkotikle mücadelede kapsamında bir destek gücü olarak Afganistan hükümetine, narkotik polisinin eğitilmesinde ve güçlendirmesinde, bilgi paylaşmasında ve lojistik konusunda yardımcı olmuştur. Bu doğrultuda önce Afganistan’ın askeri güçlerini güçlendirip ve onlara, narkotik laboratuvarlarını yok etmek için istihbarat ve lojistik destek sağlamakla birlikte Uyuşturucuyla Mücadele Ajansı’nın kurulmasına yardımcı olup ve bu ajansa bağlı, özel bir ekip eğitilmiş ve ayrıca çeşitli sosyal ve ekonomik programları da yürütülmüştür (Muzaffary, 2008, s. 44-45). Ancak üst düzey yolsuzluk ve çeşitli grupların direnişleri bütün mücadelelere rağmen, narkotik üretimi ve ticareti her yıl artış göstermiş ve son yılların raporlarına bakacak olursak, Afganistan narkotik üretim ve ticaret konusunda dünyada birinci sırada olduğunu görmekteyiz (Coyne & vd, 2016, s. 100-103).

Terörle mücadelede etkili olan bir diğer görev ise yerel hükümetin ve askeri güçlerin güçlendirilmesiydi. Bu bağlamda ABD ve NATO ABD, terör ve isyana karşı mücadele için Afgan güvenlik güçlerinin güçlendirilmesi ve teçhiz edilmesi için da faaliyet göstermiş ve 2011'e kadar yaklaşık 310,000 ve 2014'e kadar 35,000 güvenlik kuvvetlerinin oluşumunda ve güçlenmesinde tüm destek sağlanmıştır. Birçok bölgeyi terör ve isyancılaran temizledikten sonra güvenliği Afgan güvenlik güçlerine devredilmişti. Afgan güvenlik güçleri Afganistan'ın güvenliği için aktif olarak rol aldıktan sonra ABD askerlerle ortaklaşa operasyon düzenlenmiş ve başarılar elde etmişlerdir. 2008'den sonra Afgan güvenlik güçleri muharebe ve sivil-askeri operasyonlarda neredeyse tüm yönlerinde entegre etmeye başlamışlar ve vurgun operasyonlarda, sınır boyunca düşman kuvvetlerinin engellenmesi, sınır kontrol operasyonlarda ve ayrıca yeniden yapılanma çabalarına katılım sağlamışlardı (Jones, 2008, s. 92).

Son olarak ise NATO ve ABD'nin *halk odaklı* savaş stratejisi devam eder iken Kasım.2010 Lizbon zirvesinde onaylanan ve Mayıs.2012'de Şikago zirvesinde taraflar Afganistan savaşının bitirmesine ve sorumluluğu Afgan güvenlik güçlerin teslim etmeyi ele alıp 2014'e kadar yabancı birliklerinin Afganistan'dan çekilmesi üzerine karar vermişlerdi. Bunun yanısıra Obama 2009 konuşmasında Afganistan savaşını son vereceğini dile getirdiği gibi, savaşın sonlandırılması için bütün cabalarını sarf edeceği dile getirmişti. Bu bağlamda Obama yeni stratejisi kapsamında Afganistan'ın savaşını kazanmak amacıyla çok yönlü ve çok seviyeli yaklaşım sergileyip çeşitli araç ve gereçlerle Taliban'ı bastırmaya ve onları uzlaşma ve yeniden entegrasyona mecbur etmeye çalışmıştı. Obama'nın AfPak stratejisinde Afganistan savaşında Pakistan'ını rolünü işaret ederek Taliban'ı uzlaşma mecbur etmek için Pakistan'a karşı baskıcı politikalar izlemişti. Dolayısıyla Taliban askerlerini yeniden entegrasyon sürecine dahil etmek için düzenlenmiş girişimleri desteklemiş ve Taliban liderlerine de uzlaşma yaklaşımını sergilemişti. Bu bağlamda 2010 Afganistan Yüksek Barış Konseyi oluşturulduğunda, muharebe operasyonlarının yanısıra ABD ve Taliban arasında ilk resmi barış görüşmeleri gerçekleştirilmiş ve *barışı görüşmeler* için bir ön-görüşme olarak 2011'de Doha ve

Almanya’da görüşmeler gerçekleşip ve Ocak.2012’de, Doha’da Taliban’ın resmi ofisinin açılışıyla sonuçlanmıştır (Sheikh & Greenwood, 2013, s. 12-15).

Taliban ofisinin açılışı yabancı güçlerin Afganistan’dan geri çekileceği görüşünü daha da güçlendirip ABD ve NATO’nun; *temizle, tut ve inşa et* stratejisi kapsamında aşamalı bir şekilde güvenlik sorumluluğu Afgan güvenlik güçlerin devretmelerini hızlandırıp ve Lizbon ve Şikago zirvesinde belirtilen tarihten önce güçlerinin Afganistan’dan çekileceklerini yol açmıştır. Başka bir açıdan bakacak olursak, ABD ve NATO’nun terör ve isyana karşı mücadele de kullandığı *şekillendir, temizle, tut ve inşa et* dinamiği 2006’dan sonra Afganistan güvenlik güçlerinin sorumluluk almalarına ve koalisyon güçlerinin Afganistan’dan çekilmesine zemin oluşturmaktaydı. Dolayısıyla NATO/UGYK’nin operasyon planının doğrultusunda Afganistan’da istikrarın sağlanması, terörizmin imhası, isyanın yenmesi, Afgan güvenlik kuvvetlerinin oluşumu ve güçlenmesi ile gerçekleştiğinde NATO sorumluluğu Afgan güvenlik kuvvetlerine devredeceğini Lizbon zirvesinde bildirilmiş ve ardından ise ABD 11-Eylül olaylarının gerçek faktörü olan Usame Bin Ladin’i öldürdükten sonra askerlerinin Afganistan’dan geri çekileceğini bildirmiş ve *Taliban* ile barış görüşmelerinin başlamasını ilan etmişti (Safa, 2017, s. 61-62).

Terörü imha etmek ve isyanı bastırmak adına başlatılan savaşın ön birinci yılında, 2.Mayıs.2011’de Usame Bin Ladin öldürülmesi ile artık NATO ve ABD bir başarı elde etmişlerdi ve bu başarı askerlerinin geri çekileceğini ve Afganistan’da savaşın bitirilmesini işaretlemekteydi. Yaklaşık 5000 yabancı askerın can kaybına yol açıp ve 2 trilyon (Alam, 2021, s. 68). dolara maliyeti olan bu savaşta NATO ve ABD Afganistan’da kalıcı ve sürdürülebilir istikrar sağlanmasındaki başarısı hala tartışmalı olup Afganistan isyanın sürdüğü, yoksulluğun hala devam ettiği ve gerçek bir hukuk devletine benzeyen hiçbir şeyin olmadığı ve büyük ölçüde güvensiz bir ülke olarak kalırken 2014’te askerlerinin büyük bir kısmının geri çekileceğini ve *Kararlı Destek Misyonu* kapsamında sadece teröre karşı mücadele için sınırlı yetkiye sahip olan ABD’nin 10,000 askeri ve Afgan güvenlik güçlerin, eğitmek, donatmak ve güçlendirmekle amaçlı 12000 NATO

askerinin Afganistan’da kalacağını bildirmişlerdi. Böylece 2011’de geri çekilme süreci başladığında 2011 yılına kadar 100,000 askeri birliğe sahip olan ABD ilk etapta 30,000 ABD askeri Afganistan’da geri çekilip ve ardından ise NATO/UGYK da kuvvetlerinin gerçekleştirmesini başlayıp ve 28.Aralık.2014’te resmen Afganistan’daki görevinin sona ermesini ilan etmiş (Alwali, 2019, s. 44-46).

3.5. NATO’nun Kararlı Destek Misyonu

NATO/UGYK birliklerinin büyük bir kısmını Afganistan’dan çekildiğinde, NATO-Afganistan ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmıştır. Lizbon ve Şikago zirvesinde UGYK birliklerinin Afganistan’dan çekilmesinden sonra Afganistan’a siyasi ve askeri yardımda bulunmak için NATO ve Afganistan arasında kalıcı siyasi ve mali ortaklık kurulmuştur. 2014’ten sonra NATO taahhüdünün büyük bir kısmı Afgan güvenlik güçlerine danışmanlık, eğitilmek ve finans etmek olmuştur zira terörle mücadelede ve ülkede siyasi istikrar ve tatmin edici düzeyde güvenlik sağlanmasında, Afgan güvenlik güçleri hala tam kapasiteye gelişmemişler ve 2014 sonrası; NATO ve ABD’nin desteği olmadığında Afganistan kırılgan bir duruma şahit olabileceği öngörülmüştü. Şikago zirvesinde kararlaştırıldığı gibi 2014’ten sonra NATO birliklerinin ve ABD askerlerinin büyük bir kısmı Afgan güvenlik kuvvetlerine eğitmek ve yardımcı olmak ve terörle mücadele operasyonlarına öndelik ve desteklemek için Afganistan’da kalmışlardı (NATO, 2014).

Dolayısıyla Aralık 2014’te UGYK misyonunun tamamlanmasının ardından sonra Afgan kuvvetlerine eğitmek ve yardımcı olmak için, Afganistan hükümeti ve NATO’nun Kıdemli Sivil Temsilcisi arasında 30 Eylül 2014 tarihinde Kabil’de ‘Kuvvetlerin Statüsü Anlaşması (SOFA)⁴⁰’ imzalanmış ve böylece NATO’nun *Kararlı Destek Misyonu-RSM*⁴¹ 1 Ocak 2015’te başlamıştır (NATO-RSM, 2021). Afgan hükümeti ile NATO arasındaki yeni anlaşma kapsamında, yaklaşık 12000 NATO kuvvetleri bir destek gücü olarak Afganistan’da kalacak ve belirli hükümler ve koşulları çerçevesinde yalnızca Afgan

⁴⁰ Status of Forces Agreement (SOFA)

⁴¹ Resolute Support Mission-RSM

güvenlik kuvvetlerinin kapasite geliştirmesine yardımcı olacak ve bu misyon terörle mücadele iş birliğini kapsamayacak şekilde belirlenmiştir (Zulfqar, 2014, s. 198-199).

NATO üyesi ülkelerin birliklerinden oluşan 12000 askeri personel kararlı Destek Misyonu kapsamında Afgan güvenlik güçlerinin ve kurumlarının etkinliğini ve hesap verebilirliğini artırmayı amaçlamış ve Afgan hükümetinin güvenlik planını desteklemek üzere eğitim, tavsiye ve yardım faaliyetleri yürütülmüştür (NATO-RSM, 2021). RSM kapsamında, NATO Afganistan hükümetine; programlama, bütçeleme ve zamanlama konusunda yardımcı olup, hesap verebilirliği, gözetimi ve şeffaflığı garanti edip, iyi yönetim ve hukukun üstünlüğü değerlerine bağlılığa yardımcı olup, güvenlik personelinin eğitilmesi, yönetilmesi, işe alınması, kuvvet oluşturulması ve geliştirilmesi gibi gelişmelerin sürdürülmesini ve oluşturulmasını desteklemiştir (Alwali, 2019, s. 77-78).

Şikago zirvesinde 2014'ten sonra Afganistan'a yapılacak NATO'nun finansal ve askeri yardımlar konusunda NATO üye ülkeleri güvenlik güçlerine finansal desteklerde bulunacağını taahhüt edilmiştir. 2015'ten 2020'e kadar devam etmesi planlanan finansal destek, ise Afganistan güvenlik güçlerine ve kurumlarına mali destek sağlamak için NATO tarafından yönetilen Afgan Ulusal Ordusu (ANA) Güven Fonu, polis ve adalet personelinin maaşlarını ödemek ve içişleri bakanlığının kapasitesini geliştirmek için Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yönetilen Afganistan Kanun ve Düzen Güven Fonu (LOTFA), Afgan güvenlik güçlerinin donatılması ve işletilmesi için ABD tarafından yönetilen Afganistan Güvenlik Kuvvetleri Fonu (ASFF), ve Afgan hükümetince güvenlik güçleri için her yıl 500 milyon doların sağlanmasını içermiştir. Böylece sadece ANA güven fonunda 2007'den 2020'e kadar yaklaşık 4 milyar dolar destek sağlanmıştır (NATO, 2019). Dolayısıyla NATO 2014'ten sonra Afganistan'da sadece güvenlik güçlerini eğitmek, tavsiyelerde bulunup onların güçlendirmesine sağlamış ve *Kalıcı ortaklık* deklarasyonu kapsamında Afgan hükümetinin güçlendirilmesine yardım edip, Afganistan'ın savaşını siyasi yollarla sonlandırmaya çalışmıştır.

NATO'nun 14 yıllık süreci değerlendirildiğinde, NATO, Afganistan'da sadece devlet inşası ve Afgan hükümetinin güçlendirilmesine yönelik birçok programlar yürütmüş ve bütün politikalarına ona odaklanmıştır. Afganistan savaşının *Yumuşak Tarafını* seçen NATO terörle mücadelede ve isyanın bastırmasında sınırlı bir şekilde faaliyet yapmıştır. Barışçıl görevi üstlenmekle rağmen, NATO güçleri her bölgede farklı saldırılara maruz kalıp çok fazla kayıp vermişlerdir. Özellikle 2006'den 2009'de NATO güçlerine karşı saldırılar büyük bir oranda artmıştır.

NATO'nun Afganistan Misyonun Değerlendirilmesi

NATO/UGYK çok uluslu bir güç olarak Afganistan'ın yeniden yapılanması ve demokratikleşmesi için uluslararası toplumun genel çabası olup Afganistan'da istikrar, güvenlik ve uyum getirmede önemli rol oynamıştır. Afganistan'da, demokratik kurumların işleyişine ve hukukun üstünlüğünün kurulmasına elverişli bir ortam yaratmak için Afgan merkezi hükümetinin yetkisini genişletmekle görevlendirilen NATO/UGYK yenileme projeleri için güvenli bir zemin oluşturma yanısıra kalkınma projelerin desteklenmesi, sağlık ve eğitim tesislerinin rehabilite edilmesi için gerekli ihtiyaçların belirlenmesi, halkın temele ihtiyaçlarının belirlenmesi ve giderilmesi sağlık birimlerin, okulların, mescitlerin, yol ve barajların inşa edilmesi gibi birçok sivil-asker programlarda katkıda bulunmuştur (Alwali, 2019, s. 59).

Dolayısıyla kapsamlı bir devlet inşası program ve savaşı yürüten ABD ve NATO'nun Afganistan'daki misyonunun değerlendirilmesi takip ettikleri amaçlarına göre gerçekleşebilir. Her şey den evvel, NATO ve ABD'nin Afganistan'daki misyonunu güvenlik ve terörle mücadele olduğunu göz önüne bulundurursak, bu bağlamda sürdürebilir bir başarının elde edilemediğini söylemek mümkündür.

2001'de askeri müdahale yapıldığında müdahalenin asıl amacını Usame bin Ladin ve Molla Ömer'in yakalanması veya öldürülmesi, Afganistan'da El-Kaide, Taliban ve diğer terör örgütlere ait kampların yok edilmesi olduğu açıklanmıştı ve bu doğrultusunda büyük çapta askeri operasyonları düzenlenmişti. Bu operasyonların neticesinde

müdahalenin ilk zamanlarında hızlı bir başarı elde etmiş, El-Kaide yenilmiş olup kalıntıları kaçmışlar ve Taliban ise savaşmayı bırakmış, emirliği devrilmişti ve Afganistan istikrara kavuşacağı için bir umut oraya çıkmıştı. Fakat iki liderin yakalanmaması sebebiyle müdahaleden sonra El-Kaide ve Taliban kalıntılarını avlanması için muharebe operasyonlar devam etmiş ve uluslararası güçlerin sayısını da artmıştı ki bu konu Afgan halkın direnişine neden olup Taliban'ın tekrar güçlenmelerine neden olmuştur (Greentree, 2021, s. 13).

Ne yazık ki ABD ve NATO kuvvetlerinin savaşı sürdürülmesi ile müdahalenin ilk zamanlarında elde edilen zaferi darbe vurup terörle mücadele kapsamında uyguladıkları yanlış politikalar ve stratejiler neticesinde koalisyon ve NATO güçlerine karşı bir isyanın başlamasına yol açmıştı. Zira 2001'den 2004'e ve sonraki yıllarda ABD ve NATO güçlerinin muharebe operasyonları, insansız hava saldırıları, bombardımanlar, gece operasyonları, Taliban hedefli saldırılar, sivillere yönelik ve bu saldırılar neticesinde ortaya çıkan yüksek sivil kayıplar, şüpheli olan bireylerle bir terörist gibi davranışlar ve sebepsiz tutuklamalar, evlerin izinsiz aranması, Afganların din, mezhep, gelenek ve kültürüne aykırı gerçekleştirilen eylemler ve buna paralel ABD ve NATO/UGYK güçlerinin yayılması halkın tepkisine neden olup ve birçok bölgede yabancı güçlere karşı isyanın başlanmasına neden olup Taliban'ın halk arasında yer edinmelerine neden olmuştu (Alwali, 2019, s. 74). Dolayısıyla müdahale sırasında kovulan El-Kaide ve Taliban'ın kalıntılar kısa bir zaman sonra ABD ve NATO'nun izlediği yanlış politikalar neticesinde bir isyan olarak ortaya çıkıp ve faaliyete başlamışlar ve devlet inşası programların uygulanması, Afganistan'da istikrarın ve barışın sağlanması için tehdit oluşturmuşlar ABD ve NATO'nun stratejilerinin başarısızlığına yol açmışlardı (Branch & Wood, 2010, s. 3).

Müdahaleden sonra NATO ve ABD'nin bir diğer amaçları ise Afgan güvenlik kuvvetlerinin sıfırdan oluşumu, eğitilmesi, donatılması ve güçlendirilmesiydi. Hem istikrar sağlanmasında ve hem terör ve isyana karşı mücadelede yer alacak Afgan güvenlik güçlerinin oluşumu ve güçlenmesi için 2002'ten itibaren çalışmalar başlamış ve bu

bağlamda büyük adımlar atılıp eğitim merkezleri ve birçok diğer kuruluşlar kuruldu ve güvenlik sektörün reform süreci için yaklaşık 90 milyar dolar harcanmıştı. SSR süreci kapsamında ABD ve NATO UGYK ve Kararlı Destek Misyonu (RSM) aracılığıyla 200 binden fazla ordu birliği ve 150 binden fazla Polis Gücüne eğitilip donatıp ve yardım etmiş ve çeşitli fonlar ve programlar aracılığıyla güvenlik kuvvetlerinin masraflarını karşılamıştı (Alwali, 2019, s. 44).

Ancak Afganistan'da SSR programının uygulanması, yerel ve uluslararası aktörler arasında uygun koordinasyon ve iş birliği gibi temel gereksinimlerden yoksun olduğundan dolayı tam başarı düzey ulaşmamıştı. Farklı ülkelerin liderliğinde yürütülen SSR süreci farklı stratejiler ve öncelikler takip ettiklerinden dolayı başarı düzeyleri de farklı olup ve güçlerin geliştirilmesi ve niteliğine öncelik verilmesi yerine askerlerin niceliğine odaklanmışlardı. Üstelik uluslararası toplum desteğini Afgan toplumunun ihtiyaçlarına ve savaş durumlarına dayalı olarak Afgan güvenlik sektörünün ihtiyaçlarıyla uyumlu bir şekilde karşılanmadığı için Afgan güvenlik sektörünün zorluklara karşı karşıya kalır iken yabancı güçler Afganistan'ı derk ettiklerinden sonra onca çalışmalara rağmen hibrit savaşlara karşısında yetersiz kalıp karmaşık güvenlik tehditleriyle mücadele için yeterince donanım ve yeteneğe sahip olmamışlardı (Ahmadb, 2020, s. 55).

Dolayısıyla aktörlerin komuta birliği eksikliği, NATO devletlerinin taahhütlerinin tek vizyonun olmaması, NATO ve bağışçı devletler arasında koordinasyon eksikliği, hesap verebilirlik eksikliği aktörlerin teröre karşı savaşa odaklanmasına ve Afganistan'daki SSR sürecinin marjinalleştirilmesine neden olmuştu. Böylece SSR programının yönetim yönlerine daha az dikkat edildi, DDR ve DIAG programı istenildiği gibi uygulanmadı ve NATO ve ABD, hukukun üstünlüğünü teşvik etmek ve uzun vadeli kurtarma planlarına odaklanmak yerine, savaş ağalarıyla ittifak kurarak kısa vadeli hedefleri ulaşmak için çaba sarf ettikleri söylenebilir (Asey & vd, 2021, s. 54).

NATO ve ABD'nin devlet inşası programları kapsamında bir diğer amacı ise Afgan hükümetinin ülke genelinde yetkisini genişletmek ve bu yetkiyi kullanabileceği koşulları

yaratmaktı. Bu hedefe ulaşmak için insanların yaşam tarzlarını iyileştirmek adına PRT çerçevesinde farklı kuruluşlarla ve STK'ler ile iş birliği yaparak, yapılanma, kalkınma, eğitim, sağlık ve tarım, inşaat ve birçok diğer programları yürütüp yerli kapasiteyi güçlendirerek Taliban'ın insanların yaşamlarına sızmasını ve hakimiyet kurmasını engellemeye çalışmıştı (Matwiczak, 2009, s. 7; Eronen, 2008, s. 7-10). Bu program aracılığıyla sosyo-ekonomik projeler ve birçok diğer önemli sektörlerde dikkate değer bir gelişime kaydetmişlerdir.

Fakat bütün çabalar ve saçı milyar dolarla rağmen uygulanan projelerin ve hizmetlerin sürdürülebilir olması ve dış yardım olmadan devam edilebilir olmasında pek başarılı sayılmazlar. PRT'lerin başarılı olup olmadığı ile ilgili farklı görüşle mevcuttur. Eleştirenler PRT'ler faydalı işler yapmasına rağmen, gereksinimleri karşılamak için yeterince kaynak ayrılmadığını iddia edip gerçekleşmiş projelerin sürdürülebilir olmamasını savunmaktadırlar. Bunun yanı sıra Afgan hükümet yetkilileri, PRT'lerin çabalarını Afgan makamlarıyla yeterince koordine edilmediğini açıklayarak PRT'lerin "paralel bir hükümet" kurduklarını iddia edip ve PRT'ler aracılığıyla kanalize edilen uluslararası kaynaklar, Afgan halkına ulaşmadan önce çok katmanlı müteahhitler ve taşeronlar arasında kaybedildiğini savunmaktadırlar (Adel, 2014).

Dolayısıyla, ABD ve NATO 130,000'den fazla askeri personel, yaklaşık 5000 kayıpla ve yaklaşık 3 trilyon dolar harcamalarına rağmen Afganistan'da istikrar sağlamakta başarısız olmuşlardır. ABD NATO'nun uyguladıkları SSR ve PRT gibi programlar kısa vadeli başarılı olmuş, Afganistan'daki sorunlara kalıcı bir çözüm getirememiştir. Dolayısıyla geçen 20 yıl boyunca uyguladıkları yanlış stratejiler neticesinde Afganistan'daki problemlerin çözülmemesi ile birlikte daha derinleşmiş olup tekrar Taliban iktidara gelmelerine neden olmuştu (Abdi, 2013, s. 239-240).

NATO misyonu ile ilgili, NATO'nun genel sekreteri general Jens Stoltenberg NATO'nun muharebe misyonunun sonlandırıldığını ilan ettiğinde; Afganistan'da amacımıza ulaştık ve Afganistan'ın terör yuvası olmaktan kurtardık, Afganistan'ı

ekonomik, siyasi ve askerî açıdan güç kazandırdık ve böylece Afganistan’da terörle mücadeleyi sürdürürken ülkelerimizi de güvenli kıldığını dile getirmiştir (NATO, 2014). Bunun yanı sıra, NATO/UGYK’nin komutanı John F. Campbell; Afgan halkını karanlıktan ve umutsuzluktan kurtardık ve onlara gelecek için bir umut verdiğini söyleyip ve askerlere hitap ederek, Afganistan’ı güçlü ve ülkelerinizi güvenli kıldıklarını beyan etmiştir (DW News, 2014). Bu açıklamalara göre NATO yetkilileri Afganistan misyonunu başarılı değerlendirmişlerdir. Ancak son zamanlardaki olayları gözden geçirdiğimizde gerçek böyle gözükmediğini görmekteyiz ve Afganistan’da NATO liderliğin bahs edildiği konuların var olması, barış ve istikrarın sağlanması sadece bir hayal olarak kalmıştır.

NATO’nun Afganistan misyonun başarısızlığı ile ilgili birçok eleştiri bulunmaktadır. Ancak en önemlisi, Afganistan misyonu ile ilgili müttefiklerin hem fikir olmaması ve ortak bir yol haritasının izlenmemesidir. NATO/UGYK’nin gelecek amacı Afganistan’ın güvenliğini sağlamak ve yeniden yapılandırma programları yürütmek ve geliştirmektir. Dolayısıyla güvenliğini sağlamak için askeri gücünün kullanılması lazımdır. Fakat üye ülkeler askeri gücünün kullanılması ile ilgili aynı stratejiyi takip etmeyip kuvvet kullanma ile ilgili UGYK birimleri üzerine sınırlar koyulmuşlardı. Böylece NATO/UGYK ülke genelinde güvenliğin sağlanmasında Afganlara yardım etmek amacıyla savunma, diplomasi ve kalkınma programlarının gerçekleştirilmesinde ve onların devam edilebilirliğini sağlama konusunda yetersiz kalmıştır (Alwali, 2019, s. 56-69).

Bu bağlamda Afganistan’ın eski cumhurbaşkanı Hamid Karzay; NATO’nun Afganistan’daki misyonunun uygulanma stratejisini eleştirerek ABD ve NATO Afganistan’da güvenlik ve istikrarın sağlanmasında, silahlı ve isyancı grupların dağıtılmasında başarısız kaldığını beyan etmiştir (Yalda Hakim, 2013). Afgan Analiz grup eş başkanı Thomas Rutting NATO/UGYK’nin Afganistan’daki misyonu ile ilgili; UGYK Afganistan’daki savaşına son verdiremedi. Taliban’ı dağıtılamadı ve aksine nedense UGYK’nin Afganistan’daki varlığı Taliban’ın tekrar güç kazanılmasına neden olduğunu söyleyerek NATO’nun bu misyonda başarısız kaldığını iddia etmektedir. Zira 2001’den

2014'e kadar yaklaşık 5000 ABD ve NATO/UGYK askerinin ve 100,000'den fazla Afgan güvenlik güçlerinin ölmesine rağmen ne NATO ve ne ABD ama ve hedeflerinin üstesinden gelemediler, teröristleri tamamen ortadan kaldıramadı ve Afgan güvenlik güçleri de güvenlik reformu yoluyla yetenekli ve kaliteli bir sahip olamadılar (DW News, 2014).

3.6. Sonuç

11 Eylül saldırılarından sonra teröre karşı başlatılan küresel savaşta bir güvenlik örgütü olan NATO yeni dünya düzeninde terörle karşı mücadelede ABD'nin yanında yer alıp anlaşmasını 5. Maddesi uyarınca Afganistan misyonuna katılmıştır. NATO'nun Afganistan misyonunun amacı NATO/UGYK üye ülkeleri ve genel olarak dünya barışı ve istikrarı için bir tehdit oluşturan El-Kaide ve diğer terörist grupları yok etmektir. İlk alan dışı operasyonunu başlatılan NATO'nun Afganistan'a girmesi uluslararası barış gücünün sorumluluğuna almasıyla başladı ve 2003'te Afganistan'a giren NATO UGYK'nin temel görevini değiştirmeden Afganistan'da barışçıl bir ortam yaratmak, kalkınma projeleri gerçekleştirmek, güvenlik güçlerini oluşturmak ve onları güçlendirmek ve Afgan hükümetine etkisini genişletmesine yardımcı olmak, terör ve isyana karşın mücadeleyi amaçlanmış ve bu hedeflerin beş aşamada elde etmeye çalışmıştır.

NATO'nun Afganistan'a girmesiyle Afganistan'daki savaşta iki farklı yaklaşım yürütülmüştür. Bir yanda Amerikan stratejilerine odaklanıp terörle mücadeleyi sürdüren ABD ve OEF operasyonu ve diğer yanda devlet inşası programlara odaklanan NATO gibi uluslararası örgütün oynadığı çok uluslu katılımcıların misyonu aynı dönemde gerçekleşmekteydi. ABD tarafından yönetilen OEF El-Kaide'yi ortadan kaldırmak ve Taliban kalıntılarını avlanmak için odaklanan bir muharebe misyonuydu. Ancak NATO ve diğer katılımcılar tarafından yürütülen misyon savaşın yumuşak tarafı olup genelde geliştirme ve güçlendirme görevleriydi. Dolayısıyla NATO/UGYK ve ABD 2001'den 2014'e kadar UGYK ve 2014'ten sonra RSM çerçevesinde Afganistan'ın yeniden inşası ve kurulmuş hükümetin güçlenmesi ve Afganistan'ın tekrar teröristler tarafından

kullanılmaması için SSR, PRT ve birçok diğ er programlar aracılığıyla, Afganlar yeni fırsatlar sunmakla birlikte güvenlik güçlerinin oluşumuna, eğitilmesine ve donatılmasına büyük katkı sağlanmıştır.

Görev süresince farklı dönemlerde farklı stratejiler ve politikalar uygulanan ABD ve NATO bu savaşta yaklaşık 5000 askerini kaybedip ve yaklaşık 3 trilyon dolar harcayarak Afganistan’da kalıcı bir barış ve istikrar getirmeye çalıştılar. Fakat bütün çalışmalara rağmen NATO ve ABD kısa vadede El-Kaide, Taliban ve diğ er grupları etkisiz hale getirerek geçici bir barış ve güvenlik yaratmasına rağmen Afganistan’a kalıcı bir barış ve güvenlik getirmeyi başaramamışlardır. Aynı zamanda PRT ve SSR çerçevesinde uygulanmış ve ger ekleştirilirmiş bütün programların sürdürebilir olması konusunda bir başarı elde edememişlerdir.

Çok yönlü bir savaşı yürütmelerine rağmen ABD ve NATO’nun Afganistan’daki misyonun başarısızlığının ana nedeni ise uyguladıkları yanlış politikalar ve güçler arasındaki iş birliği eksiklidir. Zira müdahaleden sonra ABD ve NATO güçleri savaşı sürdürüp muhafazakâr bir sosyal yapıya sahip olan bir toplumda din, kültür ve geleneklerine aykırı faaliyetlerde bulunmuşlardı. Bu eylemler neticesinde yabancı güçlere karşı bir isyan başlatmış ve Taliban’ın tekrar ortaya acıkmalarına neden olmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ABD'nin Afganistan Stratejisi ve Amerikan Birliklerinin Geri Çekilişi

4.1. Giriş

ABD'nin askeri müdahalesinden sonra Afganistan'da uluslararası toplumun devlet inşası ve terörle mücadele misyonları ABD'nin stratejileri ve politikalar ışığında yürütülmüş ve sonuçlanmıştır. Dolayısıyla bu bölümde ABD'nin Afganistan misyonuna yönelik stratejileri dönemsel bir şekilde ele alınmıştır.

2014'te ABD ve NATO birliklerinin büyük bir kısmını geri çekildiğinde Afganistan'da yeni bir misyon başlatılmış ve yeni bir strateji uygulanmaya konulmuştu. 2001'den 2014'e kadar terör ve isyana karşı mücadeleyi kapsamlı bir şekilde yürüten ABD ve NATO, 2014'ten sonra Afgan hükümetine yardım etmekle yetinip Taliban'a karşı farklı bir politika benimsemeye çalışmışlardır.

Dolayısıyla bu bölüm 2014'ten sonraki döneme odaklanmış ve Taliban ve Afganistan'a yönelik ABD'nin değişen politikaları ele alınmıştır. Aynı zamanda Afganistan'ın savaşını bitirmek isteyen ABD'nin Taliban ile imzaladığı Doha anlaşması, Biden'in politikaları ABD birliklerinin geri çekilmesi ve Afganistan hükümetinin çöküşü incelenmiştir.

4.2. Barack Obama'nın Afganistan Stratejisi

2014'ten sonra ABD'nin Afganistan'a yönelik politikalarını ve barış sürecini ele almadan önce 2009'de ortaya çıkan stratejik değişiklikleri ele almak gerekmektedir. 11 Eylül terör saldırılarından sonra terörle mücadele kapsamında Afganistan'da Taliban ve El-Kaide'yi yok etmek için muharebe ve askeri operasyonu bir çözüm olarak anılan ve Afganistan'a askeri müdahale yapan Bush yönetimi sekiz yıllık angajmana rağmen istenilen derecede başarı elde edememiş ve Afganistan'da terör ve isyanı yok edemediği gibi, daha da güçlenmesine neden olup ve bir açmazı yol açmıştı (Ali, 2010, s. 51).

2009’de Başkan Obama iktidara geldiğinde ABD’nin Afganistan savaşı yeni bir boyut kazanıp savaşın sonlandırılacağına dair umutlar oluşmaya başlamıştı. Zira Afganistan çıkmazından çıkmak isteyen Obama ABD politikalarını gözden geçirerek, Afganistan’da başarı üretmek adına daha gerçekçi, ulaşılabilir hedefleri takip etmeyi amaçlamıştır. Başkan Obama göre, bölgedeki savaş son vermek ve Afganistan’da istikrar ve barışı sağlamak için Pakistan’da El-Kaide ve Taliban’ın güvenli sığınaklarının yok edilmesi gerekmekte ve buna paralel halkı koruyup isyanı sosyal ağlar içerisinde sorgulanıp entegre ve kapsamlı bir strateji izlemek gerekmektedir. Bu yaklaşım ile Obama Afganistan’ın uzun sürdüğü savaşını bitirmek için, Afganistan’ın savaşı sadece askeri ve muharebe yoluyla çözülemeyeceği için sivil operasyonlarının gerçekleştirilmesi, Afganistan’daki istikrarsızlık ve savaşında Pakistan’ın rolünün önemsemesi ve savaşı sonlandırmak için Taliban ile uzlaşmak dahil konular ele almıştı (Yaqoobi, 2018, s. 61-62).

Dolayısıyla Obama iktidara gelir gelmez ABD’nin Afganistan stratejisini revize edilip AfPak stratejisi adı altında kapsamlı ve entegre bir politika izlemeye başlamıştır. Başkan Obama stratejisini açıkladığında; *“Afganistan’da amacımız, El-Kaide’yi yok etmek, dağıtmak ve devirmek ve gelecekte Amerika’yı tehdit etme kapasitesini önlemek aynı kalacağını”* dile getirerek ve bu amacı elde etmek için Afganistan ve Pakistan’da El-Kaide sığınaklarını yok etmek, Afganistan’ın hükümetini güçlendirmek ve Taliban’ı dağıtmak olarak üç ana hedefi takip etmeye çalışacağını dile getirmiştir (The White House, 2014).

Savunma, yerel kapasitesinin arttırılması ve diplomasi konularını esas alan AfPak stratejisinin önemli konular ise Afganistan ve Pakistan’da terörü yok etmek, Afgan hükümetine ve güvenlik güçlerine yardımcı olmak ve terör ve isyana karşı koyabilmek potansiyele geliştirmek, Pakistan hükümetine terörle mücadelede yardım etmek ve son olarak uluslararası toplumun yardımları ve liderlik rolünün arttırılması olmuştur (Erol & Bingöl, 2012, s. 176). Bu bağlamda her şeyden evvel yeniden yapılanma programlarından vazgeçerek mevcut yapı ve durumu güçlendirmeye çalışıp istikrar getirici bir politika

alışarak Afganistan’da sivil kapasiteyi artıracak uzmanların sayısını artırıp yerel düzeyde temel altyapıları kuracak ve sistemlerin geliştirilmesine yardımcı olacak kurumlar uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları geliştirme ve güçlendirme sürecine daha aktif katılmalarını teşvik etmiştir (Demirtepe & Erdoğan, 2013, s. 68).

Bunun yanısıra Afganistan hükümetine ve güvenlik güçlerinin güçlendirilmesi ve donatılması için NATO/UGYK’nin yanısıra farklı fonlar ve programlar ile Afgan güvenlik güçlerinin ve kurumlarının kapasite geliştirilmesini ve operasyonel kapasiteye gelmeleri ve 2014’e kadar öngörülen sayı olan 350,000 sayısına ulaşmalarına yardımcı olmuştur. (Demirtepe & Erdoğan, 2013, s. 64) Aynı zamanda NATO/UGYK tarafından yürürlüğe konulan *güvenlik geçiş* sürecinin daha etkin bir şekilde yürütülmesi sorumlulukları Afgan güvenlik güçlerine başarıyla teslim verilmesi için (FM 3-24)⁴² belgeyi esas alarak savaş meydanında *halk odaklı* strateji izleyip *temizle, tut, inşa et ve devir et* yaklaşımının uygulanmasını onaylamış ve 2014’e kadar yabancı birliklerinin geri çekilmesine zemin oluşturmıştır (Fair, 2010, s. 11-12).

Bu bağlamda sözkonusu hedeflerin elde edilmesi için iki farklı hareketle Afganistan’a 2009’de 17,000 ve 2010’de ise 30,000 asker konuşlandırmış ve toplam asker sayısını 100 bine çıkartıp, Taliban hızlı bir şekilde çökertere18 ay içinde Afgan güvenlik güçlerinin kapasitesini artırmak ve merkezi hükümetin geliştirilmesi için uluslararası kuruluşlar özellikle NATO ve BM ile iş birliği yaparak kapsamlı bir sivil planı takip etmeye ve muharebe operasyonlar ile paralel diplomatik yollarla savaşı sonlandırmaya çalışmıştır (Zafar, 2020, s. 69).

Muharebe operasyonların yanısıra Afganistan sorusunu diplomasi ve iş birliği aracılığıyla çözmek isteyen Obama kapsamlı bir yaklaşım izleyerek Afganistan’da savaşında etki olan ülkeler yan Rusya, Çin, İran ve Pakistan ile ortak bir güvenlik yaklaşım ortaya konmaya çalıp özellikle Pakistan’ın bu savaşta ciddiyetini arttıracak adımlar atılmıştı. Zira Obama, Pakistan ve Afganistan’ı iki ülke ve tek bir sorun olarak

⁴² İsyana karşı koyma Talimnamesi

nitelendirmişti. Obama'ya göre Pakistan ve Afganistan sınırında bulunan aşiret bölgeleri El-Kaide ve Afgan isyanını körükleyen ve küresel terörizmi artırmakla tehdit eden terörist müttefikleri için güvenli bir sığınak oluşturmuştur. Dolayısıyla bu problemi çözmek için iki ülkeye yönelik kapsamlı bir politika izlenmek gerektirir. Bu bağlamda yeni strateji kapsamında Pakistan hükümetine terörle mücadelede destek sağlamış ve Afganistan ve Pakistan'da Taliban ve El-Kaide'nin ivmesini kırarak entegre bir askeri operasyonun gerçekleştirilmesini onaylamıştır (Ali, 2010, s. 49; Nouzar, 2010, s. 144-145). Aynı zamanda Pakistan içinde gerçekçi, ulaşılabilir ve ABD'nin ulusal güvenliği için hayati olarak tanımlanan hedeflerini ulaşabilmek diplomasi yoluyla Pakistan hükümeti ile iş birliği yaparak hem terör ve isyana karşı mücadeleyi sürdürmüş hem de Taliban'ı uzlaşmaya doğru sürüklemeye çalışmıştır (Indurthy, 2011, s. 16).

AfPak stratejisinin bir diğer önemli konusu ise 2014'e kadar askeri birliklerinin sayısının düşüreceğini ve aşamalı olarak Afganistan'ı terk edeceğini ilan edilmesi olmuştur. Obama'nın AfPak stratejisi kapsamında *güvenlik geçiş sürecinin* hızlandırılması ve Taliban ve EL-Kaide ağır darbeler indirmek için konuşlandırılan askeri personelinin arkasındaki ana neden ise 2014'te birliklerinin geri çekilmesi olmuştur. Afgan güvenlik güçlerinin eğitilmesi, donatılması ve *güvenlik geçiş süresi* tüm hızla devam eder iken Obama 2001'de birliklerinin geri çekileceğini ve 2014'e kadar Afganistan'ı terk edeceklerini ilan etmiştir. Aynı zamanda 2014'ten sonra RSM kapsamında Afganistan ile uzun vadeli ve kalıcı ortaklığının sürdüreceğini beyan ederek Afganistan ile yeni bir stratejik anlaşmanın imzalanmasına işaret etmiştir. Bu doğrultusunda Mayıs 2012'de siyasi, askeri ve ekonomik iş birliği, Afgan güvenlik kuvvetlerinin eğitilmesi ve donatılması ve ABD birliklerinin muharebe operasyonları için ABD ve Afganistan arasında bir Stratejik Ortaklık Anlaşması (SPA)⁴³ imzalanmış ve kapsamlı İkili Güvenlik Anlaşmasının (BSA)⁴⁴ imzalanmasına yol açmıştır (Katzman & Thomas, 2017, s. 30).

⁴³ Strategic Partnership Agreement-SPA

⁴⁴ Bilateral Security Agreement-BSA

Terörü imha etmek ve isyanı bastırmak adına başlatılan savaşın ön birinci yılında, 2 Mayıs 2011’de Usame Bin Ladin öldürülmesi ile artık ABD bir başarı elde etmiş ve bu başarı sonrasında Afganistan’da savaşın bitirilmesini hedeflemiştir. Yaklaşık 2350 askerini kayıp edip ve 680 milyar (Alam, 2021, s. 68) dolar değerinde harcama yaptığı savaşta ABD Afganistan’da kalıcı ve sürdürülebilir istikrar sağlanmasında başarısız kaldığı için 2014’te askerlerinin geri çekileceğini ve sadece teröre karşı mücadele için sınırlı yetkiye sahip olan 10,000 askerinin Afganistan’da kalacağını bildirmişti. Böylece 2011’de geri çekilme süreci başladığında ilk itapta 30,000 ABD askeri Afganistan’da geri çekilip ve ardından ise NATO/UGYK askerlerinin geri çekilmesi başlamıştır (Zafar, 2020, s. 82-83).

Geri çekilmeyi başlatan Obama ABD’nin Afganistan’daki varlığı için yasal bir çerçeve oluşturan İkili Güvenlik Anlaşması (Bilateral Security Agreement-BSA) için çalışmalara başlamıştır. 2014’ten sonra RSM çerçevesinde konuşlandırılan NATO güçleri Afganistan güvenlik güçlerine eğitmek, danışmak ve desteklemekle sorumluyken, ABD ise sınırlı sayı muharebe gücüyle teröre karşı mücadeleyi Afganistan’da sürdürecekti. Dolayısıyla 2014’e kadar SOFA çerçevesinde askerlerinin hukuki dokunulmazlığını garanti altına alan ABD, 2014’ten sonra da BSA çerçevesinde aynı hakları garanti altına almaya amaçlanmıştır. Üzün süre tartışmalar ve siyasi çekişmelerden sonra, BSA anlaşması 2014’te Ulusal Birlik Hükümeti ile iktidara gelen Eşref Gani Ahmedzay ve Abdullah Abdullah yönetiminde 30 Eylül 2014’te ABD Büyükelçisi James Cunningham ve Afganistan’ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Mohammad Hanif Atmar tarafından imzalanmıştır (Malik & Shah, 2017, s. 203-204).

2014’ten sonra ABD askerlerinin statüsünü belirlenecek olan BSA anlaşmasının önemli konuları ise şunlardır; ABD, Afgan güvenlik güçlerine eğitmek, desteklemek, güçlendirmek, isyan ve teröre karşı mücadele etmek ve Afganistan’da barışı ve güvenliği sağlamak için destek sağlamak amacıyla yaklaşık 10,000 askerini Afganistan’da konuşlandıracak, Afgan güvenlik güçlerinin donatılması ve güçlendirilmesinin yanı sıra Afganistan hükümetine finansal yardımda bulunulacak, Afgan güvenlik güçleri muharebe

operasyonlarına liderlik yapar iken, ABD ise onarla lojistik, istihbarat ve hava desteği sağlanacak, ABD birlikleri Afganistan'ın egemenliğine ve hukuki kurallara saygı göstererek, herhangi bir suç işlediklerinde, Afgan yetkililer derhal rapor vermeleri ve eğer tutuklanmış olursa derhal onu ABD yetkililere teslim edecekler, ABD birlikleri Afganistan'da muharebe operasyon gerçekleştirmeyecek ve Afganların evine izinsiz girmeyecekler ve ABD Afganistan'ın topraklarında 9 üsse sahip olacak ve Afganistan'ın topraklarını diğer ülkelere karşı kullanmayacak ve Afganistan'ın barışı güçlenirken bölgesel iş birliklerini teşvik edilecektir.

26 maddeye sahip olan BSA, Afganistan'da istikrarı sağlamak, demokrasiyi geliştirmek, hükümet ve güvenlik güçlerini güçlendirmek ve bölgesel iş birliğini geliştirmek için önemli sayılan bir anlaşmadır ve bu anlaşma iki taraf arasında karşılıklı iş birliğe dayalı Afganistan'ın ulusal egemenliğini göz önüne bulundurarak uygulanacaktı (Bilateral Security Agreement (BSA), 2014).

BSA anlaşmasının imzalanmasını hoş gören Obama, bu anlaşma iki ülkenin yararına olduğunu dile getirerek anlaşmanın uygulanması için ABD hükümeti gerekli görevleri yerine getireceğini beyan etmiştir. Bunun yanısıra Obama 10,000 askerinin aşamalı bir şekilde azaltmasını ve 2017'den sonra sadece diplomatik kurumlarının güvenliği için yaklaşık 1000 asker Afganistan'da kalacağını da beyan etmiştir (The White House, 2014). Fakat Afganistan'ın eski cumhur başkanı Karzay BSA anlaşmayı Afganistan'ın çıkarlarını ve siyasi hayatını ciddi bir şekilde tehlikeye atacağını vurgulayarak bu anlaşma Afganistan'da barış için bir umut penceresi olmadığı ve uygulanması için yeterli tazminatlar olmayıp bölgede dengelerin değişmesine neden olabileceği öne sürerek anlaşmanın imzalanmasını reddetmiştir (Graham-Harrison, 2013).

Afganistan için güvenlik ve savunma anlaşması olarak nitelendirilebilen bu anlaşma, barış ve güvenlik sürecinin iyileştirilmesi, devlet kurumlarının güçlendirilmesi, Afganistan'ın sosyal ve ekonomik kalkınmasının desteklenmesi ve bölgesel iş birliğinin teşvik edilmesi dahil olmak üzere Afgan güvenlik güçlerinin eğitilmesi, danışması ve

donatılmasını içermekteydi. Anlaşmaya göre dış tehditleri püskürtmek için ABD Afgan güvenlik güçlerinin eğitimi, donanımı, danışmanlığı için yıllık fon sağlamayı taahhüt etmiştir. Ancak BSA'nın imzalanması öngörüldüğü konuların aksine, ABD birliklerinin geri çekilmesini zemin oluşturup sadece ve sadece ABD'nin bölgedeki çıkarları doğrultusuna sonuçlandığını ve Afganistan'ın istikrar ve güvenliği için hiçbir etkisi olmamıştır (Felbab-Brown, 2013).

BSA ve RSM çerçevesinde Afganistan'da terörle mücadele ve Afgan güvenlik güçlerinin güçlendirme misyonunu sürdüren Obama, yeni strateji kapsamında Pakistan rolünün önemsemesinin yanısıra Taliban'a karşı yeni bir tutum sergilemiştir. Obama Taliban'ı El-Kaide'den ayrı bir grup olarak Afganistan çapında isyancı bir hareket olarak tanımlamış Taliban'ı uzlaşmaz ve uzlaşılabilir çekirdeklere sahip olduğunu dile getirmiştir. Bu yaklaşım ile El-Kaide'yi stratejisinin merkezinde yer veren Obama terörle mücadelede Pakistan ve bölgedeki diğer ülkelerinin tam desteğini alıp Taliban'ın Afganistan hükümetine katılmalarına ve onlar ile uzlaşmak için bir umut yaratmıştır. Böylece savaşı sonlandırmak için uzlaşılabilir Taliban liderleri ile müzakere edilebileceğini beyan etmiştir (Ahmada, 2010, s. 194).

Obama yönetiminin yeni stratejisi ve Taliban'a karşı uzlaşma penceresini açılması ulusal ve bölgesel çapta Afganistan'ın ve ABD'nin barış hareketlerinin pekiştirilmesine yol açıp Afganistan'da yeniden entegrasyon programlarının ve Taliban'ın üst düzey yöneticileri ile uzlaşma görüşmelerinin başlatmasına neden olmuştur. Böylece İlk barışı görüşmeleri ise; Obama'nın *ılımlı Taliban* olarak adlandırılan grup ile, yani Molla Ömer'den sonra Taliban'ın teşkilatında en önemli kişi olan Abdul Gani Bradar başta olmak üzere birçok diğer ılımlı Taliban'ın liderleri ile gerçekleştirilmişti. Ancak Pakistan tarafından Taliban ekibin içerisinde Molla Ahtar Muhammed Mansur⁴⁵ yerine sahtekâr bir kişinin yerleştiği anlaşıncı ve üstelik görüşme yapan ekibin Pakistan tarafından

⁴⁵ Molla Ahtar Muhammed Mansur Molla Muhammet Ömer'den sonra Taliban'ın lider olarak seçilmişti. 2016'de ABD'nin insansız hava saldırı ile Pakistan'ın sınırları içerisinde öldürülmüştü.

tutuklandığında görüşmeler sonuçsuz kalıp, ABD ve Afganistan için büyük bir hayal kırıklığına neden olmuştur (Indurthy, 2011, s. 22, 34).

Yaklaşık 10 yıl aşkın mücadeleden sonra Taliban ile uzlaşma yolunun seçilmesi ve Obama tarafında Taliban'ın Afganistan çapında bir hareket olarak tanımlanmasının arkasındaki nedenlerini şöyle açıklayabiliriz. Evelen ABD'nin Afganistan'daki savaşı ABD'nin en uzun savaşına dönüşmüş ve ABD'ye yılda yaklaşık 100 milyar dolara, yani Afganistan'ın yıllık gelirinden on katı fazla mal oluyordu. İkincisi ise Afganistan güvenlik sorunları ve tehdidi artık ABD için birincil bir güvenlik konu olarak kalmamıştı. Zira El-Kaide Afganistan'dan kovulmuştu ve artık Afganistan'da önemli bir varlığa sahip değildi. Diğer yandan Afganistan'daki çatışma yaygın olarak merkezi hükümet ile hükümeti devirmeye çalışan uluslararası teröristlerle müttefik olan isyancı bir grup olan Taliban hareketi arasındaki bir güç mücadelesiydi ki bu mücadele etnik, mezhep, ideolojik ve diğer birçok faktörlerden beslenmektedir. Böyle bir durumda ABD dahil yabancı güçlerinin Afganistan'daki varlığı adı geçen problemlerin derinleşmesiyle birlikte yabancı güçlere karşı bir isyanın başlamasına ve durumu daha da karışık olmasına neden olmuştu (The Afghanistan Study Group, 2010, s. 1-5). Bir diğer neden ise Obama birliklerinin geri çekilmesini ilan ettiğinde Taliban da ortamı müsait görünce uzlaşma programlarına sıcak karşılanmıştır. ABD'nin erken ayrılma politikalar, Taliban arasında; “Artık ABD Afganistan'da son noktaya varmıştır. Er ya da geç Afganistan'ı onurlu bir şekilde terk etmek için anlaşma yapmak zorundadır”, düşüncesine yaratmıştı. Dolayısıyla Taliban'ın olumlu yanıtıyla ABD ve Afganistan hükümeti savaşı sonlandırmak için Taliban ile bir etkileşime girmek için ılımlı Taliban ile uzlaşmaya başlayıp alt düzeyde yeniden entegrasyon ve üst düzeyde siyasi uzlaşa dahil ikili bir yaklaşım benimsemiş ve bu süreci güçlendirmek için Afganistan'nın Barış ve Yeniden Entegrasyon Programını-APRP onaylayıp Barış Danışmanlığı *Cirga* 'yı çağırıp Afganistan Yüksek Barış Konseyi'ni kurup uzlaşma sürecini pekiştirmişlerdir (Zyck, 2010, s. 4-7).

Böylece uzlaşma süreci başladığında Afgan hükümeti, ABD ve BM'nin temsilciler ilk defa Molla Abdul Gani Bradar ve Molla Abdul kebir ile başta olmak üzere ılımlı

Taliban grubu olarak bilinen grupla, Dubai ve Kabil’de gizli görüşmeler gerçekleştirmiştir. Olumlu bir sonuç elde edileceği beklerken bu görüşmeler 2010’de Pakistan hükümetinin görüşme yapan kişilerinin tutuklanması ile sonuçsuz kalıp ve Afganistan’ın barış sürecine büyük bir darbe vurulmuştur. (Dobbins & Malkasian, 2015, s. 54-55) Nitekim darbeler ve müdahalelere rağmen ikinci kez ABD tek başına müzakereleri sürdüreceğini karar verdiğinde 2010 ve 2011 yıllarında Almanya’nın arabuluculuğu ile ABD’li diplomatlar ve istihbarat ajanları ve Taliban’ın temsilcisi olan Tayyib Ağa arasında Doha ve Almanya’nın Münih şehrinde bir görüşme gerçekleştirildi ve bu görüşmenin neticesinde iki konu üzerinde anlaşıldı. Birincisi, Taliban’ın kendisini uluslararası terörizmden uzak tutması ve kendilerini eski rejim yani Afganistan İslam Emirliği’nin temsilcileri olarak değil belki Afganistan çatışmasını bir tarafı olarak tanınması şartıyla, Katar’da Taliban’ın elçileri ve uluslararası toplum temsilcileri arasında gelecekteki görüşmeler için bir forum işlevi görebilecek Taliban’ın irtibat bürosunun veya ofisinin açılması olup ve ikincisi ise mahkum takaslama ile ilgili olarak Taliban ABD askeri olan Çavuş Bowe Bergdahl da dahil olmak üzere üç ABD vatandaşının serbest bırakılması karşısında, ABD ise beş üst düzey Taliban liderini Guantanamo hapishanesinden Katar’a transfer etmesi olmuştur (Wörmer, 2012, s. 4).

Afganistan hükümeti taraf olmadığı bu görüşmeler neticesinde 2013’te Katar’ın Doha şehrinde Taliban’ın resmi ofisi açıldı ve Taliban bir türlü meşruiyet kazanmaya başarmışlardı. Doha ofisinin açılışının kısa bir süre sonra Taliban istekleri ve bahs geçen mahkûm takaslama konusu ABD tarafında kabul edilmeyince ve hem de Taliban irtibat bürosunun açılışında kendilerini Afganistan İslami Emirliği’nin temsilciler olarak adlandırıldığında hem Afganistan hem de ABD’nin tepkesine neden olmuş ve yine bir kez daha Taliban Katar’daki ofisi kapatıp barış görüşmelerini devam ettirmeyeceklerini beyan etmişlerdir (Dobbins & Malkasian, 2015, s. 55-56).

İsteklerin kabul edilmemesinden dolayı sekteye uğrayan uzlaşma süreci kısa bir zaman sonra Obama’nın yeniden başkan seçilmesi ve Afganistan’da rejimin değişikliği ile tekrar başlamış oldu. Obama ikinci kez seçimleri kazdıktan sonra savaşı sonlandırmak

için yeni bir bakış açısıyla Taliban ile barış müzakereleri başlayıp mahkumların takaslamalarına onay vermiştir. Bunun yanısıra 2017'e kadar Afganistan'dan tam olarak askeri birliklerini çıkartmaya planlanan Obama geç olmadan Taliban ile bir uzlaşmaya varacağına planlamıştı. Ancak Taliban mahkumların takaslamasından sonra da bir kez daha barış müzakereleri durdurmuşlardı (Dobbins & Malkasian, 2015, s. 55-56).

Uzlaşma görüşmelerinden bir sonuca varmayınca Obama'nın AfPak stratejisini tek bir hedefe yoğunlaştırmıştır. Bu amacı elde etmek için ağır askeri operasyona paralel kapsamlı bir sivil-askeri hareketler gerçekleştirilmiş ve Taliban yönelik yeni bir yaklaşımının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Fakat Afganistan'da istikrar ve barışı getirmek yerine Afganistan'ı daha da karanlık ve kırılgan dönemlere doğru sürüklenmiş ve ABD ve NATO güçlerinin erken geri çekilmelerine neden olmuş ve dış yardımdan bağımsız, yetenekli ve yüksek kapasiteli bir güvenlik güçlerinin oluşumunda da başarısız kalmıştır.

4.3. Donald J. Trump Yönetimi'nin Afganistan Politikası

Başkan Obama AfPak stratejisi kapsamında görev süresince Afgan hükümetinin güçlendirmesine çalışır iken bir yandan terörle mücadeleyi kapsamlı bir şekilde yürütmüştü ve bu bağlamda Afgan güvenlik güçlerinin güçlenmesine çalışıp 2014'ten sonra güvenlik ve isyana karşı mücadeleyi Afgan güvenlik güçlerine bırakmıştı. Böylece birliklerinin büyük bir kısmını geri çekilerek Afganistan'da yeni bir güvenlik ortamı yaratmıştı. 2014'te yabancı birlikleri Afganistan'ı terk ettikten sonra Taliban'ın saldırgan operasyonları arttırmış ve askeri donanım, lojistik, hava kuvvetleri açısından yeterli güce sahip olmayan Afgan güvenlik güçleri Taliban'ın artan saldırgan operasyonlarına maruz kalıp büyük kayıplar vererek durumu Taliban'ın lehine değişmiştir (Felbab, 2013, s. 171-173).

Ancak 2017'de Donald J. Trump 2017'de iktidara geldiğinde Obama'nın aksine Afganistan konusuna yeni bir bakış açısıyla ABD askerlerinin uzun süreli Afganistan'da kalacaklarını ve teröre karşı savaşı devam edeceklerini beyan edip Afganistan, Pakistan

ve Hindistan'ı içeren AfPak'ında adı altında stratejisini ilan etmiştir. Başkan Trump yeni strateji kapsamında Taliban'a karşı koymak için Afgan güvenlik güçlerine daha fazla eğitim ve destek vereceğini bildirip, ABD birliklerinin Afganistan'da uzun süre kalacağına ilan ederek Afganistan'ın savaşı için yeni bir politika benimsemiştir. Yeni strateji kapsamında Trump, ABD düşmanlarına saldırmak, IŞİD'i yok etmek, El Kaide'yi ezmek, Taliban'ın Afganistan'ı ele geçirmesini engellemek ve Amerika'ya yönelik tehditleri yok etmeyi stratejisinin öncelik amaçları olarak belirlenmiştir. Bu doğrultusunda Afganistan politikasında; askeri birliklerinin sayısına bakılmaksızın Afganistan'da kalmalarına, terör ve isyana karşı mücadelenin devam edileceğini bildirip, Afgan güvenlik güçlerinin güçlendirilmesi ve donatılması, siyasi diyalog, Pakistan'a baskı uygulamak ve Afganistan'da başarılı olmak için Hindistan ile iş birliğe gireceğini açıklamıştır (Tourangbam, 2017, s. 6-7).

Trump yeni strateji kapsamında Afganistan'daki ABD'nin hedeflerini; ABD'nin Afganistan ve bölgeden gelen tehditleri yok etmesi olarak dile getirmiştir. Dolayısıyla Obama döneminde azaltılan muharebe operasyonları tekrar arttırmış ve Taliban'ı uzlaşmaya mecbur etmek ve onları müzakere masasına oturtmak amacıyla askeri ve muharebe operasyonlarına öncelik verip askerlerinin geri çekilmesini tarihe değil belki koşullara dayalı olduğuna dile getirmiştir (Tellis & Eggers, 2017, s. 13-16).

Bu hedeflere ulaşmak için Trump 'un stratejisi beş konu üzerinde durmaktaydı. Her şeyden evvel ABD askerlerinin tam geri çekilmesi zamana dayalı belki yerel koşullara bağlı olacaktır. Trump, Obama'nın dalgalanma ve çekilme planını erken ve hızlı nitelendirerek sonuçlarını tahmin edilemez ve kabul edilemez olduğunu bildirmiştir. Diğer yandan yerel koşullar Obama'nın geri çekilmeyi planladığı dönemden şimdiye kadar değiştiğini ve Taliban'ın tekrar güçlendiğini ve aşırılıkçı unsurların yeniden genişleme olasılığı yüksek olduğunu söyleyerek bu dönemde geri çekilmeyi ABD'nin yenilgiyi kabul ettiğini işaret ettiğini söylemişti (Ranade, 2017, s. 2). Dolayısıyla ABD Afganistan müdahalesinde onurlu, kalıcı ve işlevsel bir sonucunu elde etmek için, Taliban ve diğer terörist grupları hedef almaya odaklanmak için Afganistan'da ciddi bir askeri personelinin

olmasını dile getirmişti. Bu nedenle Trump, Afganistan'a daha fazla asker göndermeye karar verip ve askeri personele nerede olurlarsa olsunlar ve ihtiyaç duydukları zaman düşmanla yüzleşmeleri için askeri özerklik sağlamıştır (Tourangbam, 2017, s. 5-7).

AfPak'ında Stratejisinin bir diğer esas konusu ise Afganistan'da başarı üretmek için bütüncül bir yaklaşım izleyerek ABD'nin tüm gücünü, diplomatik, ekonomik ve askeri gücün kullanmasıdır. Bu yaklaşım ise Obama döneminde başlatılan uzlaşma sürecinin tekrar başlamasını işaret ediyordu. Bunun yanı sıra Trump ABD'nin Afganistan'da devlet inşası için olmadığını ve sadece müzakereler için elverişli bir ortam yaratmak amacıyla Afganistan hükümetinin Taliban'la yüzleşmesini desteklemeye öncelik vermeye yardımcı olacağını dile getirmişti. Bu, Afgan hükümetinin barışçıl bir şekilde yönetmesini sağlamak ve Taliban'ı müzakere masasına getirmek anlamına gelmekteydi (Safa, 2017, s. 67-68).

Trump yeni strateji kapsamında uzlaşma sürecini hızlandırmak ve Pakistan'ın Taliban ile olan ilişkisini göz önüne bulundurarak Pakistan'a yönelik baskıcı politikalar izlemeye çalışmıştır. Obama yönetimi Pakistan ile ortaklaşa hareket ederken Trump yönetimi ise tam tersine Pakistan'ın rolüne vurgulanmasına rağmen Pakistan'ı terör ve Taliban destek sağladığı için eleştirmişti. Trump yönetimine göre Taliban ve El Kaide'nin bastırılması ve yok edilmesi konusunda Pakistan isteksiz ve ilgisiz davranarak genelde Taliban ve El Kaide için güvenli sığınak sağlanmıştır (Ranade, 2017, s. 3). Geçen 17 yıl boyunca sergilediği ikili politikalardan dolayı Trump, ABD'nin Pakistan'a verdiği desteklerin kesileceğini bildirmiş ve bir uyarı olarak Hindistan'ın Afganistan'ı istikrara kavuşturulmasına önemli rol oynayabileceğini dile getirerek Hindistan'dan Afganistan'ı ekonomik güçlenmesinde yardım talebinde bulunmuştur (Tourangbam, 2017, s. 7).

Dolayısıyla Trump'un AfPak'ında stratejisi bakıldığında Taliban müzakere masasına oturtmak amacıyla tasarlanmış bir strateji olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda ise terörizm ve Taliban'a karşı kapsamlı bir savaşın yürütüp askeri birliklere ve sahadaki komutanlara gerekli araçları ve angajman kurallara sağlamıştır. Aynı zamanda

Afganistan konusunda ABD'ye ekonomik ve kalkınma alanlarda yardım olacak Hindistan ile stratejik ortaklığını geliştirilmesi ve son olarak Pakistan'ı teröre ve isyana karşı mücadelede için zorlamaya çalışmıştır (Jalali, 2017, s. 35-39). Dolayısıyla Trump Afganistan savaşını sonlandırmak için askeri dahil bütün araçları kullanacağını söylediğinde akla gelen ilk şey askeri güç kullanarak Taliban'ı uzlaşmaya mecbur etmek ve Taliban unsurlarını içeren siyasi bir anlaşmaya varmaktır. Böylece Obama döneminde başlatılan uzlaşma süreci, Taliban tarafından ABD'ye gönderilen açık mektup ve Ağustos 2018'de ilan edilen uç günlük ateşkesten sonra tekrar başlayacağını neden olup Trump da yeni strateji kapsamında uzlaşmaya başlatmak için harekete geçmiştir (Barker & Borger, 2018).

Barış görüşmelere geçmeden önce, Taliban veya ABD neden böyle bir adım atığına dair bir açıklık getirmemiz lazımdır. Trump, Taliban'a karşı koymak ve Afgan hükümetine yardım etmek için daha fazla asker gönderdiğinde çok geç olmuştu. ABD ve NATO birliklerinin Afganistan'dan çekilmesinden sonra Taliban, Afgan güvenlik güçlerine yönelik saldırgan operasyonlarını başlamışlardı ve bazı durumlarda ilçeleri ve hatta illeri ele geçirmeye başarmışlardı. Ayrıca lojistik, istihbarat ve hava desteğe sahip olmayan Afgan güvenlik güçleri de durum kontrol altına almada başarısız kalmışlardı ve durum Taliban'ın lehine dönmüştü. Dolayısıyla Afgan hükümeti ve ABD güçlerine karşı saldırılarda giderek artan kazançları göz önüne alındığında Taliban için, ABD ile uzlaştırmacı görüşmelere girişmek, Taliban'ın uzun vadeli savaşma hedeflerine hizmet etmek ve ardından Amerikan destekli Afgan güçlerini yenmek için ABD'nin Afganistan'dan tamamen çekilmesi öncelikti (Pandey, 2019, s. 10).

Dolayısıyla uzlaşma görüşmeler için umutlar ortaya çıktığında 2018'de Trump doğrudan Taliban ile irtibata geçip barış girişimlerinin etkili ve başarılı olması ve Afgan hükümeti ve Taliban'ı bir uzlaşmaya vardırmak için Afganistan'da çifte vatandaşı olan Zalmay Halilzad'ı Eylül 2018'de barış süreci için özel temsilci olarak sorumlu kılmıştır. Halilzad devreye girdiğinde Taliban ile müzakere çabaları hızlanıp müzakereler belli bir çerçeveye oturunca Afganistan hükümeti ve Taliban müzakereler için kendi temsilcilerini

belirlenmişlerdi. Böylelikle ilk kez üst düzey bir ABD’li yetkilisi Doha’da resmi olarak Taliban ile müzakereleri yürütmüştür. Taliban barış müzakereleri için Molla Bradar dahil olmak üzere beş Taliban liderlerini müzakere için Doha’ya gönderir iken, Afganistan hükümeti ise de 12 kişilik bir heyeti müzakere için göndermiş fakat bu heyet Taliban tarafından kabul edilmemiş ve müzakerelere katılamamışlardı. Dolayısıyla 2018-2020 yılları arasında süren müzakerelerde Kabil hükümeti dışlanıp sadece Taliban ve ABD arasında 11 tur gerçekleştirmiştir (Pandey, 2019, s. 2).

ABD ile Taliban arası müzakerelerde ABD; Afgan hükümeti ile Taliban arasında ateşkesin sağlanması ve savaşın sona erdirilmesi, Afganlar arası müzakerelerinin başlaması, Taliban El-Kaide dahil bütün terör örgütleriyle bağlarının koparılması ve Taliban tarafından Afganistan_topraklarından ABD ve müttefiklerinin çıkarlarına karşı herhangi bir saldırı düzenlemeyeceğine dair tazminat alınması gibi şartlar ileri sürerken,Taliban ise; Taliban’ı Afganistan savaşının bir taraf olarak tanınması ve Katar’daki ofisinin Afganistan İslami Emirliğinin resmi temsilcisi olarak tanınması, yabancı birliklerinin Afganistan’dan çekilmesi veya çekilme ile ilgili bir zaman çizelgesinin belirlenmesi, Taliban’ı ve liderlerini BM ve ABD’nin kara ve ambargo listesinden çıkartılması ve ambargolarının kaldırılması, Afganistan ve ABD’nin hapishanelerinde olan Taliban mensuplarının serbest bırakılması, Afganistan’ın mevcut düzeninin değiştirilmesi ve İslami bir hükümetin kurulması gibi konuları müzakerelerde sunmuşlardır (Malkasian, 2021, s. 425-435).

Nihayetinde 18 ay süren görüşmelerin ardından Afganistan’da Taliban ve ABD arasındaki savaş sonlandırmak adına Katar’ın Doha şehrinde 29 Şubat 2020’de barış anlaşmasına imzaladılar. “ABD tarafından; Afganistan İslam Emirliği olarak değil sadece Taliban olarak bilinen grup ve Amerika Birleşik Devletleri arasında Afganistan’a Barış Getirme Anlaşması” ya kısaca “Afganistan’a Barış Getirme Anlaşması” olarak adlandırılan bu anlaşma, dört ayrı bölüme sahip olup, Halilzad ve Molla Bradar arasında imzalanmıştır.

Doha anlaşması olarak da bilinen bu anlaşma dört ana konu üzerinde Taliban ve ABD arasında imzalanmış ve o dört konu ise;

1. Afganistan topraklarının herhangi bir grup veya birey tarafından ABD ve müttefiklerinin güvenliğine karşı kullanılmasını engelleyecek garantiler ve mekanizmaları.
2. Tüm yabancı kuvvetlerin Afganistan'dan çekilmesi için garantiler, uygulama mekanizmaları ve bir zaman çizelgesinin duyurulması.
3. ABD Taliban'ın Afganistan İslam Emirliği'ni resmi bir devlet olarak değil belki Taliban grubu olarak tanınmasını göz önüne bulundurarak, uluslararası tanıklar huzurunda yabancı güçlerin tamamen geri çekilmesi için garantilerin ve zaman çizelgesinin belirlemesinden sonra ve Afgan topraklarının ABD ve müttefiklerinin güvenliğine karşı kullanılmayacağını ilan edilmesinden sonra, 10 Mart 2020'de Taliban doğrudan Afganistan hükümeti ile kalıcı barışı ve istikrarı sağlamak için müzakerelerin başlaması.
4. Kalıcı ve kapsamlı bir ateşkes, Taliban-Afganistan hükümetinin doğrudan diyalog ve müzakerelerin gündeminde yer alacak iken bu müzakerelerde katılımcıları, Afganistan'ın gelecekteki siyasi yol haritasının tamamlanması ve mutabakatı ile birlikte duyurup ortak uygulama mekanizmaları da dahil olmak üzere kalıcı ve kapsamlı bir ateşkesin tarihini ve yöntemlerinin tartışılması.

Doha Barış anlaşmasına göre ABD, 135 gün içinde asker sayısını 8600 indirecek ve beş askeri üssünü de kapatacak ve kalan 8600 askerini de 14 ay içinde geri çekilecektir. Böylece Taliban El Kaide ve diğer terör örgütleriyle bağlarının kesmesini vaat ederek, Afganistan topraklarını ABD ve müttefiklerine karşı kullanılmasını izin vermeyecektir. Bunun yanı sıra Taliban Mart 2020'de Norveç ve Oslo kentinde doğrudan Afganlar arası diyaloga girecekler ve her iki taraf 1000 Afgan güvenlik gücü personeli karşılığında 5000 Taliban mahkumunun serbest bırakılmasıyla bir mahkûm takaslama mekanizma üzerinde konuşacaklarını kabul etmişlerdir (US-Taliban Peace Agreement, 2020).

ABD ve Taliban arasında Doha Anlaşmasının imzalanmasında sonra, anlaşmada yazıldığı yükümlüklerinin Afganistan hükümeti tarafında da kabul edilmesi için aynı gün ABD'nin savunma Bakanı Esper ve NATO Sekreteri Jens Stoltenberg Afganistan hükümeti ile Kabil'de ortak bir bildiri imzalamışlardır. ABD-Taliban anlaşmasına benzer şekilde, ortak deklarasyon, Afganistan'da barışı ve bölgesel istikrarı sağlamak için dört hedef tanımlamaktaydı. Deklarasyon da Doha anlaşmada getirilen konuların vurgulanmasının yanısıra, ABD ve NATO Afganistan'a verdikleri vaatlerine sadık kalacaklarını beyan etmişlerdir. Bu deklarasyonda Afgan-Taliban arasındaki görüşmelerin başlaması, ABD birliklerini çekilmesi ve mahkumlarının bırakılması yazılmıştı. Bu bildiride, Taliban'ın ABD ile yaptığı anlaşma kapsamındaki taahhütlerine uyması halinde, ABD ve uluslararası koalisyon üslerde kalan askerlerinin geri kalanını 14 ay içinde geri çekeceğini belirtilmiş ve ABD ise Afganistan'ın güvenlik ve savunma güçlerinin eğitilmesi, donatılması ve desteklemesi konusunda verdiği vatlarına sadık kalıp istikrarı desteklemek için yıllık fon ayırmayı taahhüt etmiştir. Dolayısıyla bu bildiride Afganistan hükümeti Taliban ile müzakerelere başlamaya ve Taliban ile ateşkes üzerinde anlaşmaya hazır olduğunu vurgulayarak Afgan topraklarının ABD'nin ve diğer ulusların güvenliğini tehdit etmek için El-Kaide ve IŞİD dahil olmak üzere uluslararası terörist kişi ve gruplar tarafından kullanılmayacağını taahhüt edip barışı hızlandırmak için Afganlar arası müzakereler sonucunda varılacak herhangi bir anlaşmaya tabi olmakla, ABD birliklerinin ve Uluslararası Koalisyon güçlerinin kademeli olarak geri çekilmesinin desteklemesini ifade etmiştir (NATO ve Afganistan Ortak Bildiri, 2020).

Hem Afganistan hem Taliban ile bir anlaşmaya varan Trump yönetimi birliklerinin geri çekilişini garanti altına alır iken Afganistan'da kalıcı bir barışın sağlanmasını Afganlar arası müzakere bırakıp bu müzakerelerin hızlandırılması için diplomatik yolları seçmiştir. Doha anlaşması ve ortak deklarasyonda vurguladığı gibi ABD birliklerinin geri çekilişi başlamıştı ve fakat Afganlar arası müzakereler öngörüldüğü gibi değil belki birkaç ay etlenmesinde sonra Eylül 2020'de Doha şehrinde gerçekleşmiş ve bu görüşmeler, müzakerelerinin kurallar, usular, yönetim şekli ve prensipleri dahil temel konulardan ileri geçememiş ve bir sonuca varamamıştı. Afganlar arası müzakerelerde bir ilerleme

kaydedilmezken diğ er yandan son 3000 ABD birliklerinin geri çekilmesi hızla s urd r r iken ABD’de iktidara değişikliği yaşandı ve geri çekilmenin tekrar değerlendirileceği   ng r ld  (Erol & Bingöl, 2012, s. 423).

4.4. Joe Biden Yönetimi’nin Afganistan Politikası

Joseph Robinette Biden 2021’de seçimleri kazandıktan sonra Trump’tan farklı bir politika izleyerek ABD’nin çıkarlarını ve ulusal kalkınmayı ön plana çıkartarak küresel çapta ABD’yi tekrar hegemon bir ülke haline getirmek amacıyla yeni bir dış politika tasarlamıştır. Biden’e göre Donald Trump’un istikrarsız politikaları ve temel demokratik ilkeleri korumadaki başarısızlığı, dünyada ABD’nin konumunu tehlikeye sokmuş ve Amerika’nın demokratik ittifaklarını zayıflatmıştır. İç siyasetinde birçok yenileme ve geliştirme politikalar benimseyen Biden dış siyasetinde ise, çok taraflılığı öncelik vererek Amerikan liderliğini yenilemek ve küresel tehditlere karşı küresel işbirliği arttırmak, hayati çıkarları savunmak ve geliştirmek, Afganistan ve orta doğu gibi sonsuz savaşları sona erdirmek, diplomasiyi küresel angajmanda en önemli aracı olarak yükseltmek, NATO gibi tarihi ortaklığı geliştirmek ve kitle imha silah kontrolünde taahhüdü yenilemek ve yeni bir dünya tehditlere hazırlı olmak gibi konulara ağırlık vermiştir (The White House, 2021c).

Biden iktidara geldiğinde, g   kullanmaktan, çok taraflı diplomasiye önem vermiş ve Afganistan savaşının sonlandırılması için bölgesel çapta iş birliği yapmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Trump döneminde Taliban ile yapılan Doha Anlaşmasını gözde geçireceğini dile getirerek Afganistan’da iki tarafın kalıcı, adil bir siyasi çözüme ve kalıcı bir ateşkese ulaşmasına ve barış sürecine desteklemek amacıyla güçlü bir bölgesel diplomatik çabalarının başlatacağını işaret etmiştir (The White House, 2021a).

Biden’in iktidara geldiğinde Doha şhrinde Afganlar arası müzakere devam ediyordu ancak fakat Afgan hükümeti ve Taliban arasındaki ihtilaflardan dolayı müzakerelerde herhangi bir ilerleme elde edilmemişti. Biden göreve başlar başlamaz Afganlar arası müzakereyi hızlandırmak için, bölgesel ülkelerinin da Afganistan barış

sürecinde aktif olarak yer almalarını sağlamış ve Afganlar arası müzakereleri canlandırmak için, Tahran, Moskova, Pakistan ve Doha'da gerçekleştirilmiş görüşmeler destek sağlamıştır (The Afghanistan Study Group, 2021, s. 53).

Bir yandan Afganlar arası müzakereleri ilerletmeye çalışan Biden, 14 Nisan 2021'de yaptığı konuşmasında, ABD'ye yönelik Afganistan'dan kaynaklanan tehditleri Afganistan'da kalıcı askeri birliklerinin kalmasına gerek kalmadan karşı koyabileceğini ifade ederek NATO ve ABD'nin Afganistan'daki 20 yıllık aşkın savaşını Mayıs 2021'de değil belki 11 Eylül 2001 terör saldırılarının yirminci dönümüne kadar yani 31 Ağustos 2021'de sonlandıracağı ve Afganistan'dan bütün askerlerini çekeceğini ilan etmiştir (The White House, 2021a).

Biden'in bu kararı çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Biden iktidara geldiğinde geri çekilme sürecinin gözden geçirilmesini isteyen yetkililer ABD, Afganlar arası müzakereler sonuca varmadan geri çekilirse eğer, tüm sürecin çökmesi ve şiddetin artırılması dahil en erken 6 ay içerisinde Afganistan hükümetinin çökebileceğini dile getirmişlerdir (Erol & Bingöl, 2012, s. 424). Araştırmacılara göre Biden yönetimi Afganistan ile ilgili, Mayıs ayına kadar tamamen geri çekilme, sınırlı sayı birlikleri ülkede tutmak, geri çekilmeyi kısa süre için uzatmak ve Afganlar arası barış müzakereleri hızlandırmak olmak üzere üç seçeneğe sahipti. Fakat diğer seçenekler ile Afgan hükümetinin çökeceği kesin olduğu için Biden uygulanması mümkün olan birliklerinin geri çekilmesini ertelenerek bölgesel çapta Afganistan barış sürecinin desteklenmesi için bir diplomasi girişiminde bulunmuştu. Dolayısıyla Doha Anlaşması kapsamında Taliban'ın bazı istekleri, örneğin Taliban liderlerinin BMGK kara listesinden çıkartılması ve mahkumlarının bırakılmasını gibi, yerine getirip çekilme planı ertelenerek, Çin, İran, Pakistan, Katar, Rusya ve Suudi Arabistan da dahil olmak üzere diğer ülkelerden Afganistan'ın barış sürecinde aktif olarak yer almalarını için talepte bulunmuştur. Her iki tarafı da uzlaşmaya ikna etmek için baskıcı politikalar izleyip Afganlar arası müzakerelerinin ilerlemesini sağlamaya çalışmıştır (Boot, 2021).

Geri çekilmeyi Ağustos’a kadar erteleyen Biden Afganlar arası barış müzakerelerinin hızlandırılması ve güçlendirilmesi için Halilzad’ın görev süresini uzatılıp Afganistan’dan emin ve güvenli bir çıkış gerçekleştirmek ve Afganlar arası müzakereleri hızlandırmak için taraflara bir barış planı veya barış anlaşmasının taslağını sunmuştur. ABD’nin barış planına ilişkin birinci belge ise ABD Dışişleri Bakanı Anthony Blinken tarafından Afganistan hükümet liderlerine yazılmıştır. Bu mektupta tüm ciddi ve aciliyet ile ABD birliklerinin Afganistan’dan çekilmesinin sonuçlarına atıfta bulunarak 1990’ların felaketini hatırlatmıştır. Blinken Afganistan’daki durum hakkında endişesini beyan ederek ülkenin geleceği ve barış sürecinin sonuçlandırılması için acilen “siyasi bir çözüm” gerekliliğini vurgulamıştır (Amiry, 2021).

Sızdırılan ikinci belge ise Afganistan Barış Müzakerelerini hızlandırmak için Afganlar arası barış anlaşmasının taslağıydı. Sekiz sayfalık bir belge olan bu taslak; Afganistan’ın geleceği için yol gösterici ilkeler, geçiş hükümetinin yapısı ve kalıcı bir ateşkes için siyasi bir yol haritasını içermektedir. Taslak, İslam’ı Afgan halkının resmi dini olduğunu belirterek, Afganistan, mezhep, dil, erk ve etniği bakılmaksızın tüm Afganların evi olarak belirtilmiştir. Bu taslak Anayasa değişiklikleri yapmak için bir yol haritası belirlenerek kalıcı ve kapsamlı bir ateşkesi öngörerek Afganistan Barış Hükümeti’nin oluşumundan bahsetmiştir. Taslakta, yeni anayasanın kadın ve çocuk haklarını koruyacağı da belirterek Geçici Barış Hükümet’i, yürütme organı, Temsilciler Meclisi ve Bağımsız İslam Hukuku Yüksek Kurulu dahil üç ayrı ve eşit kola sahip olacağından söz etmiştir (Tolo News, 2021c).

ABD tarafından sunulan bu belge, Afganlar arasında hem olumlu hem de olumsuz tepkilere neden olmuştur. Bu belgeyi bir fırsat gören Afganistan eski cumhur başkanı Karzai yıllarca süren savaş ve şiddetten sonra Afganların kendileri de “barış için ısrarlı” olduğunu vurgulayarak, ABD tarafından önerilen barış planı bazı noktalar dışında Afganistan’a barış getirmeye yardımcı olabilecek önemli hükümler içerdiğini dile getirmiştir (DW News, 2021). Ancak Cumhurbaşkanı Gani bu barış planını redderek “Herkes bir plan önerebilecek ancak bu planların pratik olmadığını vurgulayarak

iktidar devrinin ancak seçimlerle mümkün olduğunu vurgulamıştır”. Bunun yanısıra Emrullah Salih, “Onurla barış yapacağız ama asla... dayatılan bir barış değil” sözleri söylemiştir. Afganistan’ın ulusal güvenlik danışmanı Hamdullah Müheb, “Yeni plan aslında barış sürecini hızlandırmak için bir çerçeve olduğunu vurgulayarak Afganistan sorununun sadece Taliban ile müzakere edilerek ve onların iktidara katılımıyla çözülemeyeceğini diler getirip, Afganistan’da savaşın büyük bir kısmı yabancı güçlerden oluşan birçok taraf olduğunu ifade etmiştir (Smith & vd, 2021).

Bütün ihtilaflara rağmen devam eden barış müzakerelerinde en son görüşme 10 Ağustos 2021’de Doha şehrinde gerçekleştirilmiştir (Reuters, 2021a). Ancak Taliban, ABD’nin er ya da geç Afganistan’dan ayrılacağına ve ABD’nin Afganistan’dan çekilmesiyle, ABD’nin ekonomik ve askeri desteğine bağlı olan Afgan hükümetinin bir an önce çökeceğine düşündüğü için Taliban saldırgan faaliyetlerine devam eder iken müzakere masasında isteksiz davranmıştır. Bu arada müzakereler sonucunda aşamalı olarak 12000 kişilik Taliban savaşçıların bırakılması üzerine Taliban savaş meydanında bir üstünlüğe sahip olmuşlardır. Böylece Doha anlaşmasında sonra ABD’ye karşı herhangi bir saldırıdan çekinen Taliban güçleri Afgan güvenlik güçlerine ve sivil halka karşı terör saldırıları gerçekleştirmişler (Tolo News, 2021b). Raporlara göre Doha anlaşmasından ve Afganlar arası görüşmelerin başlamasından sonra 3000’den fazla sivil ölüp ve 5000’den fazla kişi yaralanmıştı. Bu raporlara göre geçen senelere göre 2020-2021’de sivil kayıplar 45% artış göstermiştir (UNAMA, 2021).

Biden birliklerinin geri çekilmesi Mayıs’ta başlayıp ve Eylül 2021’e kadar biteceğini ilan ettiğinde, Taliban iken savaş meydanında kapsamlı saldırgan operasyonları başlamışlardır. İlk olarak güney, doğu ve batı ilerinde artan saldırgan faaliyetler hızlı bir şekilde kuzey ve merkezi bölgelere yayılmış ve 34 ilden 20’sinde savaş tüm hızıyla devam etmekteydi. İlk adımda Afganistan’ın güney-batısında yer alan Nimruz ilini ele geçirmeye başaran Taliban doğu ve kuzey-batı illere doğru ilerlemeye başladığında sivil halk ve Afgan güvenlik güçlerinin direnişi ile karşılaşmışlardır. Ancak ağustos ayı yaklaştığında Afgan güvenlik güçleri arasında savaşma motivasyonu kayıp olup aşiret büyüklerinin

önderlik ettiği günlerce süren müzakereler ardından güvenli geçiş karşılığında bölgeleri Taliban'a teslim ederek geri çekilmişler ve kısa bir zaman sonra Taliban Kabil'in kapılarına ulaşmıştır (U.S Congress, 2021a, s. 9-10).

4.5. ABD Birliklerinin Geri Çekilmesi ve Taliban'ın İktidara Gelişi

Afganistan'da ABD'nin geri çekilmesi Obama döneminden başlamıştır. 2011'de Afganistan'daki ABD birliklerinin sayısı 100.000 civarında iken büyük bir kısmı 2014'te yabancı birliklerinin geri çekilme operasyonu ile Afganistan'ı terk etmişlerdi. Ardan ise RSM ve terörle mücadele kapsamında yaklaşık 10,000 ABD askerinin büyük bir kısmı, Trump yönetimin kararları ve Doha anlaşması uyarınca Afganistan'dan çekilmişlerdi. Son olarak 13 Nisan 2021'de Biden'in açıklamasından sonra ABD birliklerinin geri kalanı 31 Ağustos 2021'e kadar Afganistan'ı terk etmişlerdir. 14 Nisan 2021'de ABD'nin yanı sıra NATO bir açıklama ile 36 ülkenin birliklerinden oluşup ve NATO-RSM çerçevesinde Afganistan'da görev yapan yaklaşık 7500 askeri personelinin tam geri çekilmesini 1 Mayıs 2021'de başlayıp ve ağustos ayına kadar sonlandırmıştır (U.S Congress, 2021a, s. 6-8).

Afganlar arası müzakere devam eder iken geri çekilme tarihi da yaklaşmaktaydı. Dolayısıyla müzakerelerle paralel geri çekilme sürecinin başladığını ilan ettiğinde Haziran, Temmuz aylarında ve Ağustos ayın başlarında ABD Afganistan operasyonun en önemli askeri üssü olan *Begram* dahil bütün üslerini terk etmiş ve 2500 askerlerini ABD ve yabancı diplomatlarının can güvenliği ve Kabil havaalanının yönetilmesi ve geri çekilme programını etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi için Kabil'deki havaalanına ve ABD elçiliğinde konuşlandırılmıştı (Brangwin & Gellerfy, 2021; Mills, 2021, s. 12-14).

Biden'in çekilme kararı ile ilgili, ABD'li yetkililer ve istihbaratçılar, ABD birliklerinin çekilişinden sonra Afganistan hükümetinin altı ay içerisinde çökeceğini öngörmüşlerdir. Daha önce hükümetin çökeceğini en erken iki yıl içerisinde öngörülen ABD istihbaratçılar, Doha anlaşmasından sonra, Taliban'ın güney, doğu ve batı bölgelerindeki ilerlemelerini inceledikten sonra, ABD çekildiğinde Taliban'ın iktidara

gelmesi sadece altı sürebileceğini beyan etmişlerdir (Lubold & Trofimov, 2021). Başka bir raporda ABD'nin savunma ve askeri yetkilileri, ABD'nin geri çekilmesinden sonra Afganistan ordusu özellikle Hava kuvvetleri hayatta kalabilecek yeteneklere sahip olmadığı için kısa bir süre sonra dağılacağı konusunda uyarılmışlardır. Hatta ABD'li komutanlar, Afgan güvenlik güçleri Kabil'i tutma veya diplomatik kurumlarının güvenliğinin sağlanması için yeterli kapasite ve yeteneğe sahip olmadıklarına ifade etmişlerdi (Baldor, 2021).

Nitekim bütün uyarılar ve belirsizliklere rağmen, Doha Anlaşması uyarınca ve Biden yaptığı açıklamalar gereği, ABD ve NATO 1 Mayıs 2021'de askeri birliklerinin geri çekilmesini başlayıp ve 10 Ağustos 2021'de ABD'nin Merkez Komutanlığının açıklamalarına göre çekilmenin 95%'ini tamamlandığını ve *Begram* hava üssü de dahil yedi askeri tesisin Afganistan Savunma Bakanlığı'na devredildiğini duyurup ve geri çekilmenin birkaç gün içinde tamamlanabileceği ifade etmiştir (Mills, 2021, s. 13).

Nisan ve Mayıs-2021'de Afganistan'ın geleceği için önemli olan üç olay;(yabancı birliklerinin geri çekilmesi, Afganlar arası barış müzakereler ve Taliban'ın savaş alanındaki ilerlemesi devam ediyordu. Müzakerelerde defalarca konuşlan ateşkes hala sağlanmamış ve Taliban ise her gün Afgan güvenlik güçlerine ve halkına karşı saldırgan faaliyetlerinin arttırıp ard arda bölgeleri ele geçirmeye başlamışlardı. ABD yetkililerinin açıklamalarını ve özellikle *Begram üssünün* terk edilmesini duyan Taliban ise güney, batı, doğu ve kuzey bölgelerinde ağır saldırgan faaliyetlere başlayıp 9 gün içerisinde Afganistan'ın güneyinden başlayarak doğu, kuzey, batı ve merkezi vilayetleri ele geçirmeye başarmış ve 15 Ağustos 2021'e Kabil'in kapılarına kadar gelebilmişlerdi. Taliban'ın Kabil'in kapılarına gelmesi Afganlar ve yabancılar arasında paniğe neden olup herkes kendi can güvenliği peşinde çabalamaktaydı. Bu arada hala geri çekilme ve tahliye operasyonu ile meşgul olan ABD, büyükelçiliğinin personelini dahil NATO-RSM personeli, İngiltere ve BM görevlileri Kabil'deki Hamid Karzay Uluslararası Havalimanı'nda yerleştirerek havalimanının kontrolünü ele geçirip tahliye ve geri çekilme sürecini yürütmüştür (U.S Congress, 2021a, s. 18). Nitekim birçok tehdit ve sorunlara

rağmen, ABD’li yetkililer tarafından en büyük muharip olmayan tahliye olarak nitelendirilen bu süreçte, 18 gün içerisinde ABD ve NATO yetkilileri, 7500 NATO ve 2500 ABD askerlerinin yanısıra, ABD ve diğer ülkelerinin vatandaşları ve tehlikede olan Afganlar dahil yaklaşık 123,000 kişiyi tahliye etmişlerdir. Böylelikle 20 yıllık aşkın savaşın sonunda 30 Ağustos 2021 Pazartesi günü gece saatlerinde ABD ve NATO birlikleri resmen Afganistan’ı terk etmiş oldular (Reuters, 2021f; U.S Congress, 2021a, s. 18-19).

Ağustos 2021’e kadar Taliban Afganistan’ın yarısından fazlasını ele geçirme başarmıştır. Ağustos ayının ilk günlerinde Kabil’de yüksek profilli bireylere karşı suikast düzenlemişlerdi. Nitekim ABD birliklerinin tam geri çekilme için sayılı günler kala, Taliban ikinci dalga saldırgan faaliyetleri başlamış ve 6 Ağustos’ta ilk girişimde İran ve Pakistan ile sınır olan Nimruz ilinin tamamını ele geçirerek ilk kez bir vilayeti merkezi hükümetinin elinden almışlardır. Ardından Afganistan’ın Özbek ve Türkmenlerinin yaşadığı bölgeleri ele geçirmişler ve kuzeyde bölgeleri ele geçirmeye başarmışlardı. Kuzey illeri Taliban’ın eline düştüğünde eski mücahitler Abdul Raşid Dostum ve Ata Mohammad Noor Afganistan’ı terke edip komşu ülkelere kaçmışlardı. Kuzey tarafından Kabil’e doğru gelen Taliban, 15 Ağustos’ta ise güney tarafından da Kabil’in 70 km uzaklığındaki Logar ve Celalabat’ı ele geçirip Kabil dört yandan kuşatmışlardı (Joly & Sandford, 2021; Latifi, 2021).

Afganistan’ın en önemli şehirleri olan Celalabat, Mezar-e-Şerif ve Herat Taliban’ın eline düştüğünde Kabil çevrilmiş bir şekilde Afganistan İslami hükümetinin elinde kalan tek il olarak kalmıştı. Bu arada Taliban hızlı bir şekilde ilerler iken, ABD ve NATO güçleri düşünüldüğünden daha erken Kabil Taliban’ın elinde düşmesinden ve yabancı güçlere karşı saldırılardan endişe duydukları için tahliye sürecinin güvenli bir şekilde ilerlemesi için ABD 5000 ve İngiltere ise 600 yedek asker Afganistan göndermişti. Aynı zamanda Afganistan’ın durumlar ile ilgili ABD Başkan Biden yaptığı bir röportajda, kararın geri alınmaması ve kesin olduğunu vurgulayarak, Afgan güvenlik güçleri ihtiyaç duydukları her şeye sahip olduklarını dile getirerek Afgan güvenlik güçlerinin savaşmalarını ve

Taliban’a karşı direniş göstermelerini, Afgan liderlerinin bir araya gelmelerini ve Afgan halkından kendi kederlerinin seçmelerini istemiştir (Brader, 2021; The White House, 2021ç).

Bir hafta içinde Kabil’in kapılarına kadar gelen Taliban güçleri, yayınlandığı bir beyannamede Kabil’e zorla girmeyeceklerini beyan ederek, Taliban intikam peşinde olmadığını ve tüm sivil ve askeri yetkililerin güvende kalacağını söyleyip, “geçiş süreci” tamamlanana kadar Kabil’in güvenliğinden hükümet sorumlu olduğunu beyan etmişlerdi. Bu beyanname ile Taliban Kabil’e girmeden önce Afganistan’ın cumhur başkanı Gani’nin koşulsuz teslim olmasını ve barışçıl bir iktidar geçişi gerçekleştirileceğini dile istemişlerdir (Tolo News, 2021a).

Taliban ve bazı Afganistan hükümet yetkilileri barışçıl iktidara geçişinden söz ederken Afgan Ulusal Uzlaşma Konseyi başkanı ve uzun süredir Gani’nin rakibi olan Abdullah Abdullah, yaptığı sosyal medya açıklamasında, “Afganistan’ın eski Cumhurbaşkanı Afganistan’ı terk ettiğini dile getirerek ülkeyi bu zor durumda bıraktığını”, açıklamıştı. Böylece 15 Ağustos 2021 Pazar günün öğleden sonra saat 2:00 civarlarında Afganistan’ın cumhur başkanı Muhammed Eşref Gani Ahmedzay ve ekibi Afganistan’ı terk edip önce Özbekistan’a daha sonra Abu Dabi’ye kaçmışlardı. Cumhurbaşkanı Afganistan’ı terk ettiğinde Cumhuriyet hükümetinin son kalıntıları da paniğe kapılıp görevleri ve yerleri bırakıp kendi can güvenliği peşinde koşmaya başlamışlardır. Böylelikle Taliban yetkilileri, durumu kontrol altına almak için Kabil’in dışında olan güçlerini, Kabil’in merkezine doğru hareket etmelerini ve cumhur başkanlık sarayının kuşatmasını emretmişlerdir. Nitekim Afganistan’ın 20 yıllık Cumhuriyet bir gün içinde çöküp ve Taliban cumhur başkanlık sarayını ele geçirmişlerdi. Afgan halk ölüm korku ile mücadele eder iken Taliban savaşçıları ve Taliban destekçileri ise bir mutluluk içinde dört yandan Kabil şehir merkezine doğru ilerlemeye başlamış ve önlerine gelen devlet kurumları, askeri donanımları ve birçok diğer yerleri kasıp edip terk edilmiş polis karakollarını ele geçirip kanun ve düzeni kuruma sözünü vermişlerdi (U.S Congress, 2021a, s. 13).

Kabil’den kaçan Eşref Gani, sosyal medya üzerinde yazdığı bir metinde, zor bir seçimle karşılaştığını beyan ederek, Kabil’de Afganların kanı dökülmesini engellemek için Afganistan’ı terk ettiğini belirtmiş ve Taliban, kılıçlarının ve silahlarının hükmüyle kazandığını ve şimdi vatandaşlarının canından, onurundan, mülkünden sorumlu olduklarını dile getirmiştir. Kararını savunan Gani bir diğer açıklamasında; *“Afgan halkına, Taliban’ın beklenmedik bir şekilde şehre girmesinin ardından 15 Ağustos’ta Kabil’den aniden ayrıldığım için bir açıklama borçluyum. 1990’lar gibi İç Savaş’ın dehşetini ve korkusunu Afganlara yaşatmama ve Kabil’in sokak sokak savaşını başlatma riskini almamamı tavsiye eden saray güvenliğinin ısrarı üzerine ayrıldım. Kabil’den ayrılmak hayatımın en zor kararıydı, ama silahları sessiz tutmanın ve Kabil’i ve 6 milyon vatandaşı kurtarmanın tek yolunun bu olduğuna inanıyorum”*sözlerini dile getirmiştir. Yaptığı açıklamalarda Afganistan’dan milyonlarca para ile kaçtığını reddeden Gani bu konuda hesap vermeye için hazır olduğunu vurgulamıştır (Tolo News, 2021d).

Taliban’ın Afganistan’ı ele geçirmesine paralel, Cumhurbaşkanı yardımcısı Emrullah Salih ve ünlü anti-Sovyet ve Taliban karşıtı komutan Ahmet Şah Mesut’un oğlu Ahmet Mesut Afgan ordusunun kalıntıları ile Kabil’in yaklaşık 125 km uzaklığındaki Pencşir Vadisi’ne sığınarak Taliban’a karşı bir direniş başlatmışlardır. Taliban’a karşı direniş gösteren Ahmet Mesut ve Salih birkaç gün içinde Ulusal Direniş Cephesini (NRF)⁴⁶ oluşturup ve önlere savaşçı ve askeri donanımlar ile Taliban’a karşı savaşı başlatmışlardı. Ancak birkaç hafta çatışma ve ağır kayıplardan sonra Pencşir Vadisi Taliban’ın eline düştü ve NRF liderleri komşu ülkeler sığındılar. Böylece Taliban eylül ayında Pencşir Vadisinin ele geçirilmesi ile Afganistan’ın tümünü ele geçirmiş olmuşlardı (Kazmin & Findlay, 2021).

Taliban’ın bu kadar hızlı Afganistan’ı ele geçirilmesi ve özellikle Kabil’i bir ateş etmeden teslim alınması ABD’nin siyasi ve askeri yetkilileri dahil olmak üzere bütün Batılı ülkeleri şoka uğratmış ve bu eylemi NATO ve ABD’nin tam bir başarısızlık olarak

⁴⁶ National Resistance Front of Afghanistan

nitelendirilmelerine neden olmuştur. Araştırmacılar, Kabil'in düşmesini ile ilgili ana nedenler arasında istihbarat başarısızlıkları, savaş iradesinin yoksunluğu, Taliban'ın güçlenmesi, yolsuzluk ve sosyo-kültürel farklılıklar olduğunu ileri sürmektedirler. Üstelik Kabil hükümetinin düşüşüne neden olan en önemli faktör ise Ocak 2020'de Taliban ve ABD arasında imzalanan Doha anlaşması olduğunu söylenmek mümkündür. 2018'de ABD-Taliban arasındaki barış müzakereler başladığında, Taliban Afgan hükümetini kukla bir hükümet olarak tanımlayıp ve bu hükümet ile herhangi bir girişimde bulunmayacaklarını ifade edip sadece ABD ilke müzakere edeceklerini beyan etmişlerdi. Böylece Taliban'ın bu sözleri ve ABD'nin Afganistan'a yönelik isteksiz davranışları aslında Kabil hükümetinin düşüşünün ilk işaretleri olarak tanımlanabilir. Zira Taliban ve ABD arasında gerçekleştirilen müzakerelerde Afganistan hükümeti asla taraf olmamasına rağmen daha sonra ABD'nin bastırıcı ekonomik ve politik siyasetlerden dolayı tarafı olmayan bir anlaşmanın yükümlüklerine yerine getirmek zorunda kalmıştı. Dolayısıyla ABD'nin Afganistan'a ilişkin ilgisizliği ve ayrılma acelesi, özellikle de Taliban'ın stratejik bir sabır sergilemesi, ABD ve Afganistan hükümetinin Taliban üzerindeki olan kozunun kaybetmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Taliban Doha anlaşmasının tersine hareket ettiklerine rağmen ABD birliklerinin geri çekilmesini belirtilen takvime göre takip etmişler ve Kabil'in düşüşüne neden olmuşlardır (Ishak, 2021; Demir, 2021, s. 136).

Cumhuriyet kalıntıları hükümet binalarını ve görevlerini terk ettiklerinde Taliban yönetiminin ikinci döneminin fiilen başladığı yol açtılar. Kabil'deki durum karıştığında, kendilerini bekleyen bir hükümet olarak sunarak Taliban, savaşçı olarak değil, polis olarak içeri girmeye başladılar ve Afganistan'ın tarihi iktidar koltuğu olan başkanlık sarayı "Arg"ı ele geçirdiler. Taliban'ın Kabil'i devraldığı gün kaos ve dehşetin giderilmesi için genel bir af ilan etmişlerdi, ancak Kabil'dekiler Taliban'ın eski yaptıkları eylemlerini hatırlayarak bu bir tuzak olduğunu düşünüp havaalanı ve sığınaklara doğru kaçmaya başlamışlardır. Ayrılma seçeneği olmayan Afganlar, Taliban'ın eve arama korkusuyla batı ya da hükümet bağlantılarına dair kanıtları yok etmek için evlerine koştular (Zucchini, 2021; Dashti, 2021, p. 203).

Taliban Kabil'e girmesi ve Afganistan İslami Cumhuriyet'inin düşmesi ulusal ve uluslararası alanda farklı tepkilere neden olmuştu. 16 Ağustos'ta ABD ve Türkiye başta olmak üzere bölgesel ve uluslararası toplum Afganistan'daki durumunda endişe duyduklarını dile getirerek ortak bir bildir yayınlamışlardır. Ülkeler, Afganistan'da güç ve otorite sahibi olan tüm tarafları Afganistan halkının can ve mallarını koruma taahhütlerini yerine getirmeye, yabancı uyrukluların ve ülkeyi terk etmek isteyen tüm Afganların ayrılması için güvenli koşullar sağlamaya çağırısında bulunmuşlardır. Açıklamada Afganistan'da iktidardaki tüm gruplara, ülkede düzen ve güvenliği bir an önce yeniden tesis etmeye ve ülkenin yollarını, havaalanlarını ve sınır kapılarını her zaman açık tutmaya çağırılmışlardı. Bunun yanı sıra ülkeler, Afganistan halkının onurlu ve güvenli bir yaşamı hak ettiğini ve uluslararası toplumun yardımları hazır olduğunu vurgulayarak Taliban bu konuda hesap verebilir olmasını dile getirmişlerdir (Reuters, 2021ç; Horasanlı, 2021, s. 3-4).

Taliban'ın iktidara gelmesi ile ilgi, ABD yetkilileri ise; ABD sadece uluslararası toplumca tanınmış bir devlet ve halkının temel haklarını koruyan ve terörist barındırmayan bir hükümet ile ilişki kuracağını ifade etmişlerdir. Biden Taliban iktidara geldikten sonra yaptığı ilk basın açıklamasında, Kabil beklediğimizden daha hızlı çöktü diyerek geri çekilme konusunda kararlı olduğunu diler getirip güçlerin geri çekilmesi için hiçbir zaman iyi bir zaman olmadığını vurgulayarak Kabil'in düşüşüne ilişkin olarak Afgan güvenlik güçlerini ve siyasi liderlerini suçlamıştır (The White House, 2021b).

Taliban iktidarı ele geçirdikten sonra 17 Ağustos 2021'de Kabil'de gerçekleştirdiği ilk basın toplantısında, savaşın bittiğini ve işgalin sonlandırıldığını bildirmişlerdir. Taliban'ın sözcüsü Zabiullah Mücahit gerçekleştirdiği bu toplantısında; Yeni bir hükümetin kurulmasına işaret ederek, Taliban savaş istemediğini ve kapsamlı bir islami hükümetinin kurulması için çalışacaklarını bildirip hükümetin kurulmasına kadar vatandaşların ve diplomatik misyonlarının korunması Taliban için öncelik olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca yeni dönemde Taliban uluslararası toplumla iyi ilişkiler kurmaya ve uygun şekilde davranacağı çalışacaklarını bildirmiştir. Bunun yanı sıra Mücahit;

Afganistan toprakları dünyanın hiçbir ülkesine ve hiç kimseye karşı kullanılmayacağını belirtmiş ve Afganistan uluslararası topluma ile iyi ilişkiler kurma peşinde olduğunu ifade etmiştir (U.S Congress, 2021a, s. 15).

Aynı açıklamada Taliban genel af ilan ederek Taliban intikam peşinde olmadıklarını dile getirip savaşın bittiğini söyleyerek, eski hükümetinin üyelerini, askeri ve hükümet personelinin ve yabancı güçler ile çalışanlarının affedildiğini beyan etmiştir. İşgal'dan sonra ülkenin kalkınması ve refahı için iş birliği çağrısında bulunarak Taliban tüm yükümlülüklerini yerine getirmeye kararlı olduğunu vurgulayıp ve kimse eski hükümetle veya yabancılarla iş birliğinden dolayı soruşturulmayacak ve tutuklanmayacağını dile getirmiştir. (Dashti, 2021, s. 203).

Kadın hakları ile ilgili ise Mücahit; Taliban, İslam hukuku uyarınca kadın haklarını savunacak ve kadınların İslam hukuk uyarınca tüm alanlara katılabileceklerini söyleyip bu hakların uygulanması için uygun bir prosedür oluşturacaklarını belirtmiştir. Son olarak medya özgürlüğü ile ilişkin, Mücahit; özel medya “bağımsız” dır ve çalışmaya devam edebileceklerini dile getirerek, medya ve gazetecilerin “milli ve İslami değerlere aykırı hareket etmemesi gerektiğini” de vurgulamıştır (Al-Jazeera, 2021b).

7 Eylül 2021’de İkinci basın toplantısında Taliban’ın sözcüsü Mücahit; yaptığı açıklamasında Molla Hibetullah Ahundzade liderliğinde Afganistan İslami Emirliği’ni ilan ederek, Molla Mohammad Hasan Ahundzade önderliğinde 33 kişiden oluşan yeni geçici hükümeti ilan etmiştir. Bunun ardında ise yaptığı ayrı bir açıklamada 1964’teki Afganistan’ın anayasasının uygulanmasını ilan etmiştir. Mücahit’in açıklamasına göre, Afganistan’ın geçici hükümeti yeni hükümetin kurulmasına kadar Molla Mohammad Hasan Ahundzade liderliğinde görev yapacak ve İslami hukuk ve şeraiti uygulanmasına sorumlu olacaktır. Mücahit’in açıklamasına göre, Molla Abdul Gani Bradar ve Molla Abdul Salam Hanafi Taliban arasında tek Özbek yetkili, Hassan Ahund’un yardımcıları olarak görev yapacaklar. Bunun yanısıra, Hakkani şebekesinin lideri Seracuddin Hakkani içişleri bakanı, Doha’da müzakere ekibinin üyesi olan Amir Han Muttaki dışişleri bakanı,

Molla Ömer'in oğlu Molla Yaqoob savunma bakanı, Zabiullah Mücahit ise kültür ve iletişim bakanı, Hidayetullah Badri maliye bakanı olarak görev yapacaklardır. Mücahit, yeni hükümetin başta Müslüman dünyası ve komşu ülkeler olmak üzere uluslararası toplum tarafından tanınmasını umduğunu ifade ederek ABD başta olmak üzere diğer ülkeler ile iyi ilişkiler kurmak ve iş birliği yapmak için hazır olduklarını beyan etmiştir. Taliban'ın yönetimine bakacak olursak kabinenin neredeyse tüm üyeleri eski Taliban yetkilileri veya uzun süredir Taliban'ın liderlerine sadık kişilerden oluşmuştur. Hepsi erkek ve büyük çoğunluğu, çoğunlukla güney Afganistan'dan gelen Peştun etniğe bağlı bireylerinden oluşmaktadır. Diğer yandan ise atandıkları bütün bireyler ABD ve BMGK tarafından terörist olarak anılan ve ambargo listesinde yer alan bireylerden oluşmaktadır (U.S Congress, 2021b, s. 10-11).

Geçici hükümetinin açıklamasından sonra, Taliban'ın lider Hibetullah Ahundzade yayınladığı bir bildiride; yeni hükümet İslam hukukunun ve şeraitinin uygulanmasını, Afganistan'da istikrar ve huzurun getirilmesi için çalışacaklarını bildirmiştir. Üstelik Afganistan'ın İslami Emirliği hiç kimse ile bir problemi olmadığı ve yeni yönetim Afganistan'da kalıcı barış, istikrar ve geliştirme sağlayacağı ve Afgan halkı ise Afganistan terk etmemeli ve Afganistan'ın gelişimi için birlikte çalışmalı olduğunu dile getirdi (Al-Jazeera, 2021c).

Taliban'ın yeni hükümetine bir tepki olarak ABD Dışişleri Bakanlığı yaptığı açıklamada, Taliban'ın bazı hükümet yetkililerinin “bağlantıları ve geçmişleri” ABD'nin endişesine neden olduğunu dile getirerek Afgan halkına desteklemek için insani yardımların Afganistan'a erişimine izin vereceğine dair beklentisini dile getirdi. Üstelik kabinenin yalnızca Taliban'ı içermesi, kadın yetkilinin olmaması için endişelerini dile getirerek yeni yönetim eylemleriyle yargılanacağını söyledi. ABD'nin yanısıra BM'nin sözcüsü ise, müzakere edilmiş ve kapsayıcı bir yönetim, Afganistan'da sürdürülebilir bir barış getireceğini dile getirmişti (U.S Department of State, 2021).

Bu arada, ABD'den sonra Afganistan'da özellikle Hamid Karzay Uluslararası Havaalanı'nın güvenliğinden ve yönetiminden sorumlu olması beklene Türkiye yetkilileri, yeni hükümetin gelecekteki rotasını yakından takip edeceğini dile getirerek, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ise Taliban ile yüze yüze görüşeceklerini bildirmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan; Taliban kontrol altına alınmazsa, Afganistan'da barışı sağlamasının mümkün olmayacağını dile getirerek, Afganistan'da kalıcı barış ve istikrar getirmek için Taliban ile etkileşimde olduğunu bildirmiştir (Reuters, 2021d).

4.6. Afganistan'ın Geleceği

ABD'nin Afganistan'daki 20 yıllık operasyonunun 30 Ağustos'ta sona ermesi ve Taliban'ın 15 Ağustos'ta Afganistan'ı geri almasıyla birlikte Afganistan büyük bir belirsizliğe sürüklendiği iddia edilebilir. ABD birliklerinin Afganistan'dan tamamen çekilmesi, ABD tarihindeki en uzun savaşı sona erdirmenin yanısıra, aynı zamanda Afganistan tarihinde de bir dönüşüme neden olmuştur. Yirmi yıl önce 2001'de Afganistan'ı tamamen işgal edip, Taliban hükümetini deviren, demokrasi ve devlet inşasına yardım eden ABD, Taliban'a teslim olarak, Afganistan Büyük Britanya ve Sovyetler Birliği'nden sonra ABD'nin de Afgan topraklarından çekilmesiyle bir kez daha bir dünya süper gücünün başarısızlığına sahne olmuştur.

Bu başarısızlığın kökenleri her ne kadar ABD-Taliban çatışmasından kaynaklansa da bir o kadar da Afganistan'ın tarih, etnik ve sosyo-politik yapısından da kaynaklanmaktadır. Afganistan bir ülke ve bir toplumu olarak, yabancı bir gücün kalıcı işgaline izin vermeyen ve içeride istikrarı kabul edemeyen özel coğrafi, siyasi ve kültürel özelliklere sahiptir. Dolayısıyla Afganistan, coğrafi konumu ve sosyal yapısı, kültürel değerleri ve siyasi siteminden dolayı tarih boyunca farklı çatışmalar ve savaşlara ile boğuşmaktadır. Bu yüzden Afganistan İmparatorluklarının yıkıldığı yer olarak anılmakta ve Afganistan ile ilgili "Afganistan'ın fethi kolay ama yönetmesi zordur" meşhur bir sözünün ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Afgan ordusunun hızla teslim olması ve Afganistan'ın tamamı Taliban tarafından kolayca ele geçirilmesi, herkesi, hatta Taliban'ı bile şaşırtıp büyük bir şoka uğratmıştı. Afganistan'ın siyasi ve sosyal yapısını bilenlere göre Taliban'ı dağlara ve sığınaklara iten tek faktör ABD'nin Afganistan'ın işgali ve askeri operasyonları, özellikle de hava saldırıları olduğunu bildiği açıktır. Ancak yirmi yıl sonra bir kez daha Afganistan 1996'de olduğu gibi karanlık döneme tekrar şahit olacağını ve Afganistan hükümetinin bu kadar hızlı çökeceğini kimse tahmin etmemiştir.

Afgan halkı Cumhuriyet yönetiminde yolsuzlukla mücadele konusunda hayal kırıklığına uğramış ve yaklaşık 50 yıldır devam eden aşkın savaşın tükenmişliğinden dolayı yeni bir değişikliğe beklerken bir günde 20 yıl geriye dönmüştür. Taliban'ın tüm Afganistan'ı ele geçirmesi Afganistan'da geleceğe dönük bir umutsuzluk, belirsizlik, korku ve dehşete neden olmuştur. Afganlar, ülkenin kaosa sürüklenebileceğinden veya Taliban'ın yabancı güçler veya hükümetle çalışanlara karşı intikam saldırıları gerçekleştirebileceğinden endişe duyup ve Taliban'ın 1996'lar gibi İslam hukukunun sert yorumunu yeniden dayatacağından korkmuşlardır.

Taliban'ın kontrolü altındaki Afganistan'ın geleceğine ilişkin; 1996'deki Taliban yönetimini ve Taliban ideolojisini göz önüne bulundurarak geleceğe ilişkin iyimser ve kötümser iki tahmin yapmak mümkündür.

İyimser açıdan bakacak olursak Taliban iktidara geldiğinde içeride ve dışarıda Taliban'ın yeni imajını yansıtmak için, kapsayıcı bir hükümetin kurulmasını, islami hukukun ve şeraitin uygulanmasını, insan hakları özellikle kadın hakları, medya özgürlüğü, din, dil, etnik ve mezhep özgürlüklerine saygı göstereceklerini ve bu doğrultusunda önemli adımlar atılacaklarını bildirmişler. Aynı zamanda kapsayıcı bir hükümetin oluşumu için farklı siyasi, dini ve soysal aktörler ile etkileşime girdiklerini beyan etmişlerdir. Bunun yanı sıra, artık Afganistan işgalden kurtulduğunu dile getirerek, Taliban kimse ile düşman olmadığını vurgulayarak Afgan halkına Afganistan'ın geliştirilmesi için birlikte çalışmak çağrısında bulunmuşlar. Üstelik dış dünya ile ilişkiler

konusunda da Afganistan artık kimseye karşı bir tehdit olmadığı ve bütün dünya ile iyi ilişkiler kurmak istediği dile getirerek Taliban'ın yeni yüzünü dünyaya yansıtmaya çalışmışlardır (Mashal, 2021).

Kapsayıcı hükümet ile ilgili, Taliban iç ve dış baskılar nedeniyle kapsayıcı bir hükümetin oluşturulması için Afganistan'ın siyasi liderleri görüşmeleri sürdürmekte ve "Afganistan İslami Hükümet veya Kapsayıcı İslami Hükümet" adı altında yeni bir hükümetin oluşumundan bahsetmişlerdir (DW News, 2021). Bu konu ile ilgili Ali Reza Şerifi yazdığı bir çalışmada yeni dünya koşullarına dayalı Taliban'ın önünde bulunan; İslam Emirliği, Cumhuri İslami, İslami hükümet dahil beş yönetim şeklini ileri sürmektedir (Sharifib, 2021).

Ancak Taliban'ın yaptığı açıklamalara, haberler ve sosyal medya üzerinde paylaştıkları materyaller, Taliban'ı tanımayan ve Afganistan'ın sosyal ve siyasi tarihinden bilgisi olmayan veya bilerek göz ardı edilen bireyler ve devletler için olumlu ve iyi nitelendirebilir iken, yerel koşullara bakıldığında ve Taliban'ı tanıyan Afganlar için asla inandırıcı değildir. Zira Taliban, göstermek istedikleri şeyleri yansıtmak için ulusal ve uluslararası medyayı sadece Kabil'de sınırlanarak, gerçeklerin yansıtmasını engellemektedirler.

Diğer yandan Taliban kapsayıcı bir hükümet kurma sözünü vermesine rağmen, bir sene geçtikten sonra bile kapsayıcı hükümet kuramamışlar ve hükümeti da sadece Taliban'a özel olduğunu düşünerek eski hükümet çalışanları zamanla görevden ayırıp kendi destekçilerine hükümette yer vermişlerdir. Dil özgürlüğünden bahsedilmesine rağmen, hâlihazırda Afganistan'da etnik ve dil tercihli eylemler gerçekleştirilerek Afganistan'ın bütün devlet dairelerinde Peştü dilinde⁴⁷ konuşmak bir zorunluk olmaya başlamıştır. Eğitim konusunda Taliban'ın eğitim bakanlığı yaptığı bir konuşmada geçen 20 yılın eğitim sistemini hiçe sayarak eğitim görülmüş bireyleri hiçe sayılmış ve geçen

⁴⁷ Afganistan'da bir den fazla dil konuşulup en yaygın olanı Peştü, Dari *Farsça* dilleri resmi dil olarak seçilmiştir.

yirmi yılda eğitilmiş olanlarda hiçbir şey beklenmediği sözünü dile getirmiştir (BBC, 2021ç). Bunun yanısıra hükümet dairelerde bir medrese öğrencisi doktora yapılmış bir bireyden fazla değer ve makama sahip olduğu da söylenmektedir. Aynı halde ulusal af ilan edilmesine rağmen farklı şehirlerde, eski güvenlik güçleri veya devlet çalışanları, yabancı güçler ile çalışanları ve birçok diğer sosyal ve siyasal aktivistlere karşı suikast gerçekleştirip, sebepsiz tutukluyorlar veya faaliyetlerinin sınırlandırıyorlar. Bir başka habere göre Taliban savaşçıları kapı kapı dolaşarak önceki hükümet veya ABD için çalışmış Afganları, gazeteciler ve insan hakları aktivistleri aramakta ve bu inşaları gizlice gözaltına almakta hatta infaz ettiğine dair raporlar da bulunmaktadır. Kadınlara ilgili de kadınların işe dönmesini engelleyip karma eğitimi yasaklayarak kadınları pratikte yükseköğretimden dışlamışlardır (BBC, 2021b). En son haberlere göre Taliban kız çocuklarının liseye gitmelerini yasaklanmışlar ve üniversitelerde de kız ve erkeklerin ayrı ders çalışmalarını emretmişlerdir. Taliban bu eylemler ile kısa bir süre içinde kadınları eğitimden tamamen mahrum bırakılarak diğer alanlarda da onların faaliyetlerini ve varlıklarını komple imha edecekler (Horasanlı, 2021, s. 5).

Araştırmacılar göre Taliban tanınmış bir devlet haline gelmek için Afganları ve insan haklarını rehin almışlardır. Max Fisher'e göre Taliban ülkeyi ele geçirdiğinde sağlık, eğitim, sosyal, kültürel ve siyasal hizmetler askıya alınmışlardır ve içeride ve dışarıdaki belirsizlik, Taliban'ı hükümetinin tanınmamasını tehdit etmektedir. Bu doğrultusunda meşruiyet kazanmak ve iktidarda kalmak için Afganistan'da her şey kontrol altında olduğunu ve her şeyi iyiye gideceğini göstermek zorundalar (Fisher, 2021).

Dolayısıyla Taliban'ın kontrol altındaki Afganistan'ın geleceği ile ilişkin Fisher üç senaryodan bahsedilmiştir. Birinci senaryoya göre,, Taliban'ın uzun vadede sadece kuvvet ve mali kaynaklara dayanarak ülkenin tam ve eksiksiz kontrolünü ele geçirip İslami ideolojilerin yardımıyla, son 20 yılda nadir rastlanan güvenlik ve istikrarı sağlanıp hayatlarını devam edecekler. İkinci senaryoda, Taliban'ın uluslararası arenada meşruiyet kazanmak ve Pançşir'de görülen halk direnişiyle karşı karşıya kalmamak için Afgan halkı ile uzlaşıp kapsayıcı bir hükümet kuracaklar ve üçüncü senaryoda Taliban, uluslararası

desteği olmadan Afganistan'daki siyasi yaşamını Pakistan, Çin ve Rusya güvencesinin altında sürdüreceklendir (Fisher, 2021). Bu senaryoya ilişkin Avustralya araştırmacı David Kilcullen; Taliban'ın yönetim konusunda eskiden daha iyi olduğunu vurgulamış, ancak geleceğinin belirsiz olduğunu söylemiştir. Zira Taliban'ın yönetim şekli, Taliban ve Hakkani şebekesi'nin arasındaki farklılıklar, Pakistan'ın Taliban üzerindeki etkisi ve Taliban'ın El-Kaide, IşİD, Uygur grupları ve Doğu Türkistan İşlami Hareketi ile ilişkin Çin ile olan girişimlerine bağlı olduğunu ve onlardan etkilendiğini beyan etmektedir (Kapetas, 2021).

Afganistan konusunda endişeleri artına en önemli konu ise Taliban'ın terör grupları ile olan ilişkisidir. Doha Anlaşmasında Taliban ABD ve batı ülkeleri terörizm ile ilgi tazminat ve garanti vermişlerdir. Ancak araştırmacılar son yirmi yılda Taliban'ın El-Kaide dahil diğer terör örgütleri ile olan ilişkilerini ve 2001'den sonra oluşan Taliban hareketinin oluşumunda terör gruplarının etkinliğini incelediğinde, ilişkilerin düşünöldüğünden daha derin olduğuında dile getirerek koparması da hiç kolay olmadığını vurgulamışlardır (Tritten & Losey, 2021; Elias, 2021).

Son olarak Taliban'ın iktidara gelmesinden sonra yaklaşık bir sene geşitikten sonra bile, kayda değer ve önemli bir ilerleme kaydetmemekle birlikte Taliban yavaş yavaş eski yönetim şekline ve radikal düşöncelerine dayalı bir hükömetin kurulmasına çalışacakları söylenebilir. Doha anlaşması yapıldığına Afganistan'ın siyasi hayatı, insan hakları, kadın hakları bir birçok diğer konular ile ilgili herhangi bir tazminat alınmamıştı ve bu konu Taliban'ın elini açık bırakıp, batı ülkelere karış bir tehdit oluşturmadan başka her şey yapabilecekleri anlamına geldiği söylenebilir (Tariq, Amir, & Bano, 2021, s. 769). Diğer yanda Taliban iktidarının ilk günlerinde insan hakları ve birçok diğer konuların uygulanması için Taliban'ı baskı uygulayan batılı ve bölgesel ülkeler, uluslararası güvenlik konuları değiştiğinde Rusya'nın Ukrayna işgalini dış politikasında öncelik vererek Taliban ve Afganistan konusunu aksiye alınmışlar. Böylece Taliban üzerindeki baskı azaltmış olup Taliban'ın daha da özgür hareket etmelerine neden olmuştur.

Uluslararası arenada Afganistan ve Taliban'ın konusu unutulduğunda Taliban'ın destekleyicisi olarak bilinen Pakistan'ın da önünü açık bırakmıştır. Bilindiği gibi 20 yıl boyunca Pakistan Taliban'ı sınırları içerisinde korumuş, eğitilmiş ve finans etmiştir ve Taliban'ın iktidara gelmesi, Pakistan için tüm sıkı çalışmaların ve çabaların sonuç verme zaman geldiği söylenebilir. Dolayısıyla, Afganistan'da istikrarlı ve modern dünyanın ilkelerine dayalı bir hükümetin oluşumu için hem Taliban ve hem de Pakistan üzerinde baskılar azaldığında Pakistan Taliban desteğiyle istediği gibi Kabil'i yönetip, coğrafi konumdan, tarım, Pazar ve 20 yıl boyunca geliştirildiği bütün sektörlerden kullanabilir. Hatta haberlere göre, Afganistan'ın en önemli sektörler, cumhurbaşkanlığı sarayı, istihbarat, iç işleri, dış işleri ve savunma bakanlığı, bilişim ve teknoloji bakanlıklarında Pakistan'ın İSİ görevlileri belge ve dosyaları toplayarak Pakistan'a aktarmaktadırlar.

4.7. Sonuç

Görüldüğü gibi ABD hükümetlerinin Afganistan'a karşı izledikleri politikalarının hepsinde terörle mücadele merkezi rol oynamıştır. Bu bağlamda Bush yönetimi *Düşman Odaklı* yaklaşımıyla terör ve isyana karşı mücadeleyi sürdürüp tek taraflı bir politika izlemiş iken Başkan Obama iktidara geldiğinde demokrasi, insan hakları ve iş birliğe önem vererek kötüleşmiş ABD'nin imajını düzeltmek için dış politikasında yumuşak gücü kullanarak çok taraflı bir politika tasarlamıştır. Bu doğrultusunda Afganistan'da terör karşı doğrudan mücadele etmek yerine dolaylı bir şekilde, aşırıcılık ve radikalizme karşı mücadeleye öncelik vermiş ve istikrarın sağlanması için isyancı güçler ile uzlaşma girişiminde bulunup ve bu konuda Pakistan ve diğer ülkelerin de Afganistan konusunda ortak hareket etmelerine teşvik etmiştir. Bunun yanı sıra Afganistan Savaşı'nda bir başarı düzeyi üretilip birliklerinin geri çekilmesi için zemin oluşturmak adına Afganistan'da güvenlik geçiş sürecine ve güvenlik güçlerinin geliştirilmesi ve donatılmasına odaklanmıştır.

Obama yönetimi tarafından tamamlanmamış geri çekilme ve uzlaşma süreci Trump döneminde de ele alınmış ve bu politikaların zamana dayalı bir yaklaşımdan koşullara

dayalı bir yaklaşımla değiştirilmiştir. Trump Amerikan gücünün tüm diplomatik, ekonomik, askeri ve diğeri araçlarını başarılı bir sonuca doğru entegre edip ve Taliban ile uzlaşma görüşmeleri başlamıştır. Afganistan’da istikrar ve barış getirmek için askeri ve diyalog yoluyla Taliban’ın yenilmesine çalışmıştır. Bu doğrultusunda Trump bir yandan Taliban’a karşı mücadelede Afgan hükümetini desteklemişken diğeri taraftan barış sürecini pekiştirmek için Pakistan’ı bastırarak Hindistan ile iş birliği yapmıştır. Dolayısıyla Trump Obama’nın kullandığı yumuşak güç yaklaşımı yerine güç yoluyla barışa odaklanma politika izlemiş ve Ocak 2020’de Afganistan’da barış getirmek için Taliban ile Doha Anlaşması’nı imzalamıştır.

Doha Anlaşması ile ABD birliklerinin geri çekilmesini garanti eden Trump Mayıs.2021’de birliklerinin geri çekilmesini ilan edip ve Afganistan’da barış ve istikrarın getirilmesi için Afganların kendi aralarında görüşme yapmalarına bildirmişti. Buna ek Trump ardından 2021’de iktidara gelen Biden ise ABD’nin Afganistan müdahalesinde son noktaya koymak için faaliyete başlamış Afganlar arası müzakereleri pekiştirmenin yanısıra Ağustos 2021’e kadar birliklerini Afganistan’dan geri çekilmesini planlamıştı. ABD’nin Afganistan misyonunu desteklemeyen Biden Afganistan’da barış ve istikrar getirmek için Afganların bir araya gelmeleri ve ortak bir karar almalarını savunmaktaydı ve bu doğrultusunda Afganlar arası müzakerelerin güçlendirilmesini odaklanarak bölge ülkeleri özellikle Rusya, Çin, Pakistan, İran ve diğeri ülkelerin da bu sürece katılmalarını teşvik etmiştir. Fakat ne yazık ki Afganlar arası müzakereler herhangi bir sonuca varmamış ve ABD ve NATO birliklerinin geri çekilmesini 30 Ağustos 2021’e kadar tamamlayıp Afganistan’ı terk etmişlerdir. ABD ve NATO’nun Afganistan’da geri çekilmesiyle Afganistan’da büyük bir umutsuzluk ve belirsizlik ortaya çıktı. Durumdan faydalanan Taliban ABD birliklerinin geri çekilmesiyle paralel Afganistan’da ilerleme kaydeder iken 15 Ağustos 2021’de Kabil’i ele geçirip Afgan hükümetini çökertmişlerdir.

Barış süreci ve Doha anlaşması ile Afganistan’da kendilerine onurlu bir başarılı üretmek isteyen ABD hükümetleri her ne kadar stratejilerin yerel koşullara dayalı olduğunu savunursalar da gerçek şu ki Afganistan’ın güvenlik, siyasi, ekonomik ve sosyal

durumuna bakmaksızın kendi stratejilerine ve politikalarına yürütmüşlerdir. Bush'tan başlayan bu müdahale Afganistan terör ve radikal İslami düşüncelerinin yok edilmemesine rağmen bu düşüncelerinin daha derinleşmesine ve Taliban'ın tekrar ortaya güçlenmesine yol açmıştır.

Sonuç

Boylar ve aşiretler ülkesi olarak tanımlanan Afganistan birçok farklı dillerde konuşan 30 farklı etnik gruba sahiptir. Geo-stratejik ve jeopolitik açıdan önemli bir konuma sahip olan Afganistan tarihin farklı dönemlerinde farklı imparatorluklar ve güçler tarafından istilaya maruz kalmış ve çeşitli çatışmalar ve sorunlar ile uğraşan bir ülkedir. Yaklaşık 50 yıldır devam eden ve bir türlü son bulmayan bu çatışmalar etnik çatışmalar ve birçok sosyal ve siyasal problemlerden kaynaklanmış ve Pakistan, İran, Rusya ve ABD'nin müdahalesi ile daha da alevlenmiş ve Afganistan'da İç Savaşı'na neden olup Taliban gibi birçok silahlı grupların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Taliban Hareketi, SSCB'nin işgali sırasında ABD'nin kutsal savaşçıları olarak faaliyete başlayıp ve 1994'te Afganistan'da iktidar üzerindeki ihtilafların bir ürünü olarak ortaya çıkıp 1996'de ilk kez Kabil'de iktidarı ele geçirmiştir. Taliban'ın iktidara gelmesiyle Afganistan siyasi olarak uluslararası arenada izole olup ve Afganistan El-Kaide başta olmak üzere dünyadaki radikal İslamcı gruplarının yuvası haline dönüşmüştür. Dünyayı tehdit eden radikal İslami gruplar Afganistan'ı bir üs olarak kullanıp ABD dahil dünyanın farklı yerlerinde terör faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu gruplar arasında en güçlü grup olan El-Kaide farklı yerlerde ABD'ye karşı terör faaliyetlerde bulunup ve en ABD'nin sınırları içerisinde 11 Eylül 2001 saldırılarını gerçekleştirmiştir.

ABD başta bütün dünyayı şoka uğrayan bu terör saldırıları ABD'nin açıklamalarına göre Afganistan'da varlığı düşünülen Usame Bin Ladin liderliğindeki El-Kaide grubu tarafından gerçekleştirilmişti. Dolayısıyla ABD bu terör saldırılarının sorumlularını adalete teslim etmek için Taliban yönetimine diplomasi yoluyla ulaşıp Usame Bin Ladin ve 11 Eylül saldırılarının sorumlularını ABD'ye teslim etmelerine istemişti. Ancak ne yazık ki Taliban Bin Ladin bu eylemi yaptığına dair kanıtların var olmaması gerekçesiyle, Bin Ladin'i ABD'ye teslim etmemişlerdir. Böylece ABD'nin isteklerini red eden Taliban yönetimi, ABD tarafından da 11 Eylül saldırılarının bir sorumlusu olarak tanımlandı ve 7

Ekim 2001’de ABD Taliban rejimini devirmek ve Ladin dahil diğer EL-Kaide örgütünün liderlerini adalete teslim etmek için Afganistan’a askeri müdahale yapmıştır.

7 Ekim 2001’de *Sonsuz Özgürlük Operasyonu* adı altında Afganistan’a askeri müdahale yapan ABD, Taliban rejimini devrilmiş ve NATO ve BM’nin desteğiyle demokratik bir hükümet kurulup ve bu yeni hükümete yardımcı olmak adına Türkiye dahil 51 ülkenin askeri birliklerinden oluşan Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvvetlerini konuşlandırmıştı. Afganistan’ın yeniden yapılanması, gelişimi ve güçlendirilmesi için Türkiye ve ABD dahil, AB, NATO, BM ve diğer kuruluşlar ve ülkeler farklı programlar yürütüp Afganistan’ın yeniden inşasına, güvenlik güçlerinin oluşumu, gelişimi ve güçlendirilmesi, sosyal, siyasal, sağlık, eğitim, tarım ve birçok diğer hizmetlerin gelişimi ve sağlanmasında katkıda bulunmuşlardır. Bu doğrultusunda farklı bölgelerde devlet inşası programları yürütmek için ABD ve NATO yaklaşık 26 İl İmar Ekipleri ya PRT’leri oluşturup ve bölgelerinin yeniden inşasında ve Afgan hükümetinin otoritesinin genişlemesine yardımcı olmuşlardır.

Devlet inşası programlarının yanısıra ABD ve NATO güçlerinin Afganistan’daki ana hedef ise, teröre ve Taliban’a karşı mücadele ve Afganistan’da barış ve istikrarın sağlanmasıydı. Bu hedefe ulaşmak için ABD farklı dönemlerde farklı politikalar izlemiş ve Afganistan’ı istikrara kavuşturmak için teröristleri ve Taliban’ı avlanmak için durmak bilmeyen muharebe operasyonlar gerçekleştirip onları yok etmeye çalışmıştır. Bu doğrultusunda terörle ve isyana karşı mücadele kapsamında NATO, AB ve Rusya dahil birçok ülke ile iş birliği yapan ABD 20 yıl boyunca savaşı tüm gücüyle sürdürmüş ve bu savaşta başarabilmek için, son askeri teknolojilerini kullanıp ve yaklaşık 100,000 askerini konuşlandırmıştı. Bu savaşta ABD’nin yanısıra Türkiye dahil NATO’ya üye olan ve olmayan ülkeler ise yaklaşık 130,000’den fazla asker konuşlandırmışlardı.

20 yıl süren ABD müdahalesinde Amerikan askerleri dahil yaklaşık 5000 yabancı asker hayatını kaybetmiş ve ABD ve NATO’nun Afganistan’da başarısızlığı ortaya

çıkmiştir. Bu savaşta lider rol oynayan ABD 2300'den fazla askerini kaybederek tarihinin en masraflı ve en uzun operasyonlarından birini gerçekleştirmiştir.

Bu çalışmada Afganistan'da Taliban'a karşı ABD'nin müdahalesi incelenerek ABD'nin Afganistan misyonunun başarı ve başarısızlıkları ele alınmıştır.

Bu çerçevede çalışmada, ABD'nin Afganistan'daki müdahalesinde farklı dönemlerde farklı stratejiler uygulandığı tespit edilmiştir. 2001'de Afganistan'a müdahale eden ABD bölgesel ve küresel çapta Afganistan'ın yeniden yapılanması için bir kampanya başlatmış ve Bonn konferansı dahil birçok konferansları ve platformları desteklemiştir. Bush Afganistan'ın yapılanması için devlet inşası programlarını NATO/UGYK ve diğer ülkelere bırakarak, kendisi sadece terörle mücadele kapsamında Afganistan'daki misyonunu sürdürmüştür. Bu bağlamında 2001-2003 yıllar arasında terörle mücadeleyi öncelik verip *Düşman Odaklı* yaklaşımına dayalı El-Kaide ve Taliban'a karşı savaşı sürdürür iken, 2003'te Irak Savaşı başladığında Afganistan'daki varlığını ve savaşını en düşük seviyeye indirmiş ve Afganistan üzerindeki odağını Irak'a çevrilmiş Afganistan savaşını unutmuştur.

Savaşın ilk yıllarında El-Kaide uzantılarını yok etmek için *Düşman Odaklı* yaklaşımına dayalı muharebe operasyonları gerçekleştiren ABD, Afgan halkının dini, kültürel, geleneksel değerlerinin çiğnemesine yol açıp ve yabancılara karşı kapalı olan Afgan halkın düşmanlık duygusunun yükselmesine neden olmuştur. Bu yıllar arsında silahlarını bırakan eski Taliban ve mücahit gruplar hedef alınarak sebepsiz göz altı alındı, Afganların evleri izinsiz arandı, kadınlara karşı hürmetsiz hareketler yapıldı Afganların örf ve geleneksel değerleri çiğnetildi. Yabancı güçlerinin bu eylemleri halkın isyanına neden olup yenilgiye uğramış olan Taliban'ın tekrar örgütlenmesine, ABD yetkililerinin endişe duydukları gibi yabancı güçlerinin işgalci güçler olarak nitelendirilmesine ve yabancı güçlere karşı *Cihat'ın* başlamasına neden olmuştur.

2001-2003 yıllar arsında ortaya çıkan isyan ve yeniden örgütlenmeye başlayan Taliban, Irak Savaşı başladığında ve ABD muharebe operasyonundan çekilerek

sorumluluğu barış koruma ve sınırlı yetkiye sahip olan NATO/UGYK güçlerine devrettiğinde ortamı müsait görünce faaliyete geçip muharebe operasyon yetkiye sahip olmayan NATO/UGYK güçlerine karşı saldırgan operasyonları başlamışlardı. Böylelikle Afganistan'ın geleceğini belirleyen bu yıllarındaki Bush hükümetinin stratejik belirsizliği savaşın ilk yıllarındaki başarıları yok edilerek Taliban'ın ortaya çıkmasına ve yabancı güçlerine karşı *Cihat'ın* başlamasına neden olup ABD'nin başarısızlığına yol açmıştır.

Çalışmadan elde edilen ikinci sonuç Obama yönetiminin politikası ve bu politikanın yan etkileridir. Obama iktidara geldiğinde Afganistan misyonu öngörüldüğü gibi ilerleyememişti ve ABD hem Irak ve hem de Afganistan savaşında zorlanıyordu. Obama her iki savaşı sonlandırmak ve daha gerçekçi hedeflere ulaşmak için Irak ve Afganistan'dan Amerikan birliklerinin çekileceğini ilan etmiştir. Taliban'a yönelik politikasını değiştirerek Taliban'ı terör gruplardan ayırıp onları Afganistan çapında isyancı bir grup olarak nitelendirmiş ve Taliban'ı müzakere masasına getirmek için siyasi, ekonomik ve askeri gücünün yanısıra Pakistan kartını kullanmıştır. Bu yaklaşımla teröre karşı savaşı sürdürür iken Taliban ile uzlaşmaya geçiş yapan Obama Afganistan hükümetini bu müzakerelerden uzak tutmuştur. Bu bağlamında savaşı sonlandırmak arzusuyla ve birliklerinin geri çekilmesi için ılımlı Taliban olarak bilinen Taliban unsurları ile uzlaşma girişimlerini başlatmıştır.

Ancak ne yazık ki Obama'nın bu planı Taliban'ın lehine sonuçlanmış ve Afganistan'da durumunun daha da kötüleşmesine neden olmuştur. Zira bir yandan savaşı tüm güçle sürdüren Taliban müzakere masasında ABD'ye vazgeçilmez istekler sunup Obama yönetimiyle müzakereye sürdürürken, diğer yandan barış müzakereleri yürüten Afgan hükümeti Taliban karşı gücü zayıflıyordu.

Afganistan'da bir yanda Taliban ile mücadele, diğer yandan *güvenlik geçiş süreci* ve barış görüşmeleri sürdürürken Obama 2014'e kadar birliklerini geri çekilmesini ilan ederek Taliban ile uzlaşma girişimlerini hızlandırmıştı. Bu haberi duyan Taliban, artık ABD Afganistan'da son noktaya geldiğini nitelendirerek yabancı güçlerinin geri

çekilmesini ve *Güvenlik Geçiş sürecinin* gerçekleşmesini zemin oluşturarak, güvenlik sorumluluğu üstlenen Afgan güvenlik güçlerine karşı saldırgan faaliyetlerine başlamıştır. Stratejik bir sabır sergileyen Taliban bir yandan Obama ile uzlaşma görüşmeleri gerçekleştirerek diğer yanda muharebe operasyonlarda bulunup Afgan halkını ve güvenlik güçlerini hedef almaktaydılar.

Afganistan konusunda Obama yönetiminin bir diğer önemli konusu ise, barış müzakerelerde Afganistan hükümetinin köşeye sıkıştırılması ve Taliban ile doğrudan müzakerelere başlamasıdır. Geri çekilme için takvim yaklaştıkça, Obama Afganistan'da başarı üretmek adına ılımlı Taliban unsurları ile müzakereleri hızlandırmış ve Afganistan hükümetini göz ardı edilerek Taliban'ı Afganistan savaşının siyasi bir tarafı olarak nitelendirip onların Doha şehrinde diplomatik bir ofisin açılışına rıza göstermiştir. Dolayısıyla Obama'nın uyguladığı bu stratejisi savaşı sonlandırmak yerine Taliban'ın daha da güçlenmesine ve mevcut Afgan hükümetinin zayıflamasına neden olmuştur.

Obama'dan sonra iktidara gelen Taliban Afganistan savaşını sonlandırmak için Amerikan gücünün tüm araçlarını başarılı bir sonuca doğru entegre edip Taliban ile uzlaşma görüşmeleri devam etmiştir. Bunun yanısıra Taliban'a karşı mücadelede Afgan hükümetini desteklemiş ve barış sürecini pekiştirmek için Pakistan'ı bastırarak Hindistan ile iş birliği yapmış ve askeri güç yoluyla barış görüşmelerinin hızlandırılmasına çalışmıştır. Neticede 20 yıllık angajman ve savaşa rağmen Taliban'a karşı başarılı olmayan ABD, Trump döneminde Şubat 2020'de Doha şehrinde Doha Anlaşması'nı imzalanarak Taliban ile bir anlaşmaya vararak birliklerinin geri çekilmesini garanti etmiştir. ABD ve Taliban arasında imzalanan bu anlaşmada ve bu anlaşmaya yol açan görüşmelerde Afganistan hükümet farklı nedenlerden dolayı köşeye sıkıştırılıp ve Afghan halkının istekleri göz ardı edilmiştir.

Doha anlaşması ABD birliklerinin geri çekilmesini garanti eder iken Afganistan'daki durumunda herhangi bir değişikliğe neden olmamıştır. Doha Anlaşması'nı ABD'ye karşı bir başarı olarak nitelendirilen Taliban, Afganistan

hükümetine karşı herhangi bir yükümlüğe tabi olmadıkları için yabancı birliklere karşı muharebe operasyonlarını durdurarak Afgan hükümeti karşısında savaşı hızlandırmışlardır. Dolayısıyla Afganistan'daki yerel duruma bakıldığında ve Taliban'ın tekrar iktidara geldiğini göz önüne bulundursak eğer, Doha anlaşması Taliban ve ABD arasında barışı sağlanıp birliklerinin geri çekilmesini hızlandırmıştır. Üstelik bu anlaşma Taliban'a resmi bir hüviyet kazandırarak onların savaşına meşruiyet kazandırmıştır.

Böylelikle Taliban ve ABD arasında barışı Doha anlaşması ile sağlanır iken Afgan hükümeti ve Taliban arasındaki savaşın Afganlar arası görüşmeler neticesinde sonlandırılacağı beklenmekteydi. Ancak bu görüşmelerde iki taraf arasındaki ihtilaflardan dolayı bir sonuca varmamış ve Afganistan'daki durumların daha da kötüye gitmesine neden olmuştur. Bu sürece paralel iktidara gelen Biden Afganlar arası görüşmelerin hızlandırılması ve bir sonuca varılması için bölge ülkeleri ile iş birliği yaparak Afganlar arası müzakereleri pekiştirilmiş ve birliklerin geri çekilmesini Mayıs'tan Ağustos'a kadar ertelenmişti. Bu doğrultusunda Afganistan ve Taliban arasında barış anlaşması için bir taslak hazırlanmıştı. Ancak bu taslak Taliban ve Afganistan hükümeti tarafından reddedilmiş ve Taliban en son görüşmede bir barış planı hazırlayacaklarını dile getirmiştir.

Nihayetinde bütün çabalara rağmen Afganlar arası müzakereler sonuçsuz kalınca, Doha Anlaşmasının gereği ve Biden'in yeni planı uyarınca ABD, birliklerinin çekilmesini başlayıp ve 30 Ağustos'a kadar sonlandırmıştır. Böylece Biden döneminde ABD'nin birlikleri Afganistan'dan tamamen geri çekilmiştir.

ABD birliklerinin çekilmesi ile, 2 trilyon dolarla kurulan hükümet ve eğitildiği ve donatıldığı güvenlik güçleri ve Afganistan İslami Cumhuriyeti bir gün içinde yok olup çökmüş ve Cumhurbaşkanı Gani dahil cumhuriyetin üst düzey yetkilileri Afganistan'dan kaçarak komşu ülkelere sığınmışlardır. Yaklaşık 50 yıldır devam eden savaştan tükenmiş olan Afgan halkı da kendi can ve mal güvenliği için komşu ülkelerinin kapılarına dayanmışlardır.

Aralık 2001’de başlayan ABD’nin askeri operasyonundan tam 20 yıldan sonra ABD’nin Afganistan’dan geri çekilmesi ile 15 Ağustos 2021’de Taliban tekrar Kabil’i ele geçirip iktidara el koymuştur. Taliban’ın iktidara gelmesi ile Afganistan’ın geleceği hakkında sayısız spekülasyon ortaya koyulmuş ve onlar arasında en barizi ise; Taliban, diğer gruplarla birlikte “kapsayıcı, İslami bir hükümet” kurmazlarsa Afganistan bir iç savaşa doğru gideceği söylenmiştir.

Taliban iktidara geldiğinde kapsayıcı bir hükümetin kurulması için çalışmalara başlasa da aradan geçen bir yıla rağmen kapsayıcı bir yönetim inşa edilememiştir. ABD müdahalesi ve yeni bir devlet inşa süreci Afganistan’da başarısız olmuştur. Yeni kurulan Taliban rejiminde Pakistan oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Ancak Afganistan’daki yeni rejimin küresel ölçekte diğer ülkelerle ilişkileri son derece sınırlıdır. Afganistan’daki mevcut siyasi ve ekonomik sorunların Taliban döneminde de devam etmesi beklenmektedir.

Kaynakça

- 9/11 Commission. (2014). *Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*. <https://9-11commission.gov/report/>: National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States.
- Abbas, H. (2014). *The Taliban revival : violence and extremism on the Pakistan-Afghanistan frontier*. London: Yale University Press.
- Abdi, Z. (2013). The Post-Nato Afghanistan: Prospects and Challenges. *European Scientific Journal*.
- Acet, G. S., & Doğan, F. (2017). 11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(33).
- Adel, A. W. (2014, 5 13). *Millet ve hükümet nezdinde PRT'lerin İşlevi*, " کارکرد تیم های بازسازی "، "ولایتی در نگاه ملت و حکومت". 6 12, 2022 tarihinde VOAdari: <https://www.darivoo.com/a/prt-afghanistan/1913204.html> adresinden alındı
- Afghanistan'ın Ana Yasası. (2004, 01 04). Afghanistan Resmi Gazete, 818, 2004.01.26.

- Ağır, B. S. (2007). Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı? *Uluslararası İlişkiler*, 3(12).
- Ahmada, İ. (2010). The U.S. Af-Pak Strategy: Challenges and Opportunities for Pakistan. *Asian Affairs*, 37(4).
- Ahmadb, L. (2020). Is NATO the Right Orgnization for Security Sector Reform in Conflict and Post-Conflict Environment? *Afghanistan Women and PeaceBuildin Journal*, 1.
- Ahmadia, A. (2011). Dini Tarihi ve Sosyolojik Boyutuyla Taliban Hareketi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, SBE YL Tezi.
- Ahmadib, H. (1998). Taliban: Kökenleri, Ortaya Çıkışının Nedenleri, ve Yükselişin Sebepleri (طالبان: ریشه ها، علل ظهور و عوامل رشد). *Political-economic information (ماهنامه اطلاعات سیاسی-اقتصادی)*, 12(131-132).
- Ahsan, M. M. (t.y.). *Cemâat-i İslâmî*. 1 9, 2021 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/cemaat-i-islami> adresinden alındı
- Akkurt, M. (2005). *Afganistan'ın Yapılmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler*. İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık.
- Aksoy, M. (2016). Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı Bağlamında Bush Doktrini ve ABD'nin Irak'ı İşgali. *İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*.
- Alam, M. (2021). When Does Counterinsurgency Work? An Analysis of Counterinsurgency Campaigns After 1945. Yüksek Lisans Tezi, Hofstra University.
- Ali, M. (2010). Strategy for Peace: Af-Pak and Beyond. *Pakistan Horizon*, 63(1).
- Aliye, Y. (2010). Amanullah Han'ın Islahatları ve Atatürk. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (21).
- Al-Jazeera. (2001, 9). 9/11: *The world reacts*. 1 7, 2021 tarihinde Al-Jazeera: <https://www.aljazeera.com/gallery/2011/9/5/9-11-the-world> adresinden alındı
- Al-Jazeera. (2021b, 8 17). *Transcript of Taliban's First News Conference in Kabul*. 1 18, 2022 tarihinde Al-Jazeera: <https://www.aljazeera.com/news/2021/8/17/transcript-of-talibans-first-press-conference-in-kabul> adresinden alındı
- Al-Jazeera. (2021c, 9 7). *Taliban Announces New Government in Afghanistan*. 1 18, 2022 tarihinde Al-Jazeera: <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/7/taliban-announce-acting-ministers-of-new-government> adresinden alındı
- Alwali, A. (2019). NATO's Mission in Afghanistan and It's Impacts. İstanbul: Yayınlanmış Yüksek Lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi,.
- Amiry, S. (2021, 3 8). *Afghan Politicians React to US Sec. Blinken's Letter*. 1 14, 2022 tarihinde Tolo News: <https://tolonews.com/afghanistan-170538> adresinden alındı

- Ariana News. (2022, 3 30). *Stats department estimates Afghanistan population to be 34.3 million*. 5 11, 2022 tarihinde Ariana News: <https://ariananews.af/stats-department-estimates-afghanistan-population-to-be-34-3-million/> adresinden alındı
- Asey, T., & vd. (2021). *Securrity Sector Reform for Peace* . The Institute of War and Peace Studies.
- Asfandiyar, M. (2020). *Afghanistan's Terrorism Challenge The Political Trajectories of Al-Qaeda, the Afghan Taliban, and the Islamic State*. California: Meddle East İnstitute.
- Ataai, F., & Jafari, M. M. (2019). Geopolitical Developments and Afghanistan's Foreign Policy; 1919- 2001. *Journal of Central Eurasia Studies*, 12(1).
- Atay, M. (1999). Avrasya'nın Balkanları Afganistan'da İç Çatışma Dinamikleri. *Avrasya Dosyası Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(3-4).
- Attai, M. (2008). World Powers Play in Afghanistan and the Formation of the Taliban: The Motives for War are Not Limited to a Country's Border. *İran perspektifi Dergisi (Çaşım Andaz-i İran)*(53).
- Aydın, A. (2010). Afganistan'da Taliban Hareketinin Ortaya çıkışı ve Mezhebi Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Azarkan, E. (2008). 11 Eylül Terör Saldırıları Sonrası Dönemde Birleşmiş Milletlerin Uluslararası Terörizm Konusundaki Tutumu. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(16).
- Baldor, L. C. (2021, 4 23). *Afghan Military Will Collapse Without Some US Help, Says Top General in the Middle East*. 1 16, 2022 tarihinde Military Times: <https://www.militarytimes.com/news/pentagon-congress/2021/04/22/afghan-military-will-collapse-without-some-us-help-says-top-general-in-the-middle-east/> adresinden alındı
- Barker, M., & Borger, J. (2018, 2 14). *Taliban publish letter calling on US to start Afghan peace talks*. 1 12, 2022 tarihinde Theguardian: <https://www.theguardian.com/world/2018/feb/14/taliban-publish-letter-calling-us-start-afghan-peace-talks> adresinden alındı
- BBC. (2021b, 8 20). *Afghanistan: Taliban Carrying Out Door-to-Door Manhunt, Report Says*. 1 19, 2022 tarihinde BBC: <https://www.bbc.com/news/world-asia-58271797> adresinden alındı
- BBC. (2021ç, 10 14). *Taliban Yüksek Eğitim Bakanı: Son 20 yıldaki Öğrencilerden Bir Şey Beklenmemeliz, "وزیر تحصیلات عالی طالبان: از دانش‌آموزان ۲۰ سال گذشته انتظاری نباید داشت"*. 1 19, 2022 tarihinde BBC: <https://www.bbc.com/persian/afghanistan-58790619> adresinden alındı
- Beg, R. (2001). *Adı Afganistan'dı Talibanların Eline Nasıl Düştü?* İstanbul: Turan Kültür Vakfı Yayınları.

- Begum, I. (2019). The War on Terrorism and NATO's Role in Afghanistan. *Journal of European Studies*, 49-50.
- Berdal, M. (2016). 11 A Mission Too Far?: NATO and Afghanistan, 2001–2014. D. Marston, & T. Leahy içinde, *War, Strategy and History: Essays in Honour of Professor Robert O'Neill*. Canberra: Australian National University Press.
- Bhatia, M. V., & Sedra, M. (2009). DDR in Afghanistan: When State-building and Insecurity Collide. K. K. Eric G. Berman içinde, *shadows of war*. New York: Cambridge University Press.
- Biddle, S. (2003). Afghanistan and the Future of Warfare. *Council on Foreign Relations*, 82(2).
- Bilateral Security Agreement (BSA)*. (2014, 9 30). staging.afghanembassy.us: <http://staging.afghanembassy.us/contents/2016/04/documents/Bilateral-Security-Agreement.pdf> adresinden alındı
- BM Antlaşması. (1945, 7 26). Birleşmiş Milletler Antlaşması. *Birleşmiş Milletler Antlaşması*.
- BM Güvenlik Konseyi 1386 No'lu Kararı. (2022, 1 28). *BM Güvenlik Konseyi 1386 No'lu Kararı*. BMGK: <http://unscr.com/en/resolutions/1386> adresinden alındı
- Boot, M. (2021, 2 9). *U.S. Troop Withdrawal From Afghanistan: What Are Biden's Options?* 15 6, 2022 tarihinde Council on Foreign Relations: <https://www.cfr.org/in-brief/us-troop-withdrawal-afghanistan-what-are-bidens-options> adresinden alındı
- Bowman, S., & Dale, C. (2009). *War in Afghanistan: Strategy, Military Operations, and Issues for Congress*. Washintone DC: Congressional Research Service.
- Bozkurt, E. (2003). *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Brader, C. (2021, 8 17). *Timeline of Taliban Offensive in Afghanistan*. 1 16, 2022 tarihinde House of Lords Library: <https://lordslibrary.parliament.uk/timeline-of-taliban-offensive-in-afghanistan/> adresinden alındı
- Brahimi, A. (2010). The Taliban's Evolving Ideology. *LSE Global Governance Paper Series*.
- Branch, D., & Wood, E. J. (2010). *Revisiting Counterinsurgency*. SAGE Publications.
- Brangwin, N., & Gellerfy, T. (2021, 8 26). *Background to the Afghanistan Withdrawal: A Quick Guide*. 1 15, 2022 tarihinde Parliament of Australia: https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/rp/rp2122/Quick_Guides/BackgroundToAfghanistanWithdrawal adresinden alındı
- Burgeta, F. A. (2003). Hayalden Gerçeğe Trans-Afgan Boru Hattı Projesi: Boru Hattı Gölgesinde Devam Eden Bir Savaşın Anatomisi. *Avrasya Dosyası*, 9(1).

- Büyükbaş, M. (2006). Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Cantalapiedra, D. G. (2015). *Is there a better strategy for Afghanistan?* Madrid: Foundation for International Relations and Foreign Dialogue.
- Çetin, H. (2021, 11 4). *NATO's Role In Afghanistan*. esiweb.org: https://www.esiweb.org/pdf/esi_turkey_tpq_id_91.pdf adresinden alındı
- Chomsky, N. (2002). *11 Eylül ve Sonrası Dünya Nereye Gidiyor*. (T. Doğan, & v.d, Çev.) İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Civelek, M. A. (2001). *Küreselleşme ve Terör*. Mehmet Ali Civelek,: Ütopya Yayınları.
- Coyne, C. J., & vd. (2016). The War on Drugs in Afghanistan: Another Failed Experiment with Interdiction. *The Independent Review*, 21(1).
- Danish, S. (2012). *Hukuki Asasa-i Afganistan, "Afganistan'ın temel hukuku"*. Kabil: İbni Sina Yayınları.
- Dashti, Z. (2021). ABD'nin Afganistan'dan Çekilmesi İle Taliban'in Yeniden İktidara Gelmesi. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2).
- Dawlatyar, A. K. (2021). The Factors that Led to the Taliban's Return to Power and the Future of Afghanistan. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 5(2).
- Değdaş, U. C. (2017). Uluslararası Hukukta Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(6).
- Degen, E. J., & Reardon, M. J. (2021). *Modern War in an Ancient Land* (Cilt 1). Washington: Center of Military History.
- Demir, S. (2021). Afganistan'daki Yirmi Yıllık İşgalin Analizi: ABD/NATO ve Barış Çabaları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5(1).
- Demirel, E. (2002). *Taliban, Alkaide-Ladin ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan*. İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık.
- Demirtepe, M., & Erdoğan, İ. (2013). Obama'nın Afganistan Stratejisi: Değişim ve Süreklilik. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 9(17).
- Diego, P. R. (2003, 4 1). *The road to Kabul*. 5 1, 2021 tarihinde NATO: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_20500.htm?selectedLocale=en adresinden alındı
- Dobbins, J., & Malkasian, C. (2015). Time to Negotiate in Afghanistan: How to Talk to the Taliban. *Foreign Affairs*, 94(4).
- Dobbins, J. (2008). *After The Taliban: Nation-Building In Afghanistan*. Washington: Potomac Books Yayınları.

- Dorransoro, G. (2009). *The Taliban's Winning*. Carnegie Endowment for International Peace. Afghanistan Analysts Network. adresinden alındı
- Down, N. (2022). *COIN: the effectiveness of counterinsurgency strategies in Afghanistan from 2001 until 2014*. 1 7, 2022 tarihinde ia-forum: https://www.ia-forum.org/Content/ViewInternal_Document.cfm?contenttype_id=0&ContentID=8638 adresinden alındı
- Dressler, J. (2012). *The Haqqani Network*. Washington: Institute for the Study of War.
- Dündar, H. U. (2018). Yeni Hegemonya Anlayışı Çerçevesinde Bush Doktrini Üzerine Bir İnceleme. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi Haziran*, 9(2).
- Durani, S. (2019). *America In Afghanistan: Foreign Policy And Decision Making From Bush To Obama To Trump*. London: Bloomsbury Publishing Plc.
- DW News. (2014, 12 28). *NATO marks end of Afghan combat mission with Kabul ceremony*. 2 18, 2022 tarihinde DW News: <https://p.dw.com/p/1EAqH> adresinden alındı
- DW News. (2014, 12 25). *NATO'nun en uzun görevi sona eriyor*. 2 18, 2022 tarihinde DW News: <https://www.dw.com/tr/natonun-en-uzun-g%C3%B6revi-sona-eriyor/a-18151192> adresinden alındı
- DW News. (2021, 3 12). "كرزى: طرح تازه امريكا بهترين فرصت برآى تسريع روند صلح است", Karzai: Yeni ABD Planı, Barış Sürecini Hızlandırmak İçin En İyi Fırsat. 1 14, 2022 tarihinde DW News: <https://p.dw.com/p/3qWx0> adresinden alındı
- DW News. (2021, 8 15). *Taliban, Afganistan'da "Kapsayıcı Bir İslami Hükümet" Kurulmasından Bahsettiler*. 1 19, 2022 tarihinde DW News: <https://p.dw.com/p/3z1Bo> adresinden alındı
- Elias, B. (2021, 9 21). *Why the Taliban Won't Quit Al Qaeda*. 1 19, 2022 tarihinde Foreign Policy: <https://foreignpolicy.com/2021/09/21/taliban-al-qaeda-afghanistan-ties-terrorism/> adresinden alındı
- Erhan, Ç. (2004). ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(3).
- Erol, M. S., & Bingöl, O. (2012). Afganistan'da Geçiş Safhası ve 2014 Sonrası Öngörüler. *Gazi Akademik Bakış*, 5(10).
- Eronen, O. (2008). PRT Models in Afghanistan. *CMC Finland Civilian Crisis Management Studies*, 1(5).
- Fair, C. (2010). *The Afghanistan Papers*. Centre for International Governance Innovation CIGI.
- Fatima, Q. (2013). The Rise and Fall of Taliban Regime (1994-2001) In Afghanistan: The Internal Dynamics. *Journal of Humanities and Social Science*, 9(1).
- Felbab, V. B. (2013). Afghanistan in 2013: On the Cusp...or on the Brink? *Asian Survey*, 54(1).

- Felbab-Brown, V. (2013, 11 17). *Güvenlik Anlaşması Kimin Çıkarında: ABD ya Afganistan?*, "توافقتنامه امنیتی به نفع کیست: آمریکا یا افغانستان". 1 11, 2022 tarihinde BBC: https://www.bbc.com/persian/afghanistan/2013/11/131117_mar_bsa_loya_jirga_us_view_vanda_felbab_brown adresinden alındı
- Fisher, M. (2021, 8 19). *Seeking Global Recognition, Taliban Take a New Approach: Making Nice*. 1 18, 2022 tarihinde Newyok Times: <https://www.nytimes.com/2021/08/19/world/asia/taliban-foreign-recognition.html> adresinden alındı
- Flynn, M. J. (2008). *First Strike: Preemptive War in Modern History*. New York: Routledge.
- Gangovski, Y. (2016). Taliban: Yeni Güç, "Talib: "Niroyi Cedid",. *Orta Asya ve Kafkasya Çalışmaları Dergisi*, 3(17).
- Ghobar, M. G. (2014). *Afghanistan in the Course of History* (Cilt 1). Kabil: Meywand Yayınevi.
- Görener, A. f. (2004). The Doctrine of Pre-Emption and the War in Iraq Under. *Journal of International Affairs*, 9(4).
- Göztepe, E. (2004). Amerika'nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk ve Türkiye'nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirmesi ya da "Haklı Savaş"ın Haksızlığı Üzerine. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59(3).
- Graham-Harrison, E. (2013, 11 24). *Hamid Karzai Refuses to Sign US-Afghan Security Pact*. 1 10, 2021 tarihinde Guardian: <https://www.theguardian.com/world/2013/nov/24/hamid-karzai-refuses-to-sign-us-afghan-security-deal> adresinden alındı
- Greentree, T. (2021). What Went Wrong in Afghanistan? *The US Army War College Quarterly, Parameters*, 51(4).
- Greenwood, C. (2012). *International Law and the Pre-emptive Use of Force: Afghanistan, Al-Qaida, and Iraq*. London: Routledge.
- Gündüz, S. v. (2001). *Afganistan Taliban ve Ladin*. İstanbul: Birey Yayınları.
- Güngör, F. A., & Bulut, A. T. (2010). 11 Eylül Sonrası Dönemde Transatlantik İlişkiler ve Ortadoğu. *Akademik Orta Doğu*, 4(2).
- Haqani, H. (1999). Taliban Hareketi, teşkilat, görüşler ve özellikler. *Serac Quarterly*(18).
- Haqjoo, M. A. (2001). *Afghanistan ve Dış Müdahaleler*, "Afganistan ve Müdahale-i Hariciha",. Tehran: Meclis Yayınları.
- Hartzell, C. A. (2011). *Missed Opportunities The Impact of DDR on SSR in Afghanistan*. Washington: United States Institute of Peace.
- Haşimi, S. M. (2000). *Taliban'ın Dini Düşüncesi*, "Tefekkürü Dini Taliban",. Meşhet: Müheb Yayınları.

- Hassan, S., & Lotfollahe, M. (2013). A Study on NATO Presence in Afghanistan and its Impact upon Islamic Republic of Iran's Security Approach. *Political Science Quarterly*, 9(23).
- Haya, B. (2014). Uluslararası Alanda 11 Eylül Sonrası Afganistan. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.
- Hemmings, J. (2012). The ROK Provincial Reconstruction Team. *The London School of Economics and Political Science*.
- Horasanlı, İ. (2021). Taliban ve Afganistan'ın Geleceği. *ULİSA*.
- Imami, H. (1999). *Afganistan ve Taliban'ın Ortaya çıkışı, "Afganistan ve Zühür-i Taliban"*,. Tehran: Şab Yayınları.
- Indurthy, R. (2011). The Obama Administration's Strategy in Afghanistan. *International Journal on World Peace*, 28(3).
- ISAF-PRT-Handbook. (2010, May 1). *ISAF Provincial Reconstruction Team (PRT) Handbook*. publicintelligence: <https://publicintelligence.net/isaf-provincial-reconstruction-team-prt-handbook/> adresinden alındı
- Ishak, N. (2021, 8 15). *The Rapid Fall of Afghanistan to Taliban Forces, Explained*. 1 16, 2022 tarihinde Vox News: <https://www.vox.com/2021/8/15/22626082/kabul-capital-fall-afghanistan-government-taliban-forces-explained> adresinden alındı
- Jalali, A. A. (2017). *A Military History of Afghanistan: From the Great Game to the*. Kansas: University Press of Kansas.
- Javad, A., & v.d. (2017). The Effect of ibn Taymiyyah's Ideas on Lines of Thought and Policies of Salafi-Takfiri Groups. *Journal of Political Thought in Islam*, 3(12).
- Joly, J., & Sandford, A. (2021, 8 14). *Taliban Capture Fourth-Largest City, Closing in on the Afghan Capital Kabul*. 1 16, 2022 tarihinde Euro News: <https://www.euronews.com/2021/08/13/taliban-s-advance-continues-as-armed-group-captures-more-vital-cities> adresinden alındı
- Jones, S. G. (2008). *Counterinsurgency in Afghanistan*. California : RAND Corporation.
- Kalfa, S. (2002). 11 Eylül Öncesi Afganistan. Trabzon: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Kapetas, A. (2021, 8 16). *After the fall of Kabul, what's next for Afghanistan?* 1 18, 2022 tarihinde The Australian Strategic Policy Institute-ASPI: <https://www.aspistrategist.org.au/after-the-fall-of-kabul-whats-next-for-afghanistan/> adresinden alındı
- Karakaya, İ. (2010). 11 Eylül 2001 Sonrası ABD'nin Değişen Güvenlik Algılamaları ve Politikaları. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.

- Karimi, M., & khademi, H. (2016). Stemming of Excommunicated (Takfirist) Streams, Consideration the Taliban Movement in Afghanistan. *Journal of Islamic Awakening Studies*, 5(9).
- Karlsson, J. (2017). Counterinsurgency in the Afghanistan and Pakistan Borderlands. Lisans Tezi, Uppsala University.
- Katzman, K., & Thomas, C. (2017). *Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy*. Washington: Congressional Research Service.
- Kay, S., & Khan, S. (2008). NATO and Counter-insurgency: Strategic Liability or Tactical Asset? *Contemporary Security Policy*, 28(1).
- Kazmin, A., & Findlay, S. (2021, 9 26). *Taliban Says it has Captured Last Afghanistan Region of Resistance*. 1 17, 2022 tarihinde Financial Times: <https://www.ft.com/content/5b4b7b58-1edf-4510-ad15-813487f3c80e> adresinden alındı
- Keskin, G. F. (2013). Amerika'nın Afganistan Müdahalesinin Siyasi Ekonomik ve Stratejik Yansımaları. Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi.
- Khan, A. (2007). NATO in Afghanistan: Post Riga. *Strategic Studies*, 27(1).
- Kocabaş, U. (2014). *NATO's Counterterrorism & Counterinsurgency Experience in Afghanistan*. NATO Centre of Excellence Defence Against Terrorism. Ankara: NATO Centre of Excellence Defence Against Terrorism.
- Kummer, M. D. (2014). *U.S. Marines in Afghanistan, 2001–2009 Anthology and Annotated Bibliography*. Virginia: U.S Department of Defense.
- Lafraie, N. (2009). NATO in Afghanistan: Perilous Mission, Dire Ramifications. *International Politics*, 46(5).
- Latifi, A. M. (2021, 8 15). *'At the gates': Taliban Ready to Take Afghan Capital*. 1 17, 2022 tarihinde Al-Jazeera: <https://www.aljazeera.com/news/2021/8/15/taliban-enter-kabul-from-all-sides> adresinden alındı
- Lubold, G., & Trofimov, Y. (2021). Afghan Government Could Collapse Six Months After U.S. Withdrawal, New Intelligence Assessment Says. *Wall Street Journal*.
- Makel, K. (2011, 2 30). *Afghanistan PRT Handbook*. (M. Brooks, Dü.) Center for Army Lessons Learned: <https://usacac.army.mil/sites/default/files/publications/11-16.pdf> adresinden alındı
- Maley, W. (1998). *Fundamentalism Reborn? Afghanistan Under the Taliban*. (A. G. Muhaqiq, Çev.) Meşhet: Terane Yayınları.
- Malik, S., & Shah, B. (2017). A Geo-Political Review of Post-Karzai Afghanistan. *PUTAJ – Humanities and Social Sciences*, 24(1).
- Malkasian, C. (2021). *The American War in Afghanistan*. New York: Oxford University Press.

- Marsden, P. (1998). *The Taliban: War, Religion and the New Order in Afghanistan*, çev. Nejla Handak. Tehran: Dış İşleri Bakanlığı Yayınları,.
- Mashal, M. (2021, 8 17). *Taliban Spokesman, in First News Conference in Kabul, Pledges No Reprisals*. 1 18, 2022 tarihinde The New York Times:
<https://www.nytimes.com/2021/08/17/world/asia/taliban-news-conference-kabul.html>
adresinden alındı
- Masood, H. (1996). *Geopolitical Models and Their Relevance with a Focus on Heartland Concept*. Doktora Tezi, Jawaharlal Nehru Üniversitesi.
- Matwiczak, K. (2009). *A Comprehensive Database of Provincial Reconstruction*. Texas: Lyndon B. Johnson School of Public Affairs.
- Mills, C. (2021). *The Withdrawal of Military Forces from Afghanistan and its Implications for Peace*. London: Commons Library .
- Minority Rights Group International. (2018, July). *World Directory of Minorities and Indigenous Peoples - Afghanistan*. 1 7, 2021 tarihinde
<https://www.refworld.org/docid/4954ce5ec.html> adresinden alındı
- Mirali, M. A., & Muhseni, M. (2018). Peştun Etn ikinin özellikleri ve Taliban'ın oluşumuna etkisi. *BiQuarterly Journal of Historical Studies of Islamic World*, 6(11).
- Miyahil, A. H. (2001). 2001 Yılı Sonrası ABD'nin Afganistan'a Operasyonu ve Kriz Çözüm Politikasının Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi .
- Mostaghimi, M. B., & Majid, S. (2012). September 11 And Nato Enlargement. *Journal of Faculty of Law And Political Science*, 42(3).
- Mueller, K. P., & vd. (2006). *Striking First: Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy*. California: Rand Corporation.
- Müller, A. C. (2004). Legal Issues Arising from the Armed Conflict in Afghanistan. *Non-State Actors and International Law*, 4(3).
- Murray, T. (2011). Security Sector Reform in Afghanistan, 2002–2011 . *International Studies*, 48(1).
- Müsavi, S. A. (2009). *Zahir Şah'tan Karzai'ye Kadar Afganistan'ın Analitik Tarihi, "Tarih-i Tahlili Afganistan az Zahir Şah ta Karzai"*,. Mazar-e-Şarif: Balh Yayınları.
- Musbahzada, S. M. (2009). *Afganistan Siyasi Tarihi'nin Özeti, "Tarih-i Siyasi Mukhtasar-i Afganistan"*,. Tehran: Aftab Yayınevi.
- Mutanoğlu, M. (2006). *Afganistan Moğol İstilasından Amerikan İşgaline*. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Muzaffary, F. R. (2008). Afghanistan: Regional Security and NATO. *Policy Perspectives*, 5(2).
- Muzhda, W. (2003). *Afganistan and Five Years of Taliban Rule*. Tehran: Nai Yayınları.

- NATO. (2014, 12 28). *NATO Secretary General's statement on a new chapter in Afghanistan*. 28, 2022 tarihinde nato.int:
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_116341.htm?selectedLocale=en adresinden alındı
- NATO. (2019, 12 30). *NATO-Afghanistan Relations*. nato.int:
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_12/20191128_1912-backgroundunder-afghanistan-e.pdf adresinden alındı
- NATO. (2021, 12 8). *Media Backgrounder - Afghan National Army (ANA) Trust Fund*. NATO:
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_12/20191128_1912-backgroundunder-ana-trust-fun.pdf adresinden alındı
- NATO ve Afganistan Ortak Bildiri. (2020, 2 29). *Joint Declaration between the Islamic Republic of Afghanistan and the United States of America for Bringing Peace to Afghanistan*. 6 14, 2022 tarihinde state.gov: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/02.29.20-US-Afghanistan-Joint-Declaration.pdf> adresinden alındı
- NATO-ANSF. (2013, Ekim 12). *Afghan National Security Forces (ANSF)*. 24, 2022 tarihinde nato.int:
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2013_10/20131018_131022-MediaBackgrounder_ANSF_e.pdf adresinden alındı
- NATO-ISAF. (2021, 08 19). *ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014) (Archived)*. 12 22, 2021 tarihinde North Atlantic Treaty Organization NATO:
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm adresinden alındı
- NATO-RSM. (2021, 2 1). *Resolute Support Mission (RSM): Key Facts and Figures*. 1 12, 2022 tarihinde nato.int: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/2/pdf/2021-02-RSM-Placemat.pdf adresinden alındı
- NATO-RSM. (2021, 09 13). *Resolute Support Mission in Afghanistan (2015-2021)*. 1 12, 2022 tarihinde NATO.int: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm adresinden alındı
- Nouzar, S. (2010). Obama's New Policy Towards Afghanistan And Pakistan (Af-Pak): An Explanation. *Foreign Relation*, 2(5).
- NSIA. (2019). *Afghanistan Statistical Yearbook 2019*. Kabil: Afghanistan National Statistics and Information Authority (NSIA). 11 24, 2020 tarihinde <https://www.nsia.gov.af:8080/wp-content/uploads/2020/05/Afghanistan-Statistical-Yearbook-2019-1st-Version.pdf> adresinden alındı
- NSIA Report. (2020). *Estimated Population of Afghanistan 2020-2021*. Kabil: Afghanistan National Statistics and Information Authority (NSIA). 1 7, 2021 tarihinde <https://www.nsia.gov.af:8080/wp-content/uploads/2020/06/%D8%A8%D8%B1%D8%A2%D9%88%D8%B1%D8%AF->

%D9%86%D9%81%D9%88%D8%B3-%DA%A9%D8%B4%D9%88%D8%B1-
%DB%B1%DB%B3%DB%B9%DB%B9-%D9%86%D8%B3%D8%AE%DB%80-
%D8%A7%D9%88%D9%84.pdf adresinden alındı

- Obayda, N. (2017). 2001 ABD'nin Müdahalesi Sonrası Afganistan'daki Ekonomik Kalkınma Dönüşümü. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Obaydb, N. (2017). 11 Eylül Saldırısı Sonrası Afganistan'daki Ekonomik Kalkınma Dönüşümü. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(9).
- Oğuz, E. (2001). *Hedef Ülke Afganistan*. İstanbul: Doğan Kitapçılık Yayınevi.
- Örnek, S. (2012). Onbir Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu. *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(1).
- Özbek, O. (2002). *11 Eylül 2001'in Düşündürdükleri...* İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayın Evi.
- Özel, A., & Topaloğlu, B. (ty). Cihad. *İslam Ansiklopedisi*. 4 2, 2022 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/cihad> adresinden alındı
- Özer, H. (2010). 11 Eylül Sonrası ABD Müdahaleciliği ve BM Sistemi Temelinde Uluslararası Hukuk. Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Özkan, A. (2002). Uluslararası Hukukta Birleşmiş Milletler ve Afganistan Operasyonu. *Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi ASAM*, 8(1).
- Pandey, S. (2019). *Exploring the Prospects for a Negotiated Political Settlement with the Taliban: Afghanistan's Long Road to Peace*. Observer Research Foundation.
- Pishgahifardi, Z., & Rahimi, S. M. (2010). Afghanistan Situation in New World Order. *Journal of Geographical Science*, 8(1).
- Polat, İ. (2006). 11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Qeyam, H. (2012). Ethnicization of Politics in Afghanistan. Yüksek Lisans Tezi, TEXAS Üniversitesi.
- Rahimi, Z. (2021, 8 25). *İslam Emirliği nedir?, "مارت اسلامی چیست؟"*. 1 19, 2022 tarihinde Tolo News: <https://tolonews.com/fa/afghanistan-170714> adresinden alındı
- Ranade, A. (2017). *Trump's Afghanistan Strategy and Emerging Alignments in the Region: Implications for India*. Observer Research Foundation.
- Raşid, A. (2001). *Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya 'da Yeni Büyük Oyun*. (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Everest/Mozaik Yayınları.
- Reuters. (2021a, 7 6). *EXCLUSIVE: Taliban Aim to Present Written Peace Plan at Talks as Soon as Next Month*. 1 15, 2022 tarihinde Reuters: <https://www.reuters.com/world/asia->

pacific/exclusive-taliban-aim-present-written-peace-plan-talks-soon-next-month-spokesman-2021-07-05/ adresinden alındı

- Reuters. (2021ç, 8 16). *Global Reaction to Taliban Takeover of Afghanistan*. 1 18, 2022 tarihinde Reuters: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/reactions-taliban-takeover-afghanistan-2021-08-16/> adresinden alındı
- Reuters. (2021d, 8 11). *Turkey Welcomes Taliban Statements Since Their Takeover in Afghanistan*. 1 18, 2022 tarihinde Reuters: <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkey-talks-with-all-afghan-parties-welcomes-talibans-messages-minister-2021-08-17/> adresinden alındı
- Reuters. (2021f, 8 29). *U.S. in Final Phase of Kabul Evacuations, Taliban Prepares Government*. 1 19, 2022 tarihinde Reuters: <https://www.reuters.com/world/india/us-final-phase-kabul-evacuations-taliban-prepares-government-2021-08-29/> adresinden alındı
- Ringsmose, J., & Thruelsen, P. D. (2012). *Nato's Counterinsurgency Campaign In Afghanistan: Are Classical Doctrines Suitable For Alliances?* Denmark: Universidad Complutense de Madrid.
- Rupp, R. E. (2006). *NATO after 9/11: An Alliance in Continuing Decline*. New York: Palgrave Macmillan.
- Safa, A. K. (2017). Amerika Birleşik Devletleri-Afganistan İlişkileri 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları Öncesi-Sonrası. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Şahin, M. (2008). ABD'nin "Müslüman" Savaşçıları. *Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 3(4).
- Saikal, A. (2006). Afghanistan's transition: ISAF's stabilisation role? *Third World Quarterly*, 27(3).
- Sajadi, S. A. (2012). *Political Sociology of Afghanistan*. Kabil: Farhang Yayınları.
- Salihiy, M. A. (2014). Afganistan'da İktidar Mücadelesi ve Dış Müdahaleler-1973-2014. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.
- SedraA, M. (2006). Security sector reform in Afghanistan: The slide towards expediency. *International Peacekeeping*, 13(1).
- SedraB, M., & Bhatia, M. V. (2008). *Afghanistan, Arms and Conflict*. London: Routledge.
- Şefai, H. (1997). Afganistan'ın Krizi ve Taliban Destekçilerinin Hedefleri, "Buhran-i Afganistan ve Ahdaf-i Hamiyan-i Taliban",. *Serac Quarterly*, (2).
- Şen, A. K. (2022). Afganistan: ABD Müdahalesi ve Taliban'ın Dönüşü. *SDE Akademi Dergisi*, 2(4).
- Şeyhanlıoğlu, H. (2008). 18. Yüzyıldan Günümüze Kadar Afganistan'ın Jeostratejik Önemi. *Avrasya Etüdleri Dergisi*, 34(2).

- Shakir, S. (2020). Taliban ve Peştunistan Sorunlarının Afganistan-Pakistan İlişkilerine Etkisi. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Sharifia, A. R. (2009). Taliban'ın Dinsel ve Etniksel Olarak Yetiştirilmesinde Pakistan'ın Rolü", Naqş-i Pakistan dar Parwareş-i Mezheb-i ve Qavmi Taliban. *Ekonomik ve Siyasi Etlaat Dergisi*, (260).
- Sharifib, A. R. (2021, 8 23). *İslam Emirliği'nden Dini Demokrasiye; Taliban'ın Hükümet Kurması İçin Beş Seçenek*, " پنج گزینه طالبان برای تشکیل " از امارت اسلامی تا مردمسالاری دینی؛ حکومت". 1 19, 2022 tarihinde BBC: <https://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints-58261492> adresinden alındı
- Sheikh, M. K., & Greenwood, M. T. (2013). *Taliban Talks: Pastö Present and Prospects for the U.S, Afghanistan and Pakistan*. Denmark: Danish Institute for International Studies, DIIS.
- Smith, S., & vd. (2021, 3 11). *Can Blinken's Letter Jump-start the Afghan Peace Process?* 1 14, 2022 tarihinde United States Institute of Peace: <https://www.usip.org/publications/2021/03/can-blinkens-letter-jump-start-afghan-peace-process> adresinden alındı
- Suhrkea, A. (2008). A Contradictory Mission? NATO from Stabilization to Combat in Afghanistan. *International Peacekeeping*, 15(2).
- Suhrkeb, A. (2011, 10 25). Defining the Mission: The US Engagement in Afghanistan. *Peace Research Institute Oslo*.
- Suyundikov, S. (2020, 09 02). *ABD'nin Orta Asya Politikaları*. 1 28, 2021 tarihinde 21yyte.org: <https://www.21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/orta-asya-arastirmalari-merkezi/abd-nin-orta-asya-politikalari> adresinden alındı
- Tajik, S., & v.d. (2016). Attitude to Ethnic Values in Architecture of Pashtun's Castle Houses in Afghanistan. *Honar-Ha-Ye Ziba Mimari-va-Shahrsazi Dergisi*, 21(4).
- Tariq, M., Amir, M., & Bano, S. (2021). Afghanistan in the Post-US Withdrawal Scenario. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 15(7).
- TaşdemirA, F. (2002). *Taliban Bağlamında Bölgesel ve Küresel Güvenlik Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme*. (R. Yinanç, & H. Taşdemir, Dü) Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- TaşdemirB, F. (2006). *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*. Ankara: USAK Yayınları.
- Tellis, A. J., & Eggers, J. (2017). *US Policy in Afghanistan Changing Strategies, Preserving Gains*. Washington: Carnegie Endowment.
- The Afghanistan Study Group. (2010). *A New Way Forward: Re-Thinking US Stratergy in Afghanistan*. Washington: The Afghanistan Study Group.

- The Afghanistan Study Group. (2021). *Afghanistan Study Group Final Report: A Pathway for Peace in Afghanistan*. Washington: Afghanistan Study Group.
- The White House. (2008). *Selected Speeches of President George W. Bush 2001 – 2008*. georgewbush-whitehouse.archives.gov: https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf adresinden alındı
- The White House. (2014, 9 30). *Statement by the President on the Signing of the Bilateral Security Agreement and NATO Status of Forces Agreement in Afghanistan*. obamawhitehouse.archives.gov: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/09/30/statement-president-signing-bilateral-security-agreement-and-nato-status> adresinden alındı
- The White House. (2021a, 4 14). *Remarks by President Biden on the Way Forward in Afghanistan*. 1 15, 2022 tarihinde The White House: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/04/14/remarks-by-president-biden-on-the-way-forward-in-afghanistan/> adresinden alındı
- The White House. (2021b, 8 16). *Remarks by President Biden on Afghanistan*. 1 18, 2022 tarihinde The White House: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/08/16/remarks-by-president-biden-on-afghanistan/> adresinden alındı
- The White House. (2021c, 2 4). *Remarks by President Biden on America's Place in the World*. 6 15, 2022 tarihinde The White House: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/02/04/remarks-by-president-biden-on-americas-place-in-the-world/> adresinden alındı
- The White House. (2021ç, 7 8). *Remarks by President Biden on the Drawdown of U.S. Forces in Afghanistan*. The White House: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/07/08/remarks-by-president-biden-on-the-drawdown-of-u-s-forces-in-afghanistan/> adresinden alındı
- Thruelsen, P. D. (2006). *From Soldier to Civilian: Disarmament, Demobilisation, Reintegration in Afghanistan*. Denmark: Danish Institute for International Studies, DIIS.
- Thruelsen, P. D. (2010). The Taliban in southern Afghanistan: a localised. *Small Wars & Insurgencies*, 21(22).
- Tikhonov, Y. (2011). *Stalin Afghan Battle, "Politics of Great Powers in Afghanistan and Pukhtoon Tribes 1919-1945"*. (A. Aryanfer, Çev.) Maiwand Yayınları.
- Tolo News. (2021a, 8 15). *Taliban Says It Will Not Enter Kabul by Force*. 1 16, 2022 tarihinde Tolo News: <https://tolonews.com/afghanistan-174245> adresinden alındı
- Tolo News. (2021b, 8 11). *Doha Meeting Agrees on Need to Accelerate Afghan Peace Process*. 1 15, 2022 tarihinde Tolo News: <https://tolonews.com/afghanistan-174196> adresinden alındı

- Tolo News. (2021c, 3 7). *Exclusive: Details of Proposed Draft for Afghan Peace*. 1 14, 2022 tarihinde Tolo News: <https://tolonews.com/afghanistan-170504> adresinden alındı
- Tolo News. (2021d, 8 19). *Ghani Says He Fled to Prevent Bloodshood, 'Huge Plot'*. 1 18, 2022 tarihinde Tolo News: <https://tolonews.com/afghanistan-174299> adresinden alındı
- Topal, A. H. (2005). *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Tourangbam, M. (2017). US Strategy in Afghanistan: Old Wine in Donald Trump's Bottle. *IndraStra Global*, 3(9).
- Tritten, T., & Losey, S. (2021, 9 30). *Our Next War in Afghanistan Is Already Looming. And It May Be Even Harder*. 1 19, 2022 tarihinde Military News: <https://www.military.com/daily-news/2021/09/30/our-next-war-afghanistan-already-looming-and-it-may-be-even-harder.html> adresinden alındı
- Turabi, S. M., & Asgar, S. a. (2015). The Uneited State Role in Nation- State Building in New Afganistan and Iraq. *Political Science Quarterly*, 11(32).
- U.S Congress. (2008). *NATO in Afghanistan: A Test of the Transatlantic Alliance*. Washington: Congressional Research Service.
- U.S Congress. (2021a). *U.S. Military Withdrawal and Taliban Takeover in Afghanistan: Frequently Asked Questions*. Washington: Congressional Research Services.
- U.S Congress. (2021b). *Taliban Government in Afghanistan: Background and Issues for Congress*. Washington: Congressional Research Service.
- U.S Department of Defense . (2014). *Report on Progress Toward Security and Stability in Afghanistan*. Washinton: U.S Department of Defense .
- U.S Department of Defense. (2020). *Enhancing Security and Stability in Afghanistan 2020*. Washington: U.S Department of Defense. 1 4, 2022 tarihinde https://media.defense.gov/2020/Jul/01/2002348001/-1/-1/1/ENHANCING_SECURITY_AND_STABILITY_IN_AFGHANISTAN.PDF adresinden alındı
- U.S Department of State. (2021, 9 8). *ecretary Antony J. Blinken and German Foreign Minister Heiko Maas at a Joint Press Availability*. 1 18, 22 tarihinde U.S Department of State: <https://www.state.gov/secretary-antony-j-blinken-and-german-foreign-minister-heiko-maas-at-a-joint-press-availability-2/> adresinden alındı
- Ulfstein, G. (2003). Terrorism and the Use of Force. *Security Dialogue*, 34(2).
- UNAMA. (2021). *Reports On The Protection Of Civilians in Armed Conflict*. Kabul: United Nations Assistance Mission in Afghanistan-UNAMA.
- UNSC. (2001, 12 20). *Resolution 1386 (2001)*. 1 26, 2021 tarihinde undocs.org: [https://undocs.org/S/Res/1386\(2001\)](https://undocs.org/S/Res/1386(2001)) adresinden alındı

- UNSC. (2001a, 9 11). *UNSC Resolution 1368 (2001)*. 1 17, 2021 tarihinde United Nation Digital Library: <https://digitallibrary.un.org/record/448051?ln=en> adresinden alındı
- UNSC. (2001b, 9 28). *Resolution 1373 (2001)*. 1 17, 2021 tarihinde United Nation Digital Library: <https://digitallibrary.un.org/record/449020?ln=en> adresinden alındı
- UNSC. (2011, 11 14). *Resolution 1378 (2001)*. 1 26, 2021 tarihinde digitallibrary.un.org: <https://digitallibrary.un.org/record/452431> adresinden alındı
- US-Taliban Peace Agreement. (2020, 2 29). *Agreement for Bringing Peace to Afghanistan*. 1 14, 2022 tarihinde washingtonpost.com: <https://www.washingtonpost.com/context/u-s-taliban-peace-deal/7aab0f58-dd5c-430d-9557-1b6672d889c3/> adresinden alındı
- Waldman, A. (2003, 8 11). *NATO Takes Over Peacekeeping Force in Afghanistan*. 1 28, 2022 tarihinde The New York times: <https://www.nytimes.com/2003/08/11/international/asia/nato-takes-over-peacekeeping-force-in-afghanistan.html> adresinden alındı
- Weinbaum, M. G., & Babbar, M. (2016). *The Tenacious, Toxic Haqqani Network*. Washington: Middle East Institute.
- Wörmer, N. (2012). Exploratory Talks and Peace Initiatives in Afghanistan. *German Institute for International and Security Affairs* .
- Yalçınkaya, H. (2009). NATO Peacekeeping in Afghanistan: Expanding the Role to Counterinsurgency or Limiting it to Security Assistance. *Defence Against Terrorism Review*, 2(2).
- Yalda Hakim. (2013, 10 7). *Afghanistan's Hamid Karzai says Nato caused 'great suffering'*. 2 18, 2022 tarihinde BBC: <https://www.bbc.com/news/world-24433433> adresinden alındı
- Yaqoobi, M. F. (2018). *The US And Afghanistan Relations After 9/11 Event*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kültür Üniversitesi.
- Yegin, A. (2015). *Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu Raporu*. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Yetim, M., & Yetim, H. T. (2019). Kuvvet Kullanımında Radikal Dönem: Bush Doktrini, Irak İşgali ve Yoğunlaşan Haklı/Kutsal Savaş Tartışmaları. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 350.
- Zafar, S. S. (2020). *US-Afghanistan Relations In Obama Era Opportunities and Challenges*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Zarif, M. J., & Amineh, M. A. (2012). Preemptive Legitimate Defense: the Legitimacy of Resorting to Force or Frequent Breach of the United Nations Charter. *Political and International Scientific and Research Quarterly*, 4(12).
- Zucchino, D. (2021, 8 15). *Kabul's Sudden Fall to Taliban Ends U.S. Era in Afghanistan*. 1 16, 2022 tarihinde Newyork Times:

<https://www.nytimes.com/2021/08/15/world/asia/afghanistan-taliban-kabul-surrender.html> adresinden alındı

Zulfqar, S. (2014). Post-2014 Drawdown and Afghanistan's Transition Challenges. *Journal of International Affairs*, 19(4).

Zyck, S. A. (2010). *Peace & Reintegration: An Introduction* . Civil Military Fusion Center.

